

EKİŞER İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ

**TÜRKİYE'NİN
İKTİSADİ KALKINMASINDA
EĞİTİMİN ROLÜ.**

NECLA ÇÖMLEKÇİ

DOKTORA TEZİ

NECLA ÇÖMLEKÇİ

1967

II

	Sayfa
b- Öğretmenler	31
3. Doktor ve diğgiler	32
4. Sevk ve idareciler	33
B- İkinci sınıf meslekler	34
1. Teknisyenler	35
2. Hayvan sağlık ve sıraat memurları	36
3. Yardımcı sağlık personeli	36
III. STRATEJİK BEŞERİ SERMAYE VE KALKINMA PLANI	36

K I S I M I I I

TÜRKİYE'DE ÖĞRETİM

39-79

I. OKUR YAZARLIK SORUNU	40
A- Okur yazarlık ile endüstrileşme arasındaki rabıta	40
B- Sosyal değişimde bir faktör olarak okur ya- zarlık	42
C- Türkiye'de okur yazarlık	42
II. TÜRKİYE'DE ÖĞRETİM SİSTEMİ VE DURUMU	54
A- İlköğretim	54
B- Orta Öğretim	62
C- Yüksek Öğretim	70

K I S I M I V

ÖĞRETİMİN İKTİSADİ KALKINMADA ROLÜ

80- 137

I. ÖĞRETİMİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜNÜN KANTİ- TATİF TAHLİLİNDE ESAS ALINACAK KRİTERLERİN TA- YİNİ	81
II. ÖĞRETİM YATIRIMLARI	84

III

	Sayfa
A- Öğretim harcamalarının yatırım karakteri	84
B- Öğretimin maliyeti	90
1. Öğretimin sosyal maliyeti	91
a- Sosyal maliyetin görünmeyen unsuru - Öğrencilerin öğrenimleri esnasında var- geçmek zorunda kaldıkları kazançlar	91
aa- Muhtemel öğrenci kazançlarının mik- tarı hakkındaki görüşler	93
i- Muhtemel öğrenci kazançlarının, fiili kazançlara eşit olacağı hu- susundaki görüş	93
ii- Muhtemel öğrenci kazançlarının, fiili kazançlara nazaran yüksek olacağı hususundaki görüş	94
iii- Muhtemel öğrenci kazançlarının, fiili kazançlara nazaran düşük olacağı hususundaki görüş	95
bb- Öğrencilerin muhtemel kazançlarının (Muhtemel öğrenci kazançlarının) he- saplanmasında kullanılan metodlar ..	96
cc- Türkiye'de muhtemel öğrenci kazanç- larının hesaplanmasında kullanılacak usûlün tayini	100
i- İstatistik tekniklerinin mevcudiyeti	100
ii- İstihdam durumu	102
iii- Kullanılacak tahmin usûlü	103
A) Asgari çalışma yaşının tesbi- ti	103
B) Asgari nakşet masraflarının tayini	106

	Sayfa
b- Sosyal maliyetin fiili unsuru	108
2. Öğretimin ekonomik maliyeti	110
III. TÜRKİYE'DE ÖĞRETİM YATIRIMLARI	110
A- Öğretimin sosyal maliyeti	111
1. Sosyal maliyetin görünmeyen unsuru	111
2. Sosyal maliyetin fiili unsuru	113
B- Öğretimin ekonomik maliyeti	116
C- Öğretimin toplam maliyeti	119
IV. ÖĞRETİMİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜ İLE İLGİLİ TAHLİLLER	121
A- Metodolojik meseleler	121
B- Öğretim yatırımlarında ve milli hasılda vu- kubulan tahavvüller arasındaki kantitatif mül- nasabetlerin tesbiti	128
K I S I M V	
NETİCE	138-151
I. ÖĞRETİM YATIRIMLARININ PRODÜKTİVİTESİ ✓.....	139
A- Öğretimden hâsıl olan kazançlar	140
B- Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini tayin- de kullanılan usûl	142
II. ÖĞRETİM HARCAMALARI İLE MİLLİ HASILA ARASINDAKİ MÜNASABET	150
BİBLİYOGRAFYA	152-156

KISIN I

GIRIS

KISIM I

GİRİŞ

I. İKTİSADİ GELİŞME

Tuvarlak bir hesapla dünya nüfusunun Üçte ikisinin yaşadığı iktisaden geri kalmış ülkelerde kalkınma çabası, hayat seviyesini yükseltme arzu ve çabalarını genellikle İkinci Harpten sonraki yıllarda barın bir hale gelmiştir. Öyle ki, kalkınma, dünya çapında bir hareketin adeta parçası olmuştur.

Modern anlamda kalkınma, geleneksel cemiyetlerin çoğunda müşahade edilen bilgi seviyesindeki artış ile üretken faktörlerdeki yavaş değişimlerden tefrik edilmelidir(1). İktisadi gelişme, az gelişmiş bir memleketi nispeten kısa bir devre zarfında düşük bir hayat seviyesinden, oldukça yüksek bir seviyeye ulaştıracak bir büyüme oranını ifade eder; iktisaden gelişmiş milletler için ise, mevcut gelişme hızının devam ettirilmesi veya arttırılmasıdır.

İktisadi gelişme bir tek tarifile tatminkâr bir şekilde ifade edilemez; iktisadi gelişme bizzat bir hedef olarak değil, usuliyetle başka gayeler için bir vasıta olarak düşünülür (2). Bahis konusu

(1) H.F.Williamson, Introduction, Economic Development, der. H.F.Williamson and J.A.Buttrick, Prentice - Hall, 1962, s. 3

(2) H.F.Williamson, a.g.e., s.6

gaye, mal ve hizmet istihsalinin artışıdır.

İktisadî gelişme, bir memleket veya bölge halkının, mevcut kaynaklarını fert başına mal ve hizmet istihsalinde daimî bir artış hasıl edecek şekilde kullanması veyahut da, şekilde tarif edilebilir. İktisadî gelişmenin bu tarifi cemiyetin iktisadî organizasyonunu prodüktif bir bütün olarak müdâra ederek, ekonominin mal ve hizmet istihsalini artırma kapasitesini ifade etmektedir (1).

Bilindiği gibi, son senelerde dünyanın üzerinde en çok durulan iktisadî meselelerinden biri haline gelen kalkınma, umumiyetle fizik sermaye birikiminin hıslanması ile isah edilmektedir. Ancak, istihsal vasıtalarının varlığı millî hasılayı yaratmağa yeterli olmadığı gibi, istihsal teşhisatına yapılacak ilâveler de istihsal artışı tek başlarına gerçekleştirmezler; istihsal vasıtalarının belli bir organizasyon çerçevesinde birleştirilmesi gerekmektedir. Bu durumda, insanın fizik istihsal gücü ile bilgi sermayesi, istihsalde ve artışında en mühim unsur olmaktadır. Nitekim, çağdaş dünyada iktisadî kalkınma için insan gücü kaynaklarının yeterliliğinin iktisadî şartlar kadar önemli olduğu artık kabul edilmektedir.

Diğer taraftan, bilindiği gibi, gelişen ülkelerin kalkınmasının, sadece yatırımlar için gerekli olan malî kaynakların varlığına değil, gerektiği kadar vasıflı insan yetiştirilmiş olmasına da bağlı bulunduğu açıktır.

Böylece, beşerî unsur - iktisadî kalkınma ilişkisinin ele alınmasının ve insan kaynakları ile ilgili meselelerin ekonomik açıdan incelenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öyle ki iktisadî kalkınmada, insan kaynaklarının bir sermaye nev'i olduğu ve insan kaynaklarını geliştirmenin kârlı bir yatırım şekli olduğu fikri, son zamanlarda gitgide büyük bir önem kazanmaktadır.

(1) H.P. Williamson, a.g.e., s.7

II. İKTİSADİ TARHİLDE BEŞERİ SERMAYE

Beşeri unsur eskiden beri millî servetin önemli bir parçası olarak kabul edilmekle beraber, ekonominin beşeri unsuruna yatırım yapılması hususu ihmal edilmiştir.

Beşeri varlıkları sermaye olarak mütalâa eden pek az iktisatçıdan ilki olan Adam Smith, gelişmede önemli bir faktör olarak işçi kütlelerinin verimi üzerinde durmuş, beşeri kabiliyetlerin sadece cemiyet servetinin değil, ferdi servetin de bir parçası olarak mütalâa etmiştir (1).

H. von Thünen, insan varlığının bir sermaye olarak düşünülmesinin hayriyet kırıcı olduğunu ileri sürerken, Irving Fisher geniş bir sermaye mefhusu prezante etmeğe çalışmıştır (2).

İnsan varlığına yatırılmış sermayenin diğer bütün sermaye çeşitlerinden daha değerli olduğunu ileri süren Marshall, beşeri varlıkların iktisadî gelişme tahlillerinde sermaye olarak mütalâa edilmemelerinin sebebini de isaha çalışmıştır. Marshall'a göre, beşeri varlıklara yapılan yatırımlar mutad sermaye piyasasının dışında tahakkuk ettiklerinden, sermaye teğekkülü hesaplarında nazarı itibara alınmazlar (3).

Gelişmiş bazı devletlerin iktisadî kalkınmaları konusunda yapılan ilk istatistik incelemeler, işgücünün ve sermaye stokunun

(1) F. Harbison - C.A. Myers, Manpower and Education, McGraw-Hill 1965, s.1x

(2) F.S.Schultz, Investment in Human Capital, Economic Policy, der. Grapp and Keller, Irwin, 1961, s. 237

(3) F.S.Schultz, a.g.e., s. 238

büyük ölçüde, bu memleketlerin millî hasıla yekûnuna veya nüfus başına millî gelirinin artmasına yeterli bir şekilde açıklayamayacağına şüphelidir. Millî hasıla ile bu hasılanın yaratılması için kullanılan kaynakların artış oranları arasında beliren farkın incelenmesi için bir takım teşebbüslerde bulunulmuştur.

Theodore W. Schultz ve onu destekliyen güncel iktisatçılar, iktisadî gelişmenin kaynaklarını, beşeri yetenekleri bir sermaye nev'i, istihsal edilmiş bir istihsal vasıtası ve yatırım hasılası olarak kabul eden teori ile izah etmektedirler (1).

Son on yıl sarfında iktisat teorisinde kaydedilen önemli gelişmelerden birini temsil eden bu görüşün dayandığı hipotezleri kısaca gözden geçirelim:

- (1) Beşeri yetenekleri bir sermaye nev'i telâki eden hipotez

Doğal ve tabii kaynaklara nispetle fizik sermayenin bol bir faktör olduğu ekonomilerde, ucuz olan bu sermaye nev'inin daha fazla kullanılmasını beklenirken, aynı cömardeteki hasılayı meydana getirmek için, başlangıçtakinden daha az sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun bir neticesi olarak, iktisadî gelişmenin ileri safhalarında sermaye/hasıla oranı alçalmaktadır.

İnsan, sermaye/hasıla oranının alçalmasının sebebi, beşeri yetenekleri bir sermaye nev'i telâki eden hipoteze göre, bu oranın hesaplanmasında toplam sermayenin (fizik ve beşeri sermaye) sadece bir kısmının (fizik sermaye) nazarı itibarı alınıp, beşeri sermayenin ihmal edilmiş olmasıdır. Naibuki, millî geliri kuvvetli bir yükselme gösteren memleketlerde, beşeri sermayenin fizik sermayeye nispetle daha fazla arttığı sanılmaktadır (2). Bu bakımdan, sadece fi-

(1) Investment in Human Beings, Papers presented at a conference called by the Universities-National Bureau Committee for Economic Research, Journal of Political Economy, vol.70, No.5, Part 2, October 1962

(2) T.W. Schultz, a.g.e., s. 241

sik sermaye gs önünde tutularak hesaplanan sermaye/ hasıla oranına bakarak, toplam sermaye stokunun hasılaya nazaran dtne hkmedilenez. Aksine, fertlerin gelir ve istihlâk, tasarruf ve menf tasarruf hususundaki psikolojik kararları, geleceğin belirsizliği ile tektteki dinamik değişmenin toplam sermaye ile hasıla arasında olduğuya sabit bir oranın idamesini sağlıyacağı hususundaki farasiye kabul edilirse, fizik sermayeye istinaden hesaplanmış olan sermaye/ hasıla oranının algılanı olması, beğeri sermayenin sadece fizik sermayeye nazaran değil, aynı zamanda hasılaya nazaran da arttığını ifade eder (1).

Klsa, millî hasılların yaratılması için kullanılan tabii kaynaklar, fizik sermaye ve ęalıılan saat miktarına nazaran bu hasılların daha yüksek bir artış göstermesi, beğeri sermaye stokundaki artışın bir sonucu olarak izah edilmektedir.

(2) Beğeri yetenekleri istihsal edilmiş bir istihsal vasıtası telâkki eden hipotez

Millî hasılların yaratılmasında kullanılan emek ve sermaye girişleri, ęalıılan saat miktarı ve kullanılan teğhizatın değer ve sayısını ile lldğ için, emek ve sermaye girilerindeki artış, ęelimi mesleklerin bazılarında kaydedilen gelişme nazarına niç bir surette izah edememektedir. Durum böyle olunca, yukarıda belirttiğimiz ölülere göre değerlendirilen giriş (input) ve ęıkılara (output) istinad eden istihsal fonksiyonu, iktisadi gelişme ile ilgili araştırmalarda bir "alet" olmaktan uzaklaşmaktadır.

Millî hasıla ile bu hasılların yaratılması için kullanılan kaynakların artış oranları arasında belirn farkı incelemek için birtakim teğebblerde bulunulmuştur; T.W.Schultz, belirn bu farkı iki grupta topladığı tesirlerle izah etmektedir: (2)

(1) T.W.Schultz, a.g.e., s. 241

(2) T.W.Schultz, a.g.e., s. 241

- (a) Cari istihsal tekniğinde husule gelen gelişmeler,
- (b) İstihsalda kullanılan faktörlerin kalitesinde meydana gelen, fakat girdi (input) hesaplarında ihmal edilen gelişmeler.

Schultz'a göre, cari istihsal tekniğindeki gelişmeler neti - cesinde husule gelen kıymetlerin teşhisi ve ölçülmesi başarılabildiği takdirde, bunların gayet ehemmiyetli oldukları meydana çıkacaktır.

Diğer taraftan, istihsal faktörlerinin kalitesinde meydana gelen gelişmeler de lâyıkıyla tespit edilememektedir. Kalitedeki gelişmelerin nazarı itibara alınmayışı toplam sermaye için bahis konusudur; insan gücü kaynaklarının kalitesindeki gelişmeler yanında, fizik sermayede kaydedilen kalite gelişmeleri de ihmal edilmiştir.

Ancak, girdi-çıkışı (input-output) artış oranları arasındaki farkın meydana gelmesinde, fizik sermaye kalitesindeki gelişmelerin ve cari istihsal tekniğinin sağladığı tasarrufların nazarı itibara alınmayışı, beşeri sermaye kalitesinde husule gelen gelişmenin ihmal edilmişliği kadar önemli değildir.

Böylece, bu hipoteze göre milli hasılların yaratılması için kullanılan tabii kaynaklar, fizik sermaye ile çalışılan saat miktarına nazaran bu hasılların daha fazla bir artış göstermesi, beşeri sermaye stokundaki değişim kadar, beşeri sermaye kalitesindeki değişimin de neticesidir.

- (3) Beşeri yetenekleri yatırım hasılları telâki eden hipotez

Muhtelif devrelerde, ayrı veya aynı mesleket fertleri arasındaki kazanç farkları, fizik sermaye, teknolojik bilgi veya sermaye farkları ile izah edilmeye çalışılmaktadır.

Ancak, iktisadi gelişmenin kaynaklarını insan varlığının ramdısının arttırılmasında arıyan görüş, müşahede edilmiş bulunan fer-

di kazanç farklarını, beşeri varlıklara yapılmış olan yatırımların hasılası olarak isah etmektedir. Bu grüpe göre, fizik sermaye yatırımlarına nispetle beşeri sermayeye yapılan yatırımların artması, gelirlerine nispetle ücretleri arttırmıştır; Beşeri varlıklara yapılan yatırımların adil dağılımı ise, ferdi gelirler dağılımındaki münavelesizliğe asgariye indirecektir.

Bu farasiyeler, beşeri kabiliyetleri (sonradan kazanılmış) yatırım hasılası telâkki eden hipotese dayanmaktadır; Bu hipotese göre, üstün yeteneklerin temin ettiği rant hariç, kazanç farkları beşeri sermayeye yapılmış olan farklı miktarlardaki yatırımların bir neticesidir (1).

III. BEŞERİ KAYNAKLARIN ÜRETTİRİLMESİ

A- Stratejik beşeri sermaye

Modern hayatın karakteristiği olan teknolojik seviyedeki ve günümüz sosyal organizasyonundaki komplekslik, yüksek ehliyetli iş gücüne olan talebi arttırmıştır. Teknolojik ve sosyal alanlardaki süratli yeniliklere ve değişimlere ayak uydurabilmek için, herşeyden fazla, değişen şartlara ve yeniliklere intibak kabiliyetine lüzum vardır. Bu bakımdan, çağdaş dünyada her memleketin sermayeye olduğu kadar, bu sermayeyi edessir bir şekilde kullanacak olan ve bilhassa gelişmeyi destekleyecek bir değerler sisteminin var olması bakımından stratejik bir önemi hâlis yüksek seviyeli insan gücüne de aynı derecede ihtiyacı vardır.

Yüksek seviyeli insan gücü, veya başka bir deyişle stratejik

(1) T.W.Schultz, Reflections on Investment in Man, The Journal of Political Economy, vol 70, No 5, Part 2, October 1962, s. 2

gücü, işgücü içinde miktarı az olan stratejik kıstadır ve iktisadi gelişme için lüzumlu olan kaynaklardan yetiştirilmesi en usun sanana ihtiyaç gösterendir. İstihsal teşhisatının tesisi bir kaç yıl içinde başarılabilirse de, yüksek seviyeli insan gücünün yetiştirilmesi için on ilâ beş senelik bir sanana ihtiyaç vardır. Yüksek seviyeli insan gücünün yetiştirilmesi ihtiyaçlara uygun resmî öğretmele bağlanmakla beraber, bununla bitmez; iş esnasında kazanılan bilgi ve maharetler de okulda kazanılanlar kadar kıymetlidir.

Modernleşmenin öncüsü olarak kabul edilen yüksek seviyeli insan gücü, sosyal ve iktisadi gelişmede ya plâncı, ya tatbikatçı, ya da bunların karışımı olarak rol alır.

B- Beşeri yatırım

Gelişme için gerekli olan kaynakların keşfi ve işletilmesi, sermayenin harekete geçirilip tekniğin geliştirilmesi, mal istihsalının arttırılması, insan unsuruna bağlıdır. Nitekim, toplumlar, ekonomik gelişmenin sadece teknikteki değişikliklerin değil, insanlardaki değişmelerin de bir neticesi olduğunu, ve teşhisata yapılan yatırımlardan ayrı olarak, insanlara yapılanları da ihata ettiğini kabul etmeye başlamışlardır (1).

İnsanın yaratıcı kabiliyeti, emeğin milli hasılaya yaptığı katkı ile ölçüldüğü takdirde, ihmal edilmemesi gereken bir kapital nev'i olduğuna işaret eden Simon Kuznets, sermaye ve sermaye teşekkülü mefhumlarının, sağlık, eğitim ve halkın kendi kendini yetiştirmesi için yaptığı harcamaları, başka bir deyişle, insan varlığına yatırımlar da ihata edecek şekilde genişletilmesi gerektiğini; hali hazırda benimsenmiş olan sermaye terakümü fikrinin kifayetsiz olduğunu ileri sürmüştür (2).

(1) E.A.Weisbrod, Education and Investment in Human Capital, The Journal of Political Economy, vol.70, No.5, Part 2, October 1962, s.100

(2) T.W.Schultz, a.g.e., s. 5

Fertlerin yetenek, maharet ve bilgi bakımından yükselmesini ifade eden beşeri kaynakların geliştirilmesi, ekonomik anlamda beşeri sermaye birikimini, ve bu sermayenin gelişmede müsesser olacak şekilde kullanılmasını ifade eder (1).

İstihlak olarak tanımlanan harcamaların çoğu, aslında beşeri sermayeye yapılmış birer yatırımdır. Eğitim, öğretim, sağlık ve daha iyi iş imkânlarının temini maksadıyla yapılan dahili göçlerle ilgili direkt masraflar, hep beşeri yatırımdır. Okula devam eden ve çalışabilecek yaşta olan öğrencilerin, öğrenimleri dolayısıyla vax - geçmek zorunda kaldıkları kazançlar, beşeri yatırımı müşahhas hale getiren bir misal teşkil etmektedir (2).

Beşeri yatırımın ehemmiyeti ve bunun iktisadî tesirleri, Theodore W. Schultz tarafından 1960 yılında Saint Louis'de verdiği konferansta tahlil edilmiştir. Schultz, insan unsurunun miktarı yanında kalitesine de önem verilmesi gerektiğini, başarılan için kalitesinin, beşeri kaynaklara yapılacak yatırımlarla ilgili olduğunu belirtmiştir (3).

Beşeri yetenekleri geliştiren en önemli faaliyetleri Schultz beş büyük kategoride toplamıştır: (4)

- (a) Ömür süresini ve çalışma müddetini arttıran sağlık hizmetleri,
- (b) Firmalarda organize edilen ve çirak yetiştirilmesini de kapsayan iş başında eğitim,
- (c) Mesalî öğretim,
- (d) Yetişkinler için tertip edilen her nevi kurslar,

(1) F.Harbison - C.A.Myers, a.g.e., s. 2

(2) T.W.Schultz, Investment in Human Capital, Economic Policy, der. Grapp and Weiler, Irwin, 1961, s. 237

(3) J.von Spidler, Das wirtschaftliche Wachstum der Entwicklungsländer, Kohlhammer GmbH, 1963, s. 138

(4) T.W.Schultz, Investment in Human Capital, a.g.e., s. 244

(e) Daha iyi iş imkânlarının teminini mümkün kılan güçler.

Öğretim, iş başında eğitim, tıbbî ihtimam ve ekonomi hakkında malûmat edinme şeklindeki yatırımlar, miktarlarıyla istihlâke ve kazançlara olan tesirleri, hasıl edecekleri kâr yüzdesi bakımından birbirinden farklı olmakla beraber, hepsi de insanın fizik ve zihni kabiliyetlerini geliştirerek, daha yüksek reel kazanç elde etme imkânını arttırmaktadırlar.

Beşerî unsura yukarıda zikrettiğimiz şekillerde yapılan yatırımlar, teknik ilerlemelerden istifadeyi mümkün kıldığı gibi, bu ilerlemenin devamını da sağlamaktadır. Sağlık şartlarının islâmı daha fazla yaşama ihtimalini arttırarak, öğretime yapılan yatırımı daha verimli kılmaktadır. Öğretim sahasına yapılan yatırım ise, üretimi arttıran ve sağlık şartlarının islâmını sağlayacak olan bilgiyi inkişaf ettirmektedir.

Müstahsiliyet üzerindeki müsbet tesirleri münakaşasız bir şekilde kabul edilmekle beraber, gayrî maddî (beşerî) yatırımlara şimdiye kadar hiçbir yerde sermaye teşekkülü hesaplarında yer verilmemiştir. İnsan varlığının uzun bir müddet sermaye olarak müतालâ edilmemesi ve beşerî yatırım ile ilgili problemlerin incelenmemesi, muhtelif sebeplerin tesiriyle olmuştur, kısaca özetleyelim:

- (a) Beşerî varlıkların, yatırım yapılacak suretiyle kıymeti arttırılabilen bir servet olarak düşünülmesi, kölelik rejimini reddeden toplumlar için tahkir edici bir fikir sayılmıştır; Asırlar boyunca kölelerin mal sayılmış olması, bu düşünce tarzında müessir olmuştur.
- (b) Beşerî faaliyetlere, pek az maharete ve bilgiye ihtiyaç gösteren bedeni iş nazariyle bakılmıştır; bu bakımdan beşerî yetenekler bir sermaye nev'i olarak müतालâ edilmemiştir.

iqin ehemmiyetini araştırmaktır.

Bu arada, inceleminin taşıdığı bağlık iqinde bulunan bir kelimeyi ele almakta faide olduğuna inanıyoruz. "Eğitim" deyimini, bilindiği gibi, çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır: Kúęük çoougun evde gúrdüęü eğitim; Okuma yazma eğreten ilkokullardan bağlıyarak insan bilgisini en yüksek seviyede tanıtan yüksek eğretim kurumlarına kadar çeşitli okulların sağladığı resmi eğretim; Ve nihayet iq bağında eğitim.

"Eğitim" kelimesi, çok defa eğretimle karıştırılmaktadır; "Eğitim, tatbiki bilgilerin, kişilerin kendi alanlarındaki etkenlik derecelerini doğrudan doğruya arttıran bir faaliyet koludur" (1). Buna karşılık eğretim, daha ziyade nazari bir nitelik taşımakta ve "belli bir amaę iqin gereken bilgileri vermeēidir: Okuyup yazmayı ve insan iqin en gerekli bilgileri sağlayan ilköğretim; ilköğretimden sonra yeter derecede geniğ bir kúltür sağlayan orta eğretim ve bilim kollarından birinde yüksek bilgi ve araştırma yetisi veren yüksek eğretim." (2)

Konuyu aşağıdaki sıra dahilinde tetkik etmenin, maksadımıza ulaşmada en uygun yol olduğuna inanıyoruz.

İnceleme bağ kısmından müteşekkildir; Girięi takip eden ve Türkiye'de stratejik beğeri sermaye ile ilgili meselelere ayrılmış olan ikinci kısımda, iktisadi kalkınma merhalesinin bir gústergesi olması ve sahip olunan yüksek seviyede insan gücünün miktarı ve terakkübü üzerindeki tesiri bakımından önce memleketimizin ekonomik bünyesi incelenmiş, daha sonra da iktisadi kalkınmanın gerektirdiği stratejik beğeri unsurun mevcudu tetkik edilmiştir. Bunu takiben, Devlet Plánlama Teşkilátının yüksek seviyede insan gücü ihtiyaçları

(1) A.Kılığbay, Gelişmeyi Hızlandıran Etken: Eğitim, Cumhuriyet, 1.9.1966, Perşembe, Sayı: 15116

(2) Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları - Sayı: 247, Ankara 1966

mas ile ilgili tahminlerine yer verilmiştir.

Üçüncü kısım, insan gücü kaynaklarının gerek fikri gerek mesleki bakımdan yetiştirilmesinde en önemli unsur olan eğitime ilgili meselelere tahsis edilmiş, kalkınma çalışmalarının bilhassa hislandığı İkinci Dünya Harbi sonrası yıllarından 1965 yılına kadar olan durum incelenmiştir.

Önce Türkiye'deki okur yazarlık durumu üzerinde durulmuş, bilâhère Türk Eğitim sisteminin bir bütün olarak incelenmesine çalışılmıştır. Eğitim sistemi ve durumu tetkik edilirken, Eğitimin gelişmesinin Türkiye'de hızlı bir kalkınmanın gerektirdiği ölçüde ve yönde olup olmadığı hususunun araştırılmasına önem verilmiştir.

Dördüncü kısım Eğitimin iktisadi kalkınmadaki rolünün tahlili ile ilgili meselelere tahsis edilmiştir. Bu kısımda önce tetkikin hangi kriterlere göre yapılabileceği araştırılmış, bu husus tayin edildikten sonra, Eğitim yatırımları ile ilgili metodolojik meselelere yer verilmiştir.

Eğitim harcamalarının yatırım karakteri ve Eğitim yatırımı mahiyetindeki harcamalarla ilgili meselelerin münakaşası yapıldıktan sonra, Türkiye'de Eğitim yatırımlarının tahmini ile ilgili meselelerin tetkikine geçilmiştir. Metodoloji ile ilgili meseleler incelendikten ve sıradıye kadar mesaleketimizde üzerinde hiç çalışılmamış bulunan Eğitimin sosyal maliyetinin hesaplanmasından sonra, ele alınan 1948-1965 devresindeki cari fiyatlarla ifade edilmiş toplam Eğitim yatırımlarının sabit fiyatlara ircaasına çalışılmıştır. Bu arada sabit fiyatlarla ifade olunan Eğitim ekonomik ve sosyal maliyetinin gerek nisbi gerek mutlak olarak ele alınan devrede nasıl bir seyir takip ettiği araştırılmıştır. Bu kısmın müstakil bir paragrafında Eğitim yatırımları ile iktisadi kalkınma seviyesinin bir göstergesi olarak kabul edilen nüfus başına gayri saff milli ha-

arla arasındaki münasebete müteallik tahlillere yer verilerek, Öğretimin iktisadî kalkınmadaki rolünün tesbitine çalışılmıştır.

Nihayet sonuncu bir kısım, memleketimizde Öğretim yatırımlarının iktisadî ehemmiyetinin ortaya konulması bakımından, Öğretimin muayyen sahalarına yapılmış bulunan yatırımların müstahsiliyeti ile ilgili meselelere tahsis edilmiş olup, burada aynı zamanda G.S.M.H.' dan Öğretime ayrılmış olan hisseler ile incelemenin tasarruflarından hâsıl olan neticeler gayet kısa olarak izah edilmiştir.

tanımlayıcı alt yapı yatırımları gerektireceği gibi, üretim alete - niyle "istihsal" olunacak yüksek vasıflı işgücünü de aynı derecede gerektirir. Bu durumda, ülkenin iktisadi yapısında kaydedilen de ği - şikliklerin yanında, işgücünün üretim kompozisyonunda da yapı baki - minden de ğişiklikler olması gerekir. Durum böyle olunca, bir ekono - minin sahip oldu ğu yüksek seviyede insan gücünün yapısı ve genel fonk - siyonel guruplara göre bu ekonominin yüksek seviyede insan gücüne olan ihtiyacı, ülkenin ekonomik bünyesi ile ilgili oldu ğu söylenebilir.

İşte bu bakımdan, Türkiye'deki yüksek seviyeli insan gücü ya - pısının incelenmesine, birinci ve ikinci derece mesleklerle ilgili başlıca temayüllerin belirtilmesine, yüksek vasıflı işgücü mevcutla - rıyla ihtiyaçların karşılaştırılmasına geçmeden evvel, mesleketimi - nin ekonomik yapısı kısaca izah edilse ğe çalı şılacaktır.

1. EKONOMİK BÜNYE

Zamanımızda, gelişmiş ve gelişmekte olan mesleketler arasın - da kolaylıkla müşahede edilen farklılardan biri, sanayi sektöründe çalı ş - ılanların nispetleri arasındaki farktır. Sanayi ve onunla birlikte hizmetlerin öneminin artması, tarım sektöründe çalı şılanların di ğer faaliyet sahalarına kaymaları ve tarımın öneminin azalması, iktisadi kalkınma ile birlikte yürüyen bir hususiyettir.

İşgücü nispetlerinin iktisadi gelişmeye muvazi olarak maruz kalacakları de ğişikliklerle ilgili faydalı bilgiler Simon Kuznets tarafından verilmiştir. Kuznets, dünya üzerindeki mesleketleri fert başına ortalama gelir bakımından üç guruba ayırmıştır. İlk guruba dahil edilen mesleketlerde fert başına ortalama gelir bin dolardan fazla, ikinci guruptakilerde bu gelir üçyüz dolar üzerinde, fakat bin doların altındadır. Üçüncü gurupta ise üçyüz doların altındadır.

Simon Kuznets'e göre, sırf işgücünün nispeti en zengin grupta % 13,1 ; orta grupta % 35,4 ; en fakir memleketlerin bulunduğu grupta ise % 45,6 dır. Aynı gruplara tekabül eden madencilik ve inşaat işgücü ise, en yüksek gelirli memleketlerde % 39,7 ; müteakip grupta % 26,4 ; en düşük gelirli grupta ise % 17,9 dur(1).

Bu istatistik malûmatı ve mantiki neticeler, iktisadi ilerleme, gelir artışı, sırf işgücünün azalması ve sırf işgücü ile hizmetlerde istihdam edilenlerin artışı ile yakından ilgili olduğuna işaret etmektedir.

Gerçekten işgücü iktisadi faaliyet kolları itibarıyla tasnif edilince, istihsal faaliyetlerinin tarımsal, sanayi ve hizmet gibi dallardan her birine ne nisbette yöneldiği meydana çıkar; dolayısıyla memleket iktisadi bünyesinin ana vasıfları ve hangi tekâmül merhalesinde bulunduğu belirir. İşgücünde muhtelif tarihlerdeki sektörlerle göre dağılımını gösteren istatistiklerin mukayesesi suretiyle, iktisadi bünyede zamanla vuku bulan değişimler anlaşılır.

Ancak, Türkiye'de sayımlarda esas ittihaz edilen tariflerin birbirine uyumsuzluğu, yardımcı aile efradı gibi gruplara yapılan muamelelerin ve röleve usullerinin değişimi, muhtelif sayımlarda elde edilen neticelerin birbiriyle mukayeselerini ve tefsirini güçleştirir.

Nitekim, Türkiye işgücünün faaliyet kollarına göre dağılımını gösteren 1945 ile 1950 yılları rakamları, tarım sektöründe çalışanları değil, mesleği tarımsal olanları gösterdiği göz önünde tutulursa, muhtelif yıllara ait neticelerin sıhhatli mukayeselere elverişli

(1) S.P.Koselitz, Bir Sırf İşgücünün Değişimi ve Gelişimi, İktisadi Kalkınmanın Sosyal Sorunları, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti, İstanbul 1963, s. 154'den: Simon Kuznets, Milli Kalkınmanın ve İşgücünün Sırf Dağılımı, İktisadi Kalkınma ve Kültürel Değişim, cilt v, No. 4, Kasım 1957) s.10

olmadığına söyliyebiliriz. Bu bakımdan, 1955 ve daha sonraki sayımlarda elde edilen neticeler mukayeseye esas alınacaktır. 1965 yılına ait neticeler, katı rakamlar olmayıp, genel nüfus sayımı % 1 Ör - nekleme sonuçlarına göre hesaplanmıştır.

Endüstrileşmenin ilk safhalarında olan her mesleket gibi Türkiye'de de işgücünün büyük bir kısmı halâ sırsatla meşguldür; sanayi ve hizmet sektörlerinde(1) çalışanların nisbeti düşüktür. Mesleketimizde en mühim, yani en fazla insan çalıştıran iktisadî çube sırsat olmakla beraber, işgücünün iktisadî faaliyet kollarına göre dağılım oranlarında zamanla en çok tahavvüller vukua gelmiştir. Aşağıdaki tablo, bahis mevzuu nisbetlerin seneler itibariyle nasıl de - ğiştiğini göstermektedir:

TABLO : 1

İşgücünün iktisadî faaliyet kollarına göre dağılımı

SEKTÖR	1955 (1)	1960 (2)	1965 (3)
TARIM	82,3	79,0	77,6
SANAYİ	8,6	10,1	10,4
HİZMET	9,1	10,9	12,0
	<u>100,0</u>	<u>100,0</u>	<u>100,0</u>

KAYNAKLAR:

- (1) Türkiye 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 399, s. 267-280'den hesaplanarak çıkarılmıştır.
- (2) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 439-441'den hesaplanarak çıkarılmıştır.
- (3) Türkiye 1965 Genel Nüfus Sayımı, % 1 Örneklemeye Sonuçları, Yayın No. 508, s. 12'den hesaplanarak çıkarılmıştır.

(1) Bilindiği üzere, geniş manâsıyla hizmetler sektörü ticaret, malî

Ne kadar iktisadi kalkınma analiyesi sanayi ve buna paralel istihsal şekillerinin geliştirilmesi etrafında toplanmakta ise de, Türkiye bir tarım ülkesidir, bu sebeple de memleket iktisadi bünyesinin isahında, önce tarım sektörünü ele alacağız.

A- Tarım

Türkiye'nin iktisadi strüktürü geniş ölçüde tarıma dayanmaktadır; Tarım sahasında gelişen işgücünün yüzdesi, 1955-1965 devresinde % 75'e bile düşmemiştir. Buna rağmen memleketimiz istihsal yeterliliği içindedir, çünkü tarımsal verim düşüktür.

Bilindiği gibi, tarım sektöründe işgücünün sıkışıp kalması, istihsale yeniden katılanların iktisadi hasılaya yaptıkları ilâvenin gittikçe azalmasına sebep olmaktadır. Kâfi derecede iş sahası ve gelir iakânı bulamayan köylerdeki artan nüfus, sanayi merkezlerine göç etmektedir. Köyden ve tarımdan itilen ve şehre akın eden insan gücünün ortaya çıkardığı endişe verici sosyal problemlerden ayrı olarak, sanayinin güçlükle mas edebileceği bir vasıfsız işçi kaynağı da yaratmaktadır.

Bu durumda, toprak üzerindeki baskıyı azaltmak ve fazla işgücünün faydalı bir şekilde kullanılmasını sağlamak maksadıyla, tarımdaki insan gücünün sanayi ve hisset sektörlerine kaydırılması için sanayileşmek lüzumlu olmakla beraber, sanayii kurmak için gerekli malî kaynakların temini bakımından, tarımı geliştirmenin acil bir önceliği vardır.

Tarımda prodüktiviteyi arttırmak, köylünün hayat standardını yükseltmek ve piyasa için istihsalde bulunabilmesini sağlamak maksadıyla

müşesseseler, ulaştırma ve serbest memlekleri kavramakta, ziraat ve sanayi sektörlerinin dışında kalan ve esas itibarıyla bu sektörlerle yardımcı olan diğer faaliyetler bu suretle tek gurup içinde toplanmış olmaktadır.

dayla, 1950 yılından sonra tarım alanında teknoloji seviyesinin yükseltilmesi için girişilen makineleşme hareketi, bütün gayretlere rağmen, istenilen ölçüde başarıya ulaştırılamamıştır.

İşletme arazilerinin Türkiye'de çok parçalanmış olması; Arazinin topografik yapısı; Çiftçilerin ancak kendi kendine yeter, sınırlı gelirli müstahsillerden müteşekkil bulunması; Müstahsile verilen kredinin çok büyük bir kısmının bir yıldan az vadeli olması, tevziinde ve kullanılmasında yeter derecede kontrol olmaması sebebiyle kredilerin ehemmiyetli nisbetlerde istihlak harcamalarına akması gibi sebepler yanında, bilhassa umumî maarif ve teknik bilgi seviyesi ile teknik personelin kifayetsizliği, makineleşmanın istenilen ölçüde müessir olmamasına sebep teşkil etmektedir.

Tarım alanında şumulî bir teknolojik başarıya ulaşmak için, çiftçilerin en az okur olmalarının şart olduğu hususu unutulmamalıdır. Halbuki Türkiye'de tarım sektöründe çalışanların büyük bir çoğunluğu bu yetenekten yoksundur.

Teknik bilgi bakımından durum bundan da daha kötü görünmektedir; Bir zamanlar büyük heveslerle başlanan ve gayesi köylü çocuklarına ilk tahsil ile birlikte modern siraî bilgilerini de verdikten sonra köye dönmelerini ve an'anevi, ampirik istihsalî ileri metodlarla yakmalarını sağlamayı hedef edinen teknik ziraat okulları programı maalesef arzu edildiği şekilde genişletilememiş, gayesini tahakkuk istikametinde pek sınırlı tesirler icra edebilmiştir (1).

Ziraî makineleşmeye muvazi olarak, ziraî makine kursları vasıtasıyla teknik bilginin inkişafı yolunda girişilecek gayretler ziraî istihsalin artmasında müessir olabilecek tedbirlerdir; Ancak Tarım Bakanlığı'nın kısa devreli kursları da gerek sayı gerekse muh-

(1) R. Aktan, Türkiye Ziraatında Produktivite, Türkiye Ekonomisinde Produktivite Sorunları, Ankara 1958, s. 26

teva itibariyle yeter derecede faydalı ve tesirli olmaktadır.

Diğer taraftan, bilindiği gibi, yeni bir teknolojinin uygulama alanına konulmasında olduğu kadar, çok basit tarım çalışmalarında bile, iyi bir uzman ve teknisyenler kadrosuna, çiftçilere kadar ulaşıp yeniliklerin benimsenmesini ve tatbikini sağlayacak bir tarım-yayın organına sahip tarım kuruluşuna ihtiyaç vardır (1).

Türkiye'de tarım alanında istihdam edilen vasıflı insan gücü yeterli olmaktan uzaktır; bu hususa, ilgili paragrafta daha geniş olarak yer verilecektir. Teknik Ziraat Teşkilâtının Yayın Servisine gelince; son zamanlarda bilhassa gelişen bu servis de henüz hissedilir bir başarı gösterememiştir (2).

Türkiye'nin tarım sektöründe müşahade edilen düşük üretim, geri teknoloji ve teşkilât noksanlığı, bu sektörde iyi bir uzman ve teknisyenler kadrosu, veya başka bir deyişle yüksek vasıflı insan gücü istihdamını engellemektedir; yüksek vasıflı işgücünün istihdam edilemeyişi ise, tekrar düşük üretim, geri teknoloji ve teşkilâtsizliği intaç etmekte, böylece tarım sektörünün gelişmesine engel olan fasit daire teşekkül etmektedir.

B- Sanayi

Bir tarım memleketi olan Türkiye, süratli bir sanayileşme çabasıdadır.

Bilindiği gibi, iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi, istihhâlin nüfustan daha büyük bir hızla artmasına bağlıdır. Türkiye'de nüfus artış hızı çok yüksek olduğundan, yaratılan istihdam ile işgücü arası arasındaki fark, açık ve gizli işsizlik olarak beliraktadır.

(1) United Nations, Measures for the Economic Development of Under - Developed Countries, New York 1951, s. 29

(2) H. Aktan, s.g.e., s. 26

Sanayileşmek, iş sahalarını genişletmek suretiyle noksan istihdamı ve işsizliği azaltarak, emek ve toprak istifade edilemeyen diğer kaynaklar itibariyle ekonomiyi toprak istihdam durumuna yaklaştıracak gibi, sanayide üretkenliğe yüksek olduğundan, millî ekonomide sanayiye önem kazanması ile, ortalama üretkenliğe de yükselmektedir.

Diğer taraftan, ikinci Dünya savaşından sonra olağanüstü bir gelişme kaydeden hububat ekim sahaları, 1934-1938 yıllarında ortalama 6,9 milyon hektar iken, 1956 yılında 12,4 milyon hektara yükselerek, hemen hemen bir misli genişleme göstermiştir (1). Bununla birlikte, ekim sahalarındaki bu gelişme ile, Türkiye, tarımında kabili istifade arazisinin daha fazla genişlemesi mümkün olmayan hududuna gelmiştir.

Ve nihayet, tarım ürünlerinin arz ve talebi elastiki olmadığı için, fiyatları devamlı olarak dalgalanmalarla karşıkarşıyadır ve dış fiyat değişimleri çok kere düşme temayülündedir. Türkiye ihracatının büyümesinin hemen hemen tamamen tarımsal ürünlere dayanması, ihracat gelirlerini azaltmakta, dış ticaret hadlerini düşürmekte ve dış ticaret dengesizlikleri meydana getirmektedir.

Kısacası, tarım sektöründeki üretkenliğe düşüklüğü, kuvvetli nüfus artışı, tarım sektörünün artan işgücünü emetmeye muktedir olmayışı ve memleketimizin sanayileşmiş ülkelerle olan ticari temaslarındaki sayıf durum, Türkiye'yi sanayileşmeye zorlayan başlıca sebeplerdir.

Ancak, 1934 yılında ilk beş yıllık sanayi planının tatbiki konulmasından itibaren Türkiye'nin sanayi gelişimi için mühim gayretler sarfedildiği halde, millî ekonomisinin büyümesinde, sanayi lehine önemli bir değişim olmamıştır.

(1) A. Michaelis, Orta Doğunun Kalkınma Sorunları, çev. İ. Demir, Ankara 1962, s. 59'dan; İstatistik Genel Müdürlüğü, Tarım, Ankara No. 4, 1934-1949, s. 3; İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1954

Sanayileşmenin ilk safhalarında olan bir memleketin durumuna uygun olarak, istihlak eğrasi sanayinde çalışanlar, imalât sanayii sahasında çalışanlar arasında en büyük kısmı tutmaktadır. İmalât alanındaki 850 bir işçiden 550 bini en ve daha az işçinin çalıştığı işyerlerinde çalışmaktadır (1). Türkiye sanayinin halâ gelişmemiş ekonomilerdeki özellikleri göstermesi, meslek guruplanması üzerinde etkisinin sayıf kalmasına sebep olmuştur. Sanayide çalışanların fa- al nüfusa oranı, hiç bir zaman % 10,5 üzerine çıkamamıştır.

Diğer taraftan, sanayileşme işgücünün belirli bir derecede bir eğitim seviyesine ulaşmasını gerektirdiği halde, sanayide çalı- çanların büyük bir kısmı ilk sğretenden dahi mahrum kalmış, okuması yaması olmayan kimselerdir. Çoğu devamlı sanayi işçisi değildir, bir müddet çalıştıktan sonra köyüne dönen kimselerdir. Bunlar şehir ve sanayi hayatının icaplarına uymakta sayısız zorluklarla karşılaş- makta ve yeni sanayi nizamını yadırganaktadırlar.

Bu izahattan kolayca anlaşılacağı üzere, sanayideki işgücü kolay kolay disiplinli bir sanayi işçisi haline gelememektedir; dola- yısıyla Türkiye'deki köylü-işçi, sanayi memleketlerinin sanayi işçi- lerinin gayret ve harsına, yetenek ve meslek şuuruna sahip birer fabrika işçisi olamamaktadır.

Sanayileşme, daha çok ve daha iyi yetişmiş teknik elemana olduğu kadar, vasıflı idarecilere ve sanayide başarı münasebetler sahasında gayet iyi yetişmiş uzmanlara da şiddetli bir ihtiyaç ya- ratmaktadır. Sanayi müesseselerinin büyümesi, geleneksel bir şekilde halledilmesine imkân olmayan başarı problemler ortaya çıkarmaktadır. Sendikaların büyümesi ve bunların artan baskısı da ayrıca başarılı iş idarecilerinin yetiştirilmesi ihtiyacını yaratmaktadır.

Türkiye'de yüksek seviyeli insan gücü içerisinde sevk ve ida-

(1) C.E.C.D. Raporu, Planlama D.P.T. Dergisi, cilt 1, Kış 1963, s.122

recilerinin sayısı oldukça azdır. Ancak, iktisadî gelişmeye yön ve hız verecek, yüksek evsafda bir müteşebbis ve idareciler sınıfının mevcudiyeti mevzu bahis değildir.

C- Hizmetler

Türkiye'deki sanayileşme hareketi ile birlikte, çeşitli hizmetlere olan talep bakımında da bir gelişme olmuştur. 1945 yılı nüfus sayımı neticeleri bir yana bırakılacak olursa, hizmet sektöründeki işçi istihdamı zamanla gelişmiş, 1950 yılında faal nüfusun % 7,4'ü iken, 1965 nüfus sayımı % 1 örnekleme sonuçlarına göre, % 12 olmuştur.

Hizmet sektörünün bir sahası olan ticaret ve bununla ilgili hizmet faaliyetleri, kalkınma direkt olarak müessir olmasınla beraber, Türkiye'de iktisadî faaliyetlerin önemli bir parçası ve işgücü ile sermaye kaynakları için kullanma yeri olarak, ülkenin gelişmesinde dolaylı olarak önemli bir rol oynamıştır. Zira bazı iktisatçılara göre, İkinci Dünya savaşından sonra hızla bir gelişme gösteren Türkiye'de yeni sanayinin öncülleri, İkinci Dünya savaşı esnasında özellikle ticaret yaparak büyük kazançlar sağlamış olan tüccarlar arasından çıkmaya başlamıştır (1).

İşgücünün iktisadî faaliyet kolları itibariyle tasnif etmek suretiyle vardığımız netice şudur: Memleketimiz iktisadî yapıda geniş ölçüde tarıma dayanmaktadır, ve Simon Kuznets'in (2) en fakir memleketleri dahil ettiği grubun ortalaması sıralı işgücü nisbetinin de üstünde bir sıralı işgücüne sahiptir. Türkiye'de sanayi işgücü nisbeti, aynı gruba için hesaplanan orandan çok daha düşüktür.

(1) N. Serin, Türkiye'nin Sanayileşmesi, Ankara 1963, s. 92

(2) Simon Kuznets'in, işgücü nisbetlerinin iktisadî gelişmeye muvafık olarak maruz kalmışları değişiklikler hakkındaki düşüncelerinden sayfa 16'da bahsedilmektedir.

Bu durumda, konsantreleşme, iktisadî gelişme vetiresi emek yû-
nünden ele alınırca, esas itibarıyla sanai işgücünün arttırılması
meselesi olarak mütalâa edilebilir.

Ancak, tarıma dayanan bir ekonominin endüstriyel yapıya ge-
çebilmesi, tarım ekonomilerinin sahip olmadığı, fakat modern endüs-
trinîn lüzumlu kıldığı teknik bilgi ile yetenekleri hâiz yüksek se-
viyeli insan gücünün geliştirilmesine ihtiyaç göstermektedir.

Biz, bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin, iktisadî kalkınması-
nın başlangıcında sahip olduğu bu tip yüksek seviyeli insan gücü
mevcudene müteakip paragrafta, Devlet Plânaına Teşkilâtının tesbit
ettiği olduğu ve ekonominin 1977 yılına kadar yüksek seviyede insan
gücüne olan ihtiyacını da daha sonraki paragrafta inceleyeceğiz.

II. STRATEJİK BEŞERİ SERMAYE MEVCUDU

Cumhuriyet idaresi kurulduğundan itibaren Türkiye'de gösteri-
len kalkınma çabalarına rağmen, arzulanan gelişme gerçekleştirilememiştir.
Zira, kalkınma çalışmalarının bilhassa hıslandığı ikinci
Dünya Harbinden sonra dahi, Türkiye'de, kalkınmanın gerektirdiği va-
sıfta ve sayıda insan gücünün yetiştirilmesi, gereken önemi kazan-
mamıştır.

Memleketimizin kalkınmasında stratejik bir önemi hâiz olan
yüksek seviyeli insan gücü mevcudu ile ilgili tetkiklerimizi, her
ne kadar incelememizin 1945-1965 devresine taallük edeceğimizi önceden
belirtmişsek de, 1950-1960 devresine inhisar ettirmek durumundayız.

Bilindiği gibi, Türkiye'de nüfusun meslek durumu hakkında
malûmat, nüfus sayımları çerçevesi içinde toplanmaktadır. Ancak,
memleketimizde ferdî meslekler şeması ilk defa 1950 nüfus sayımı net-
ticileri arasında yayınlanmıştır. Bu itibarla 1945 istatistiklerinde

Tablounun tetkikinden anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin stratejik beğeri sermaye mevdudu 1955 yılına kadar % 52, 1955 yılına nazaran 1960'da da % 37 oranında bir artış kaydederek, devrenin sonunda %100 bir yükselişle 232 bine yaklaşmıştır.

Türkiye'nin iktisadi kalkınması için lüzumlu olan yüksek seviyedeki insan gücünün mevcudü ve ayrıca muayyen devrede kaydedilmiş olduğu artış önemli olduğu gibi, mevcut vasıflı insan gücünün rasyonel ve etkili kullanılması meselesi de mühimdir. Memleketimizde, kalkınma bakımından stratejik önemi hâlis olan insan gücü kaynakları kıtadır, ayrıca gerek birinci ve ikinci sınıf meslekler arasında kurulması zaruri olan dengenin kurulmuş olması, gerek toplumun yüksek seviyeli insan gücü talebi sebebiyle muayyen meslek sahiplerinin kendi sahaları dışında da görev almış olmaları, kıt olan vasıflı insan gücü kaynaklarının rasyonel olarak istihdamını önlemektedir. "Birinci sınıf meslekler" başlığı altında topladığımız mühendis, öğretmen, doktor ve dişçiler ile sevk ve idareciler; "ikinci sınıf meslekler" adı altında topladığımız yardımcı sağlık ve yardımcı teknik personeli ile ilgili isahatımız bu hususu teyid etmektedir.

Yüksek seviyede insan gücü ihtiyaçlarının karşılanmasında esas kaynak olan eğitim sistemi ile ilgili meselelere bundan sonraki kısımda yer verilecektir.

A- Birinci sınıf meslekler

1. Mühendisler

Türkiye'nin stratejik beğeri sermaye stoku içerisinde en önemli devrenin sonunda en fazla artış gösteren birinci sınıf teknik personeli olmuştur. Birinci sınıf teknik eleman sayısı 1950 yılında 7,3 bin iken, 1955 yılında 15,7 bin olmuş, 1960 yılında 1950 yılına nazaran % 165 oranında bir artışla 21 bin olmuştur.

Ancak, pek çok mühendisin teknik sahada istihdam edilmediği, hükümet idaresi veya sanayi alanında sevk ve idareci olarak çalıştığı bilinmektedir. Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından hazırlanan "Kamu Sektörü Yatırım Kuruluşlarında Çalışan Teknik Personel Üzerinde Bir Araştırma" adını taşıyan rapora göre, kamu sektöründe çalışan mühendis ve mimarların % 50'si idari kademelerde görev almaktadır.

Gerçi modern sanayinin çok girift olan teknolojik, mali ve idari bileşiminin ortaya çıkardığı yeni müteşebbis sevk ve idareci sınıfının Türkiye'de gelişmemiş olması, mühendislerin bu mevkiilerde istihdam edilmelerine yol açmaktadır. Ancak, eski geleneksel değer ölçülerinin de idari kademadaki yığılma üzerinde tesiri olmaktadır. Türk toplumunun eski şeref, başarı ve haysiyet anlayışının bugün dahi meslek seçimine olduğu kadar, mesleklerin icra tarzında da kendini hissettirdiği bir gerçektir.

İdari kademadaki yığılmaya navazi olarak, birinci sınıf teknik personelin merkezde toplanma tesayülü, bütün az gelişmiş meslek - ketlerde olduğu gibi, yüksektir. Mevcut 15.926 mühendis ve mimardan ancak % 18,8'i şantiyelerde çalışmaktadır ki, bunlar umumiyetle yeni mesunlardır; 4.504 mühendis ve mimar Ankara'da, 4.076'sı İstanbul'da bulunmaktadır (1).

2. Profesörler ve Öğretmenler

a- Yüksek Öğretim alanında Öğretim Üyesi mevcudu

Yüksek Öğretim alanındaki Öğretim Üyesi mevcudu, 1955 ve 1960 yıllarında (profesör, doçent ve asistanlar sayısı) sırasıyla 1522 ve 3167 dir. (1950 istatistiklerinde profesörler ve Öğretmenler tek kaleme gösterildiği için, yüksek Öğretim alanındaki Öğretim Üyesi mevcudunu tesbit etmek mümkün olamamıştır).

(1) Kamu Sektörü Yatırım Kuruluşlarında Çalışan Teknik Personel Üzerinde Bir Araştırma, D.F.T., Özgen Acar, Cumhuriyet, 26.2.1964

Her ne kadar 1960 yılında Öğretim Üyesi sayısı 1955 yılına nazaran % 108'lik bir artış kaydetmişse de, asıl artış Öğretim Üyesi yardımcılarında olmuş, asistanlar sayısı 1955 yılında 652 iken, 1960 yılında 1874 olmuştur.

Yüksek Öğretimdeki Öğrenci artışlarına karşılık, gerekli ilâ ve Öğretim Üyesinin-yetişme süresinin uzunluğu dolayısıyla-tamamen yetiştirilmesine imkân olmadığı için, beliren Öğretim Üyesi açıklarının karşısında, Öğretim Üyesi başına okutulabilecek Öğrenci sayısının azamileştirilmesi cihetine gidilmektedir.

Diğer taraftan, toplumun yüksek seviyeli insanlığı talebi ve kısmen Üniversitelerde maaşların düşük oluşu sebebiyle, Öğretim Üyelerinin pek çoğunun muhtelif vasifeleri vardır. Öğretim görevlilerinin kendilerini tamamen Öğretim kurumlarına verebilmelerine teşvik edecek maaş ve araştırma imkânları temin edilmedikçe, bu durum devam edecektir.

b- Öğretmenler

Öğretmen mevdudu, stratejik yüksek seviyeli insanlığımızın önemli bir kısmını teşkil etmektedir. İnsan unsurunu yetiştirecek olan Öğretim kurumları, gayet iyi yetişmiş, sayı bakımından da yeterli bir Öğretim kadrosuna sahip olmalıdır.

İlk ve orta öğretimde Öğretmen ve eğitmen sayısı 1955 yılında 54.962 iken 1960 yılında 72.095'e yükselmesine rağmen (1950 yılı istatistiklerinde yüksek Öğretim alanındaki Öğretim Üyesi ile Öğretmen mevdudu tefrik edilmemiştir) Öğretim kadrosu halâ kifayetsizdir.

Gerçekten, Öğretmen sayısı ile genel nüfus miktarı karşılaştırıldığında, muayyen bir miktar nüfusa isabet eden Öğretmen sayısında mühim bir artış olmadığı derhal anlaşılacaktır. Onbin nüfusa isabet eden ve 1958 veya 1959 verilerine göre hesaplanan Öğretmen sayısı

gelişmiş memleketlerde 80 (1) iken, Türkiye'de 1950 yılında onbin nüfusa isabet eden öğretmen sayısı 19, 1955 yılında 22 ve 1960 yılında yine 22'dir.

İlk ve orta öğretimde şase çarpan öğretmen büranında, bu öğretimin kademeleri okullarına öğretmen yetiştiren müesseselere usun zamandan beri istenilen şekilde ilgi gösterilmemesi ve gereken inkıfafa temini için lüzumlu tedbirlerin alınmamasının mühim bir rolü vardır.

Ayrıca, durumu vahimleştiren diğer bir sebep, öğretmenlik mesleğine yeter sayıda istekli bulunmaması ve mesleğe intisap edenlerin de bir müddet sonra başka sahelerde ödenen daha yüksek ücret ve maaşları tercih ederek, öğretmenliği terk etmeleridir.

3. Doktor ve diğçiler

Birinci sınıf sağlık personeli sayısında 1950 yılına nazaran 1960 yılında % 63 nisbetinde bir artış kaydedilmesine rağmen, sağlık personeli yeterli olmaktan usaktır. Nitekim 1950 yılında onbin kişiye üç birinci sınıf sağlık görevlisi düşmekte iken, 1955 yılında dört ve 1960 yılında yine dört görevli düşmektedir.

Diğçer taraftan, sağlık personelinin ve tesislerinin büyük şehirlerde toplanmış olması, hizmetlerin bölgeler arası dağılışının bozulmasına sebep olmaktadır. Doktorların büyük bir çoğunluğu İstanbul ve diğçer büyük il merkezlerinde toplanmıştır. Nitekim İstanbul'da 635 kişiye bir doktor, gelişmiş 15 ilde 2600 kişiye bir doktor ve diğçer 51 ilde 9400 kişiye bir doktor düşmektedir (2).

(1) F.Harbişon - C.A.Myers, a.g.e., s. 30

(2) Türkiye'nin Ekonomik ve Sosşal Durumu, Türa-ış Yayınları No. 24, Ankara 1964, s. 21

4. Sevk ve idareciler

Türkiye'de özel sektör müteğebbisleri, yeni sanayileşen bütün toplumlarda olduğu gibi, çok küçük işletmelerle işe başlayarak idare ve iara fonksiyonlarını da yüklenmişlerdir. Sevk ve idare kademeleri aile bağantılarına dayanılarak işgal edilmiş olan meslektaşısında, müteğebbisler sınıfının gelişmesi ile ilgili olarak yapılan bir araştırmaya göre, müteğebbislerin çoğunluğu endüstri toplumunun üç ana fonksiyonunu ifa etmektedir. İncelenen özel işletmeler müteğebbislerinin % 69'u müteğebbis, hissedar ve idarecidir (1).

Endüstrileşme ile birlikte, gerek devlet teşebbüslerinde, gerek özel işletmelerde profesyonel sevk ve idarecilere olan ihtiyaç artmaktadır. Endüstri toplumu ilmi keşiflere, teknolojik yeniliklere ve ekonomik gelişmeye gittikçe daha çok önem verdiğinden, istih-sal tekniği büyük sermayelerin kullanılmasına ihtiyaç göstermektedir.

Bilindiği gibi, lüsuallu sermayenin teşkili için halka ve çeşitli müesseselere müracaat bir zaruret olmaktadır; bu suretle kurulan sermaye şirketlerinin idaresi, idarecilik konularında olduğu kadar, teknik alanda da ehil sevk ve idarecilere ihtiyaç göstermektedir.

Türkiye bu evriac ayak uydurmakta gecikmiştir, bu bakımdan, daha evvelce de bir münasabetle işaret etmiş olduğumuz gibi, ekonomi kuvvetli profesyonel sevk ve idareci sınıfında yoksundur.

(1) E. Serin, a.g.e., s. 230'dan; A. Paynelioğlu, "Türkiye'de Özel Sanayii Alanındaki Müteğebbisler ve Teşebbüsler", Türk İktisadi Gelişmesi Projesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara 1961, s. 25, 42

B- İkinci sınıf meslekler

As gelişmiş mesleklerin çoğunda yüksek prestijli meslekler, ummiyetle gelişmenin gerektirdiği meslekler değildir. Toprak sahipleri, avukat ve yüksek dereceli devlet memurları, büyük aile şirketleri sahipleri ile askeri liderler bütün bir mevkie ve siyasi kudrete sahiptir. İkinci derecede meslek gruplarının statüleri oldukça düşüktür (1).

Türk toplumunda durum bundan pek farklı değildir; OECD'nin raporunda da belirtildiği gibi, kafa ile birlikte ellerin de gelişmesi evvelce pek tasvip edilmeyen bir husustu, ancak bugün de durum bir dereceye kadar böyledir. Bu gibi işlere duyulan isteksizlik, diğer taraftan masa başında görülen ve "efendi sınıfı" na has sayılan işlere gösterilen alaka az çok devam etmektedir, diyebiliriz.

Bu durumda, kalkınmanın gerektirdiği yüksek seviyede insan gücü içerisinde noksanlığı en fazla hissedilen, orta derecede ehliyet isteyen mesleklerde çalışanlar olmaktadır.

Bilindiği gibi, birinci derecede meslek sahibi olanların görevlerini yapabilmeleri için yeter sayıda yardımcı elemana ihtiyaç vardır. Hesaplandığına göre, ikinci sınıf meslek grubuna dahil olan kişiler sayısının, idareci ve birinci sınıf diğer meslek sahiplerinin sayısının üç ilâ dört katı olması, kit olan stratejik beşeri kaynakların en iktisadi dağılımı olmaktadır (2).

Ancak meslektaşımızda, orta dereceli meslek ve teknik öğrenimi, yüksek öğrenime hazırlık safhası olarak kabul edilsekte, orta sığ-

(1) F.Harbison - G.A.Myers, a.g.e., s. 92

(2) A.A.Horowitz, High-Level Manpower in the Economic Development of Argentina, Manpower and Education, der. F.Harbison - G.A.Myers, McGraw-Hill 1965, s. 17

renin yapma imkânı bulmuş olan gençler, orta ihtisas erbabına ünvan, yetki, hak ve sorumlulukları kanunî teminat; iş hayatı da disiplin altına alınmadığı için, yüksek öğrenim yapmayı tercih etmektedirler. Orta derecedeki mesleklere karşı tutum bu olunca, stratejik insan gücünde beliren dengesizlik, esasen kit olan yetişmiş elemanlardan azami istifadeyi engellemektedir.

Türkiye'de sanayi, tarım ve sağlık alanında görevli olan yüksek seviyede insan gücünün içersinde orta derecede ehliyet isteyen mesleklerde çalışanların, birinci sınıf meslek sahipleri sayısına hemen hemen eşit olduğu tablo 2'de açıkça görülmektedir.

1. Teknisyenler

Mühendislerle ustabaşılar arasındaki kademelerin gereken evsafdaki teknik elemana doldurulması lüzum geldiği halde, Türkiye'de bu husus henüz sağlanmamıştır. Sanayide istihdam edilen birinci sınıf teknik elemanların teknisyenlere oranı 1950 yılında 1/1,9 ; 1955 yılında 1/1,6 ve 1960 yılında da 1/1,5 olmuştur.

Hesapladığımız bu oranlara göre, ele alınan 1950-1960 devresinde birinci sınıf teknik elemana iki yardımcı dahi isabet etmemiştir. İşgücündeki bu dengesizlik zamanla asalaşmasına artmış, 1960 yılında iki mühendise üç teknisyen düşmüştür.

Ana kadroları işgal edecek elemanların bulunmaması, mühendislerin potansiyellerinin altında olan işlerde çalışmalarına, dolayısıyla ekonomide bir mühendis israfına yol açmaktadır. Bu durumda ekonominin istihsal gücü, katlanılan yüksek teknik eğitim masraflarına denk bir kıymet, muhtemelen kazanılmamaktadır. Orta derecede ihtisas isteyen teknik işlerde eleman yokluğu, sanayiın yüksek personel maliyetine katlanmasına sebep olmaktadır, bu ise bir verim kaybıdır.

2. Hayvan sağlık ve sirast tesurlari

Türkiye bir tarim ülkesi olmasına rağmen, evvelce izah etmiş olduğumuz sebeplerden dolayı, tarım sahasındaki yüksek seviyede insanîsel fevkalâde asdır; bilhassa yardımcı personel, diğer sahalardaki orta seviyeli eleman sayısı ile mukayese edilemeyecek kadar yetersizdir.

Ziraat ve orman mühendisleri ile veteriner sayısı, 1950 yılına nazaran 1960 yılında % 160 oranında bir artışla 3.824 kişiye (1) yükselmesine mukabil, hayvan sağlık ve sirast tesurlari sayısı 1960 yılında 1731'dir(2). Bu durumda, iki yüksek seviyede personele bir yardımcı eleman isabet etmektedir. Hiç bir sahadaki personel-araşı - dengelessnessik, tarım sahasındaki gibi değildir.

3. Yardımcı sağlık personeli

Yardımcı sağlık personelinin 1960 yılında, 1950 yılına nazaran % 72 nispetinde bir artış göstererek 18.767'ye (3) yükselmesine rağmen, birinci sınıf sağlık personeli ile yardımcı sağlık personeli arasında da istenen denge kurulamamıştır. Yardımcı personel içinde bilhassa hemşireye olan ihtiyaç fazladır. 1960 yılında doktor sayısı 9.904 iken, hemşire sayısı sadece 3.655 dir (4).

III. STRATEJİK BOŞENİ SERMAYE VE KALKINMA PLANI

Türk ekonomisinin gelişmesinde stratejik bir önemi hais olan yüksek seviyede insanîsel mevcudu ile ilgili izahattan anlaşılacağı

-
- (1) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 275, 276
 (2) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 275, 276
 (3) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 276
 (4) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 276

Esere, vasıflı insan gücü kaynakları ülkenin ekonomik ve sosyal yön - den kalkınması için yeterli olmaktadır. Ekonomimizin gelişmesi için, bahis konusu insan gücü arsında önemli bir genişlemeye lüzum olduğu muhakkak sayılabilir.

Yüksek seviyede insan gücü ihtiyaçları Devlet Planlama Teşki - lâtı tarafından etüd edilmiş ve ileriki yıllar için bazı tahminler yürütülmüştür. Devlet Planlama Teşkilâtının 1977 yılına kadar yap - mış olduğu bu hesaplamalar aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 3

Yüksek seviyede insan gücü ihtiyaçları
(Bin olarak)

Yıllar	Sevk ve İdareciler	Mühen- disler	Doktor- lar	Öğret- menler	Diğer	Toplam
1962(Stok)	88,6	17,6	14,7	27,8	63,0	211,9
1967	98,6	24,8	25,7	63,8	54,0	266,9
1972	135,0	34,0	29,0	75,0	79,0	352,0
1977	185,0	52,0	33,0	85,0	122,0	477,0

KAYNAK:

Türkiye'de Yüksek Öğretimin Eğitim Sistemi İçindeki Yeri ve Gelişmesi, T.C.Sağbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı, SFD - Araştırma Şubesi, Mart 1966, s. 13

Görüldüğü gibi, yüksek seviyede insan gücü mevcudunun 1962 ve 1977 arasında 100'den 225'e çıkması sağlanmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilâtı ayrıca insan gücünün çeşitli alan - lara dağılımında, az da olsa, değişikliklere lüzum duymaktadır. Mü - hendisler ve Öğretmenler 1962 yılında insan gücü mevcudunun % 21,5'ini

teşkil ederken, 1977 yılında oranın 28,7'ye çıkacağı, sevk ve idare-
oiler oranının 41,8 iken 1977 yılında 38,7'ye "diğer" gurubunda top-
lanmış olan insan gücü oranının 29,7'den 29,54'e düşeceği, doktorla-
rın yüksek seviyede insan gücü mevcudu içindeki durumlarını muhafaza
edecekleri, Table 3'den anlaşılmaktadır.

Her ne kadar bu tahminleri yüzde yüz doğru olarak kabul et-
mek dahi, ekonominin ilerideki insan gücü ihtiyaçları hakkında fi-
kir vermesi bakımından değerli oldukları muhtemeldir.

K I S I M I I I

TÜRKİYE'DE ÇERÇEVİN

hesabı tutulması söz konusu olmadığından, okuma yazma Ünisk hayat için lüzumlu olmaktadır.

Bu durumda, tarım sektöründe gelişen ailelerin, çocuklarını okula gönderme veya okuma yazma öğrenmeleri hususunda kuvvetli bir arzu duymayacakları tabiidir. Ayrıca okur yazarlığın veya öğretimin sağlayacağı kazançlar da şüphe ile karşılanmaktadır. Esasen mali imkânsızlıklar, okuldan usak oluş, çocukların yardımına duyulan ihtiyacı, anne ve babaya bu işten kolayca vazgeçirmektedir. Üç hayat şartları ve fakirliğin tesiriyle resmi eğitime gösterilen ilgisizliğe ilâveten devletin mali imkânlarının kit oluşu, okur yazarlığın yayılmasına engel teşkil etmektedir.

Okur yazarlığın muayyen bir sârenin ve elit sınıfın ötesinde yayılmağa başlaması, toplumda meslekî yapıda değişmeğe başlaması ile mülkân olmaktadır; Endüstri ile ilgili sanatların öğrenilmesi ve icrası, okuma yazma gerektirdiğinden, okur yazarlık kişiyi tarımdan çekip kurtaran bir yetenek olmaktadır.

İktisaden faal erkeklerden % 50'si veya daha fazlası tarımla uğraşan memleketler az gelişmiş olarak kabul edilince, okuma yazma bilmeyenler oranının, bu ülkelerde çok yüksek olduğu, ve okur yazarlık ile endüstrileşme arasında sıkı bir münasebetin var olduğu, H.H. Golden tarafından müşahede edilmiştir (1). Endüstrileşme seviyesi, iktisaden faal erkeklerden tarım dışı işlerde çalışanların oranı ile ifade edildiğinde, korrelasyon katsayısı 0,87; nüfus başına gelire ifade edildiğinde ise, 0,84 olarak bulunmuştur.

(1) H.H. Golden, a.g.e., s. 109

B- Sosyal değişmede bir faktör olarak okur yazarlık

Geri kaınma, her toplumun iktisadi ve sosyal kalkınmasını bağarabilmesi, kalkınmasını gerektirdiği dinamizme ayak uydurabilmesine, geleneksel değer yargılarından, kadere rıza gústerme sınıyetinden vasgeçmesine ve gelişme için saruri olan her yeniliğin benimsenmesine bağlıdır. Kalkınma, gerekli atmosfer yaratıldıkça gerçekteşirilemes.

Kalkınma için gerekli olan değişmelerin kendiliğinden olma - yacağı tabiidir. Yüzyıllardan beri sürüp giden alışkanlıkların, yerleşmiş fikirlerin bir anda sökülüp atılmasını beklemek müakün değildir. Bilindiği gibi, halka gelişmiş aemleketlerin yağama şartlarına tanınması lakánını zamanla verecek olan en tesirli vasıta, okur yazarlıktır. Diğer taraftan, insanların gerek kendi aralarında, gerek devletin bütün kurmalarıyla múnasebetlerinde, hattâ vatandaşlık haklarının kullanılmasında ve bilhassa örevlerin yerine getirilmesinde okur yazarlık vasgeçilmez bir vasıttadır.

C- Türkiye'de okur yazarlık

Memleketimizde cumhuriyetin kuruluşundan sonra cehaletin ortadan kaldırılması için gösterilen gayretler, bilhassa 1928 yılında çıkarılan 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbikatı Hakkin - daki Kanun" sayesinde eneresimini vermiştir. 1927 yılında okuma yasma bilenler oranı % 10,6 iken, 1955 nüfus sayımında eski Türkçe okuyup yazanlar ümüi addedildikleri halde, oran % 20,4'e (1) yükselmiş-

(1) İstatistik yılııı 1952, cilt 20, Yayın No. 342, s. 98

tir. Bu husulı artıfta ilkokullar kadar "Millet Mekteplerinin" de rolü büyük olmuştur.

Lâtin alfabesinin kabulünden sonraki ilk yıllarda okur yazarlar oranında müzahede edilen artıfta hisa, 1945-1965 devresinde devam ettirilememiştir. Ele alınan bu devrede okur yazarların sayılarında her ne kadar oldukça iyi bir artma kaydedilmişse de, yeni nesillere ilköğretim imkânına sağlayacak teabirlerin nüfus artıfta hisasına uydurulmasıyla okuyup yazma bilenler sayısını da arttırmıştır.

Okur yazarlık durumunun seneler itibariyle mukayesesini yapmak ve tekâmülünü tesbit etmek, okuma yazma bilenler oranınının hesaplanmasıyla mümkündür. Bu itibarla, okur yazarlık meselesinde de sayı değil, oran önem kazanmaktadır.

Türkiye'de okuma yazma bilenlerin oranlarını hesaplariken, 7 ve daha yukarı yaftaki nüfus ile, 7 ve daha yukarı yaftadaki okuma yazma bilen kimseleri nazarı itibara aldık. Gerçi bazı kimseler asgari limit tayin edilen yaftan önce de okuma yazma öğrenebilirler ve nitekim 1950 nüfus sayımında 5 ve daha yukarı yaftadaki okur yazar kimseler; 1955, 1960 ve 1965 nüfus sayımlarında 6 ve daha yukarı yaftadaki okur yazar kimseler kale alınmıştır.

Aneak, bundan evveki sayımlarda 7 ve daha yukarı nüfus nazarı itibara alındığından, muhtelif sayımlara ait neticelerin mukayesesini bakımından, 7 ve daha yukarı yaftaki sınıreyi aldık.

Diğer taraftan, Türkiye'de sayımlarda esas ittihaz edilen tariflerin birbirine uyuması, muhtelif sayımlarda elde edilen neticelerin birbiriyle mukayesesini ve tefsirini güçleştirmektedir.

Nitekim, 1950 nüfus sayımında eski harflerle veya başka dilde yazılanları okuyabilenler okuma biliyor, eski harflerle veya başka alfabelerle yazma bilenler de yazma biliyor sayılmıştır. Yeni harflerle ve Türkçe yazabilmek şart koşılmamış, sadece imzasını ata-

bilenler yazma biliyor sayılmamıştır (1). Buna mukabil 1955 sayımında kimsenin okur yazar sayılacağı tasrih edilmemiştir. 1960 ve 1965 sayımlarında "yeni harflerle hem okuma hem yazma bilen kimse okur yazar olarak kabul edilmiştir. Okuma bilip de yazma bilmiyen kimse okur yazar olmadığı gibi, yalnız Arap harfleri ile okuma yazma bilenlerde okur yazar olarak kabul edilmemiştir" (2).

Bu hususlar göz önünde tutulursa, muhtelif yıllara ait neticelerin sıhhatli mukayeselere elverişli olmadığını söyleyebiliriz.

Ele aldığımız 1945-1965 devresinde, nüfus sayımları neticelerine göre okur yazarlık oranları 1945, 1950 ve 1955 yıllarında tedricen artmış, 1960 yılında % 40,8'e düşmüş, 1965 yılında yine bir yükselme kaydetmiştir (Tablo 4).

Nüfus sayımı neticelerine göre hesaplanmış olan oranlara istinadenerek hakikate yaklaşmak mümkün değildir. Zira bu takdirde, Arap harfleri ile okuma yazma bilenlerin de okur yazar olarak kabul edildikleri sayımlarda okur yazar oranlarının yüksek, buna mukabil sadece yeni harflerle okuma yazma bilenlerin okur yazar olarak kabul edildikleri sayımlarda bahis konusu oranların düşük olacağı tabiidir. Binaenaleyh, genel nüfus sayımları neticesine istinaden hesaplanmış olduğumuz okur yazarlık oranlarının mukayesesi suretiyle, Türkiye'de sosyal alanda zamanla vuku bulan değişimleri sıhhatli olarak anlamak mümkün değildir. Bu durumu tashih edebilssek, okur yazarlık oranlarının ele aldığımız devre içindeki trendini (ana tezayüflünü) tesbit etmekle mümkün olacaktır. İstatistik serimizin fiili terimleri yerine yenilerini hesaplayarak ifade etmede, en küçük kareler usulünü kullanacağız.

(1) 1950 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No. 410, s. IX

(2) 1960 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 452 ve 1965 Genel Nüfus Sayımı ve 1 Örneklem Sonuçları, Yayın No. 506, s. XV

TABLO : 4

(7) ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun
okur yazarlık itibariyle durumu

(Bin olarak)

Sayım yılları	(7) ve daha yukarı yaştaki nüfus			Bu nüfusta okur yazarlar			Okur yazarlar oranı		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1945	7565	7602	15167	3303	1280	4583	43,7	16,8	30,2
1950	8333	8326	16659	4043	1716	5759	48,5	20,6	34,5
1955	9471	9210	18681	5440	2408	7848	57,4	26,1	42,0
1960	11064	10642	21706	6130	2525	9442	58,4	28,0	43,5
1965	12559	12168	24727	8245	4059	12304	65,6	33,3	49,7

KAYNAKLAR: Türkiye 1950 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 410, s. 216'dan; İstatistik Yılığın 1953, Yayın 160, s. 80'den; Türkiye 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 399, s. 135'den; Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 210'dan; 1965 Genel Nüfus Sayımı % 1 Örnekleme Sonuçları, Yayın No. 508, s. 9'dan hesaplanarak çıkarılmıştır.

Halda olduğu veçhile, pratikte istatistik serisi terimleri - nin belli bir gidişi takip ettiği göz önünde bulundurulmakta ve müşahede edilen hadiselerin grafikleri çok defa bilinen klâsik fonksiyonlarla ifade edilmektedir. Müşahede neticelerinin esaslı bir şekilde temsil edilebilmesi için, teorik eğrinin usulî ifadesi olacak fonksiyonun isabetli olarak tayini gerekmektedir.

Ancak, çeşitli denklem tiplerinden en uygununu tayinde kıstas olarak kullanılabilen kat'î objektif esaslar henüz mevcut değildir (1). Bununla beraber, tetkik mevzuu istatistik serisinin seyri (trendini) meydana koyabilmek ve müşahede neticelerini en iyi bir şekilde temsil edecek olan fonksiyonu seçebilmek için, verilerle çizilecek diyagram ve X ile Y arasındaki münasebetlerden istifade edilebilir.

Biz aldığımız devre içindeki okur yazarlık oranlarının ana temayülünü tesbit etmek için, sayımlarda müşahede edilmiş bulunan okur yazar sayısının trendini tesbit edeceğiz; Devreye ait nazari okur yazarlık oranlarına, en küçük kareler usulüne göre bulunmuş olan mutlak kıymetlere istinaden hesaplayacağız.

En küçük kareler usulüne başvurduğumuz zaman yıllar serbest değişken (X), buna mukabil 1945-1965 devresinin sayısız yıllarında müşahede edilmiş bulunan okuma yasma bilenler sayısı da tâbi değişken (Y) durumundadır.

1945-1965 devresine ait okur yazarlık istatistiklerinin grafiği çizildiği zaman (Grafik 1 ve grafik 2), rakamların usulî temayülünde doğrusal olmayıp, eğrisel bir şekil aldığı görülmektedir. Ayrıca X kıymetlerinin aritmetik bir dizi meydana getirmesine mukabil, Y'nin aldığı kıymetler aşağı yukarı bir geometrik dizi meydana getirdiklerinden, trend denklemi olarak $Y = ab^X$ denklemini tercih edeceğiz.

(1) Ş.İçil, İstatistik Metodları ve Tatbikatı, Ankara 1958, s. 154

$Y = ab^X$ denklemini elde etmek için, aşağıdaki normal denklemlere ihtiyaç vardır:

$$(1) \sum (\log Y) = N \log a + \log b (\sum X)$$

$$(2) \sum (X \log Y) = \log a (\sum X) + \log b (\sum X^2)$$

Eğer orta yılı başlangıç olarak alırsak, $\sum X = 0$ olur ve denklemleri;

$$(1) \sum (\log Y) = N \log a$$

$$(2) \sum (X \log Y) = \log b (\sum X^2)$$

şeklinde olur.

7 ve daha yukarı yaşlardaki ekur yasar erkek nüfus

(Bin olarak)

Yıllar	X	X ²	Y	log Y	X log Y	log Y'	Y'
1945	-10	100	3.303	3,51891	-35,1891	3,51797	3.296
1950	-5	25	4.043	3,60670	-18,0335	3,61547	4.125
1955	0	0	5.440	3,73560	0	3,71297	5.164
1960	5	25	6.130	3,78746	18,9373	3,81047	6.464
1965	10	100	8.245	3,91619	39,1619	3,90797	8.091
	0	250	27.161	18,56486	4,8766		

$$Y = ab^X$$

$$\log Y = \log a + X \log b$$

$$\log a = \frac{\sum \log Y}{N} = \frac{18,56486}{5} = 3,71297$$

$$\log b = \frac{\sum (X \log Y)}{\sum X^2} = \frac{4,8766}{250} = 0,0195 \quad \text{Bu takdirde trend}$$

Grafik : 1

(7) ve daha yukarı yaşılarıdaki okur yazar erkek nüfus

Nüfus
(Bin)

8000

7000

6000

5000

4000

3000

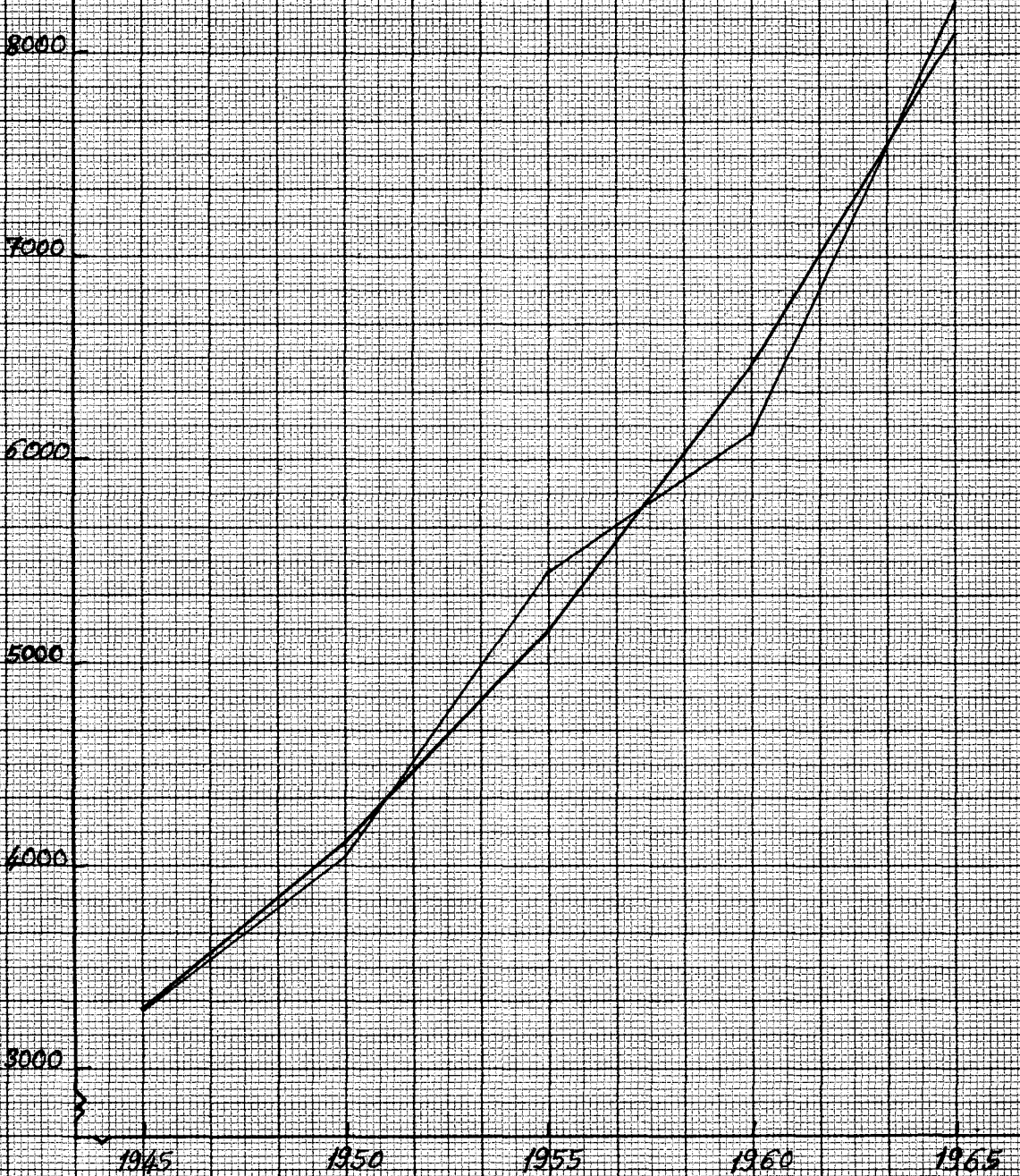
1945

1950

1955

1960

1965

Grafik: 2

(7) ve daha yukarı yaşlardaki otur yayan kadın nüfus

Nüfus
(Bin)

4000

3000

2000

1000

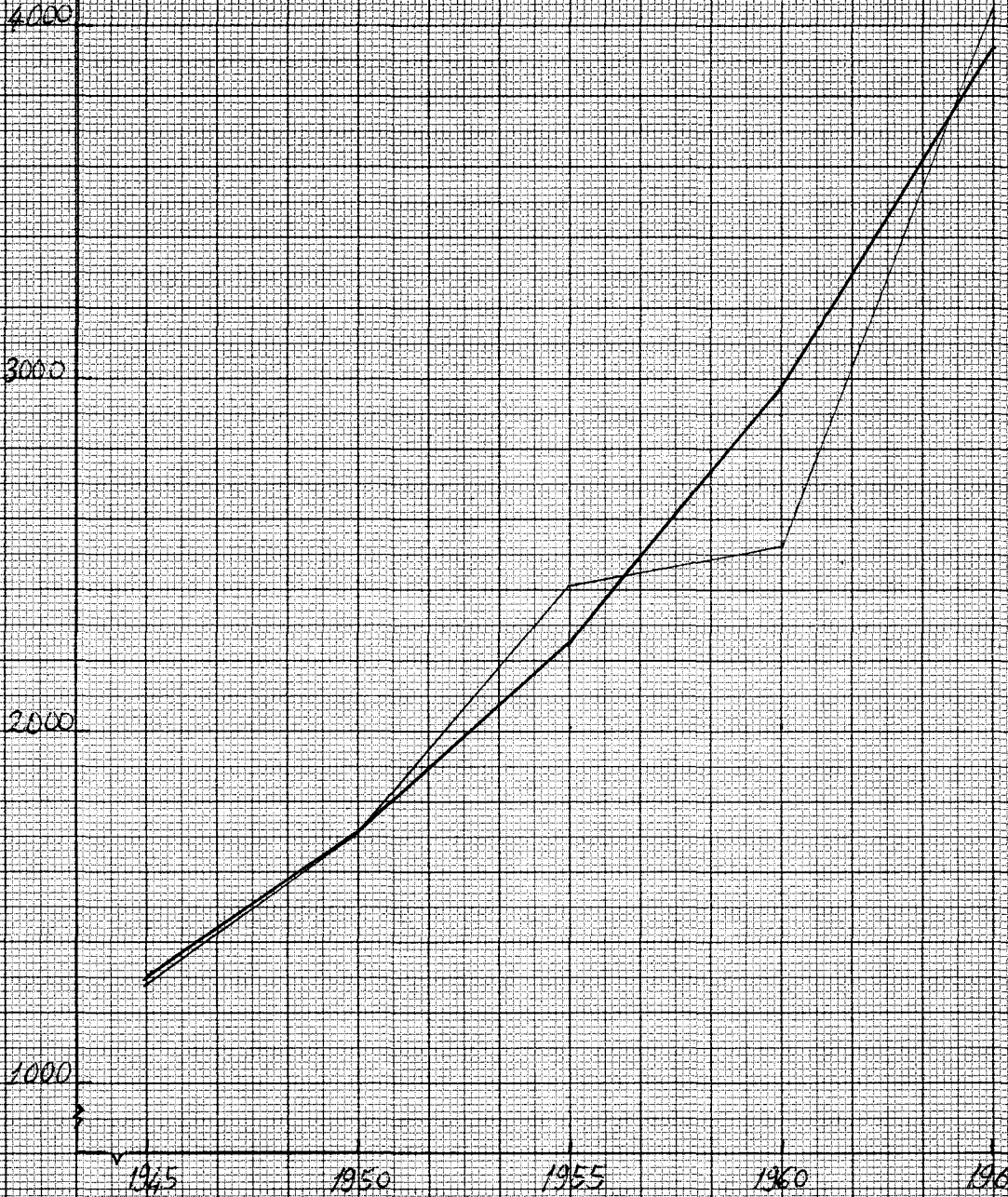
1945

1950

1955

1960

1965

Türkiye'de okur yazarlık oranları

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1945	43,0	17,0	30,2
1950	49,5	20,5	35,4
1955	54,5	24,5	39,6
1960	58,4	27,9	43,5
1965	64,4	32,3	48,6

Evvelce de bir münasebetle işaret etmiş olduğumuz gibi, gerek endüstri ile ilgili sanatların öğrenilmesi ve icrası, gerek toplumun geleneksel değer yargılarından ve alışılmış davranışlarından vazgeçmesindeki tesirinden dolayı, okur yazarlık iktisadi kalkınmada önemli rol oynamaktadır. Nitekim, tarım dışı işlerde çalışanların iktisaden faal nüfus içindeki payının artmasına muvazi olarak (Tablo 1), okur yazarlık oranlarında da yükselme müşahade edilmektedir.

Hatırlanacağı üzere, endüstrileşme ile okur yazarlık arasında sıkı bir münasebetin var olduğunun, H.H.Golden tarafından tesbit edilmiş bulunduğunu belirtmiştik. Türkiye'de endüstri ile ilgili sanatlar, ve okur yazarlık oranlarında vukubulan tahavvüller arasındaki kantitatif münasebeti de biz araştırmaya çalıştık. İki istatistik hadise arasındaki ilişkiyi araştırırken, iktisaden faal nüfustan tarım dışı işlerde çalışanlar oranı ile okur yazarlık oranları trend değerlerini esas aldık.

Ancak, Türkiye'de iktisaden faal nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı hakkında bilgi 1955 nüfus sayımından itibaren toplanmaya başlanmıştır. Bu itibarla, endüstri ile ilgili sanatlar ve okur yazarlık arasındaki ilişkinin ölçüsü olarak kullanacağız.

nis korrelasyon katsayısını hesaplamak, sadece 1955, 1960 ve 1965 yıllarına ait kayıtları kullanmak durumu ile karşılaşılmıştır. Mü- çahede sayısı gayet küçük olduğundan, elde edeceğimiz neticenin an- lamli olabilmesi için, yüksek bir korrelasyona sahip olmamız gerekir.

Tarım dışı işlerde çalışanlar ile okur yazarlık oranları arasındaki korrelasyon katsayısının hesaplanmasıyla ilgili işlemler, Tablo 5'de gösterilmiştir.

TABLO : 5

Tarım dışı işlerde çalışanlar oranıyla okur yazarlık oranları arasındaki korrelasyon katsayısının hesabı

Yıllar	Okurya- zarlık oranı X	Tarım dı- şı işlerde çalışanlar oranı Y	$x - \bar{x}$	$y - \bar{y}$	$x \cdot y$	x^2	y^2
1955	39,6	17,7	- 4,3	- 2,66	11,438	18,49	7,0756
1960	43,5	21,0	- 0,4	- 0,64	0,256	0,16	0,4096
1965	48,6	22,4	+ 4,7	+ 2,04	9,588	22,09	4,1616
	$\bar{x}=43,9$	$\bar{y}=20,36$			21,282	40,74	11,6468

$$r = \frac{\sum x \cdot y}{\sqrt{\sum x^2 \cdot \sum y^2}} = \frac{21,282}{\sqrt{40,74 \times 11,6468}}$$

$$r = \frac{21,282}{\sqrt{474,490632}} = \frac{21,282}{21,783} = 0,98$$

Sadece üç yıla ait rakamlara istinaden hesaplanmış olduğumuz korrelasyon katsayısı $r = 0,98$ olarak bulunmuştur. Ancak bulunmuş olduğumuz korrelasyonun anlamlı olduğunu hemen ifade edemeyiz.

Müşahede yapılan seri terimleri arasındaki korrelasyonun, iki seri setlerinin yalnız kendi flüktüasyonları dolayısıyla temin edilmiş olduğunu ve tamamıyla numune çekiliğinde tahakkuk eden bir tesadüf olarak meydana geldiğini farzedelim.

Farasiyenin doğruluğunu tahkik etmek için, müşahede korrelasyon emsali (r) ler farasi serisinin standart hatasına bölünmek suretiyle (t) değerine tahvil edilecektir.

$$S_{(r)}^2 = \frac{1 - r^2}{n - 2} = \frac{1 - (0,98)^2}{3 - 2}$$

$$S_{(r)}^2 = 1 - 0,9604 = 0,0396$$

$$S_{(r)} = 0,199$$

$$t = \frac{r}{S_{(r)}} = \frac{0,98}{0,199} = 4,925$$

1 serbestlik derecesine tekabül eden Student bölünmesine göre, $+4,925$ 'den büyük veya $-4,925$ 'den küçük bir değere raslama ihtimali % 10 ilâ % 20 arasında bulunmaktadır. Binaenaleyh, 3 senenin müşahede değerlerine istinaden (X) ve (Y) vasıfları arasında bir münasebet olduğunu ifade edecek olursak, hata işleme ihtimalimiz % 10 dan fazla olacaktır. Şu hale göre, okur yazarlık oranları ile tarım dışı işlerde çalışanlar oranı arasında bir münasebet olduğunu ifade ederken, bu hususu göz önünde bulundurmasını gerekecektir.

II. TÜRKİYE'DE ÖĞRETİM SİSTEMİ VE DURUMU

Bilindiği gibi, bir memlekette vasıflı insan gücünün esas kaynağı öğretim sistemidir. Bu bakımdan, vasıflı insan gücü kaynaklarının varlığını gerektiren iktisadi kalkınma ile birlikte her seviyeden öğretim hizmetlerini pıdettli bir talep olmaktadır.

Birbirini takip eden ve tamamıyla kademelerin meydana getirdiği öğretim sistemi içindeki her kademe bir sonraki için arz kaynağıdır ve onun varını üzerinde de kuvvetle müessir olur. Bu itibarla Türkiye'de öğretimin durumu incelenirken, öğretim sistemi bir bütün olarak mütalâa edilmeli, kademeler arasındaki münasebetler ve sistemin iktisadi kalkınma için lüzumlu insan gücü yetiştirme bakımından rolü ve yeterliliği araştırılmalıdır.

Türkiye'de bugünkü eğitim modeli ve organizasyonu, bilindiği gibi, batı eğitiminden alınmıştır ve beş yıllık ilköğretim, üç yıllık birinci devre orta öğretim, üç yıllık ikinci devre orta öğretim ve iki ilâ altı yıllık yüksek öğretim olmak üzere üç öğretim kademesi bahis konusudur.

A- İlköğretim

Cumhuriyet Türkiye'sinde ilköğretim parasız ve Anayasasızca mecburî kılınmıştır. Bu öğretim seviyesinde çaye, çocuğun hem fert olarak, hem de toplum yönünden tam gelişimini sağlamaktır. Kalkınma Plânında da ilköğretim hem genel kültür yönünden bir başlangıç eğitimi, hem de vasıflı insan gücü yetiştirme düzeninin temeli olarak ele alınmıştır.

İlköğretim, toplumun tamamını kapsayan bir eğitim olarak bu iki esasa göre arzedilirken, fert yönünden bir üst seviyede eğitime hazırlayıp iş imkânlarına açığı için talep edilmektedir. Bununla beraber, okul veya öğretmeni bulunmayan, birbirinden çok uzak mesafede olan köylerde, ilköğretim çağındaki çocukların tamamının okula devamı mevzu bahis değildir. Okullaşma oranı (ilkokula devam eden çocukların ilkokul çağındaki çocuklara oranı) bu hususta fikir vermektir; Seneleler itibarıyla okullaşma oranları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, 7-11 yaş nüfusu, nüfusun % 11,1'i ile % 12,9'u arasında değişmiştir; nüfus artışı süratli olduğundan, ilkokul çağındaki nüfus oranı da daima büyük artışlar kaydetmiştir. Bu durum, ilköğretimin zamanla daha geniş kitlelere cevap vermesi gerektiğini ifade etmektedir.

Ele alınan devrede okullaşma oranlarında muntazam bir gelişme kaydedilmiştir. Hâsafen, 1965 yılına ait oranın ihtiyatla karşılanması yerinde olacaktır. Zira, 1945-1960 devresinde ilkokul öğrencilerinin ait bilgiler yas ve çüs dönemi sınavları neticelerine göre olduğu halde, 1965 yılına ait bilgiler, öğretim yılı başına aittir. Bu itibarla, 1965 yılı için hesaplanmış olan okullaşma oranı, yüksektir.

Diğer taraftan, ele alınan devrenin tamamı için hesaplanmış olduğumuz okullaşma oranları da gerçek durumu daha iyisser göstermektedir; çünkü ilkokul öğrencileri arasında oniki, onüç ve hattâ on dört yaşlarındaki öğrencilerin mevcudiyeti ile bu oranların, az da olsa, yükseldiği unutulmamalıdır.

Nüfus artışı nisbeti çok yüksek olan memleketimizde, okullaşma oranlarının yükselmesiyle sayıları gittikçe artan ilkokul çağındaki çocukların mecburi öğrenimleri için, yeter sayıda öğretmene ve okula ihtiyaç vardır. Türkiye'de 1945 yılından bu yana yaratılan ilk-

TABLO : 6

İlköğretimde okullaşma oranı

Yıllar	Toplam nüfus (Bin) (1)	7-11 yaş gurubu (Bin) (2)	Toplam okuma oranı % (3)	Öğrenen sayısı (Bin) (4)	Okullaşma oranı % (5)
1945	18.790	2.404	12,7	1.358	56,4
1950	20.947	2.326	11,1	1.617	69,5
1955	24.647	2.647	11,2	1.984	73,5
1960	27.755	3.535	12,7	2.867	81,1
1965	31.391	4.162	12,9	3.924	94,3

- KAYNAKLAR:**
- (1) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No.452, s. III ve 1965 Genel Nüfus Sayımı % 1 Örnek -leme Sonuçları, Yayın No. 508, s. 8
 - (2) İstatistik Yıllığı 1953, cilt 21, Yayın No. 360, s. 70; Türkiye 1950 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 410, s. 63; Türkiye 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 399, s. 48; Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s.210; Türkiye 1965 Genel Nüfus Sayımı % 1 Örnekleme Sonuçları, Yayın No. 508, s. 9
 - (3) Sütun (1) ve sütun (2)'deki rakamlara istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.
 - (4) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 14
 - (5) Sütun (2) ve sütun (4)'deki rakamlara istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.

Öğretim imkânları hakkında bir hükme varabilmek için, 1945-1963 devresindeki öğretmen ve okul binası ile öğrenci sayısındaki artışların mukayesesi yerinde olacaktır.

Ancak, resmî ve özel ilkokullar sayısı ile ilgili veriler, okullardaki dersane sayısına göstermemektedir; Sadece ilkokul sayısına istinaden yapılacak mukayeseler ilköğretim kurumlarında kaydedilen gelişme hususunda sıhhatli neticeler vermeyecektir. Buna nazaran, burada ilkokul öğretmenleri sayısında kaydedilen inkişaf esas alınarak, öğrenci sayısındaki artışla mukayese edilecektir.

Tablo 7'nin hazırlanmasında, Devlet İstatistik Enstitüsü neşriyatından olan "Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966" broşüründen faydalanılmıştır.

Tabloda öğretmen sayısı olarak ifade edilen rakamlar, resmî ve özel okullar öğretmenleri ile eğitimci gösterilmiştir. Öğrenci sayısı sütununda ise beş ve üç yıl süreli resmî ilkokullar öğrencileri ve özel ilkokullar öğrenci mevcutları gösterilmiştir. Tablodonun tetkikine geçmeden önce bir noktayı belirtelim: Bilindiği gibi, Türkiye'de resmî istatistikî araştırmalar yapan kuruluş Devlet İstatistik Enstitüsüdür. Ancak, öğretime ilgili istatistik serileri Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayın Müdürlüğü tarafından da neşredilmiştir. Kullandığımız bilgilerin sıhhat derecesini kontrol bakımından, her iki resmî teşekkülün rakamlarının mukayesesi yapılmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayın Müdürlüğü'nün elinde mevcut olan 1960-1961 öğretim yılına kadar devam ettirilmiş ilkokullar öğrenci ve öğretmen mevcutlarıyla ilgili serilerinde, sadece resmî ilkokullarla ilgili malûmata yer verilmiştir. Bu bakımdan, iki ayrı kaynak verilerinin mukayesesi 1960-61 öğretim yılına kadar ve resmî ilkokullar için mümkün olmayacaktır.

tur. Mesaf ilkokullar öğrenci sayısı her iki teşekkülün nerettiği serilerde aynıdır. D.İ.M.nün Öğretmen sayısı ile ilgili rakamlarında ele alınan devrede, M.E.M.Mesleki ve Teknik Eğitim İstatistik ve Taysın MÜDÜRLÜĞÜ tarafından neğredilen rakamlara nazaran % 3 ilâ % 5 arasında değişen ve eğitmen sayısındaki farklılıktan doğan bir fasla-müşahede edilmektedir. Ancak gaye, ele alınan devrede ilkokul Öğretmenleri ve ilkokul öğrencileri sayısında kaydedilen inkişafın ortaya konması olduğundan, Devlet İstatistik Enstitüsü rakamları aynen kullanılmıştır.

Öğrenci ve Öğretmen sayıları arasındaki farklar oldukça büyük olduğundan, nisbi kıymetlerin mukayessesine yer verilecektir; Öğretmen ve Öğrenci sayılarıyla ilgili serilere ait nisbi kıymetler Tablo 7'de gösterilmiştir.

Başlangıç yılı olarak 1945 alınmış ve yirmi senelik devrenin sonunda Öğretmen sayısında % 213, öğrenci sayısında da % 189 nisbe - tinde bir artış müşahede edilmiştir. Ancak, 1961-1962 Eğitim yılından sonraki bilgiler geçici rakamlardır, seneye başı bilgilerinden derlenmiştir. Elde edilen neticelerin, bu hususlar 2'ce örnekte bulundu-rulmak suretiyle değerlendirilmesi gerekir. Mesafin, aynı unsurun her iki seride de aynı istikamette rol oynayacağı ifade edilebilir.

Ele alınan devre boyunca Öğretmen sayısındaki artış, öğrenci sayısındaki artışa göre daha fazladır. Bu husus, öğrenci sayısı ile Öğretmen sayısının birbirine olan durusun bir arada görülmelerini sağ-lamak maksadıyla yer verdiği gibi Grafik 3'de görülmektedir.

Bahis konusu grafikte, Öğretmen ve öğrenci artışı paralel ve Öğretmenlerin lehine olarak gelişmiş gibi görünüyor; Fakat 1954 yı-lında vaki Öğretmen sayısının toplam Öğretmen sayısına oranının birdenbire yükselmiş olması ve yükselişin sonraki yıllarda da devam

30
300

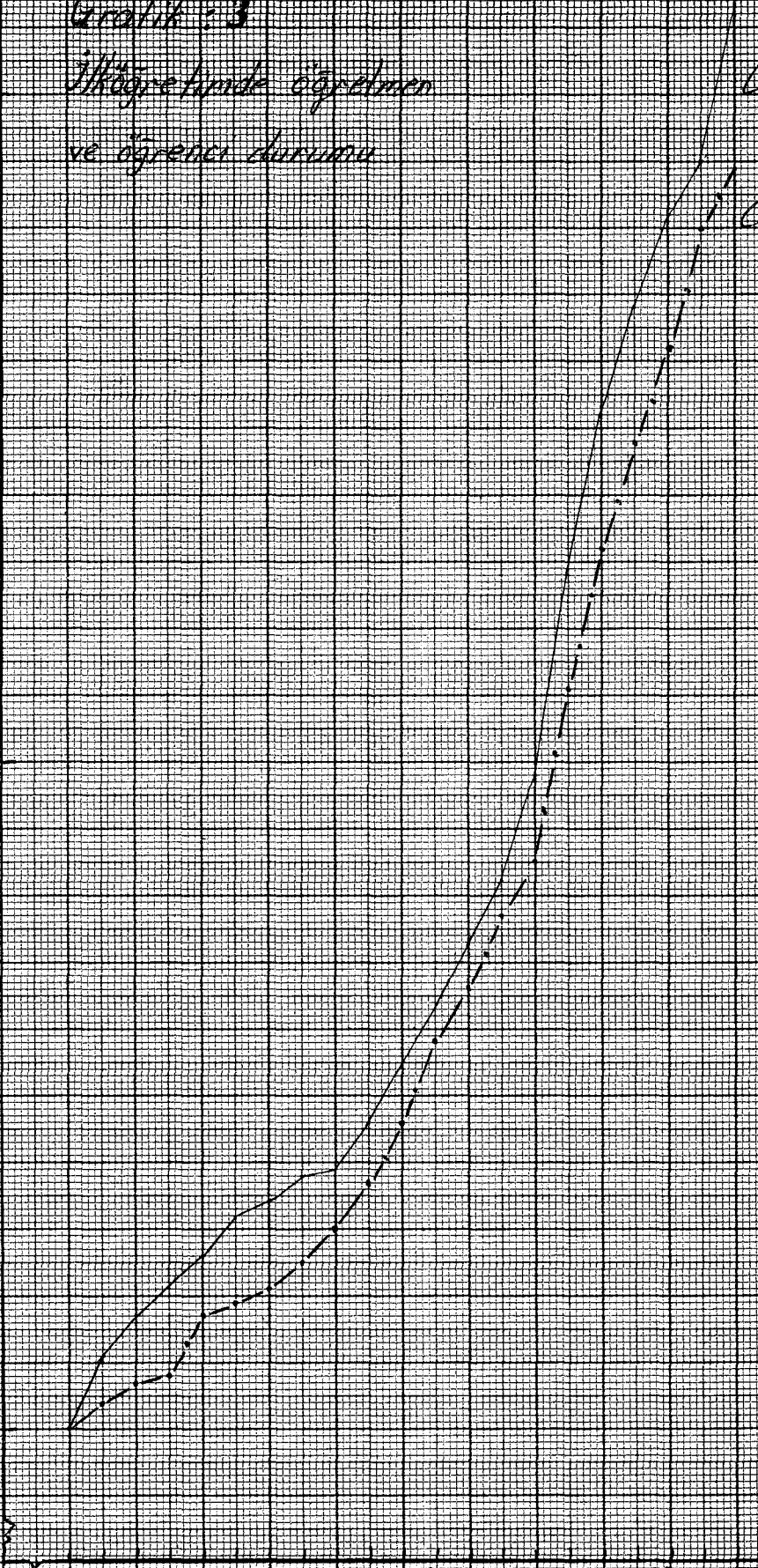
Grafik : 3
İlköğretimde öğretmen
ve öğrenci durumu

Öğretmen
Öğrenci

200

100

1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965

etmesi (1), bu seviyede öğretimin kalitesini etkilemektedir.

İlköğretimde öğrenci sayısının artmasına muvafık olarak, ilkokullarımızın her yıl gittikçe artan miktarlarda mezun vermektedir. Beş sınıflı ilkokullardan mezun olanlar sayısı Tablo 8'de gösterilmiştir.

TABLO : 8

Beş sınıflı resmî ilkokullar ile özel ilkokullardan mezun olanlar ve öğrenimlerine devam edenler

Yıllar	Mezun sayısı (1)	Yıllar	Öğrenimlerine devam edenler	
			Toplam	%
1943-44	76.663	1944-45	37.184 (2)	48
1948-49	133.240	1949-50	36.626 (2)	27
1953-54	170.033	1954-55	67.062 (3)	39
1958-59	257.306	1959-60	117.747 (3)	46
1963-64	391.989	1964-65	176.087 (3)	45

- KAYNAKLAR:**
- (1) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s.15'deki bilgilere istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.
 - (2) Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim, Ankara 1956, s. 19
 - (3) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 23'deki bilgilere istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.

- (1) Vekil Öğretmen sayısının toplam öğretmen sayısına oranı 1949-1950 ders yılında sadece % 0,5 iken, bu oran 1953-1954 ders yılında % 4,8 olmuştur. 1955-1956 ders yılında % 10'a yükselip müteakip yılda % 5'e düşmekle beraber, bundan sonraki ders yıllarında oran % 10'un altına düşmemiştir. 1949-1950 ve 1959-1960 yılları arasındaki devrede, vekil öğretmen sayısının toplam olan asanî oranı 1957-58 ders yılında ve % 12,5 olmuştur. (İlk ve orta Dereceli Okullarda Öğrenci ve Öğretmen Sayıları ile İlgili Araştırma Raporu, Ankara 1961, s. 22)

Ancak, bu mesunlardan bir üst seviyede okula devam edenler oranı, ele alınan yirmi senelik devre sarfında dalgalanmalar olmakla beraber, % 50'yi hiç bir zaman aşmamış ve baş sınıflı ilkökul mesunlarından yarısından fazlası daima okul dışında kalmıştır (Tablo 6). Bu durumda ilköğretim, bir üst seviyedeki okullara öğrenci yetiştirmekten ziyade, genellikle okuma yazma yeteneğini kazandırmaktan ileri gidememektedir. Gerçi il ve ilçe belediye sınırları dışında kalan köy okulları ders programlarında daha çok sıraat ve iş faaliyetlerine yer verilmektedir. Ancak, ilkökul mesunlarının büyük bir kısmı öğrenimlerine devam etmediğine göre, sadece köy ilkökullarında değil, bu öğretim kademesinde çevrenin ekonomik ve sosyal şartlarına ve gerçeklerine uygun öğretim programlarının uygulanması zorunludur. Bir üst derecede okula devam etmeyen öğrenci kitlesi, ancak bu şekilde aynı mali kaynaklarla Türkiye'nin iktisadi kalkınması için daha faydalı olabilir.

B- Orta Öğretim

Günümüzde ilköğretimin hızla geliştirilmesi için yapılan kuvvetli politik beklentiler, diğer taraftan yüksek öğretimin prestij ve millî güç sembolü olması dolayısıyla kazandığı sembolik önem sebebiyle orta öğretime gereken önem verilememektedir.

Halbuki orta öğretim, bir üst seviyede öğrenim yapmaya tamamlanan öğrencilere şumullü bir eğitim verdiği gibi, orta seviyede mesleklere sahip insan gücünün yetişmesinde önemli rol oynamaktadır. Nitekim orta öğretimin genişletilmesi ihtiyacı ile orta seviyede meslek sahibi ve teknik personel yetiştirilmesine özel bir ilgi göz-

terilmesi ihtiyacı arasında yakın bir bağ vardır (1)

Ayrıca Türkiye'de orta eğitime, gelişmiş memleketlerde olduğundan daha farklı ödev ve sorumluluklar da düşmektedir; Büyük sosyal devrimler geçiren memleketimizde toplum yeni telâkkilere ve yapayağa aynı derecede intibak edememiştir. Toplumun eski değer yargılarından kurtulması ve kültür seviyesinin yükseltilmesi, orta eğitim kurumlarının gerçekleştirilmesi gereken hususlardandır.

Türkiye'de orta derecede eğitim, geleneksel seyriyle 12-17 yaş gurubunun eğitimini gaye edinmiştir. İncelememizde ele aldığımız 1945-1965 devresinde bu yaş gurubundan orta eğitim yapanlar oranı Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tabloda gösterilen 1945-1965 devresindeki orta eğitim çağında bulunan nüfusun genel nüfusa oranı, orta öğrenim çağındaki nüfus gurubunun, öğrenim ihtiyaçlarına cevap verilmesi gereken geniş bir kitle olduğunu ortaya koyduğu gibi, seyri de orta eğitim okullaşma oranlarının yükselişinin, orta eğitime artan taleple izah edilebileceğini ifade etmektedir.

Tablo 9'da yer verilmiş olan orta eğitim öğrenci sayısı ile ilgili rakamlar, resmî ve özel ortaokullar, resmî kolejler ile resmî ve özel liseler öğrencilerini ve orta dereceli meslek ve teknik okullarında okuyan öğrencileri kapsamaktadır.

Tablonun tanziminde faydalandığımız "Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966" broşüründe yer alan rakamlar ile istatistik yıllıklarındaki istatistik bilgiler aynıdır. Devlet İstatistik Enstitüsü rakamları ile Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim İstatistik ve İyama Müdürlüğü rakamları arasında fark mevcuttur. Bu

(1) C. Frankel, Yüksek Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul 1966, s. 92

TABLO : 9

Orta Öğretimde Okullaşma Oranı

Yıllar	Toplam nüfus (Bin) (1)	12-17 yaş gurubu Toplam nüfus (Bin) (2)	12-17 yaş gurubu Toplam nüfusa oranı (3)	Öğrenci sayısı (4)	Okullaşma oranı (5)
1945	18.790	2.640	14,0	145.371	5,5
1950	20.947	2.856	13,6	143.645	5,0
1955	24.065	2.821	11,7	293.304	8,5
1960	27.755	3.240	11,8	475.119	14,6
1965	31.391	4.126	13,1	730.327	17,7

- KAYNAKLAR:**
- (1) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No.452, s. III ve 1965 Türkiye Genel Nüfus Sayımı % 1 Örnekleme Sonuçları Yayın No. 508, s. 8
 - (2) İstatistik Yıllığı 1953, cilt 21, Yayın No.360, s. 70; Türkiye 1950 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 410, s. 63; Türkiye 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 399, s. 48; Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 210; Türkiye 1965 Genel Nüfus Sayımı % 1 Örnekleme Sonuçları, Yayın No. 508, s. 9
 - (3) Sütun (1) ve sütun (2)deki rakamlara istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.
 - (4) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 25, s. 28 ve s. 31
 - (5) Sütun (2) ve sütun (4)deki rakamlara istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.

fark, sikkedilen ikinci kuruluşun broşüründe resmi ve özel Türk ortaokulları, resmi liseler ile Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı meslek ve teknik okullar öğrencile-

riyle ilgili bilgilere yer verilmiş olmasından ileri gelmektedir.

Orta Öğretime gittikçe artan talebin bir neticesi olarak, bu kademedeki öğrenci sayısı süratli artmıştır. Fakat bilhassa 1960 yılından sonra üçyüzyede edilen büyük öğrenci artışına paralel olarak bu kademedeki öğretmen sayısı kâfi miktarda artmamıştır, bu durum Tablo 10'da görülmektedir. Orta Öğretim kademesindeki öğretmen ve öğrenci sayılarında kaydedilen inkişafın gösterilmesi maksadıyla tertiplenen Tablo 10'daki öğretmen sayısı ile ilgili rakamlar, resmî ve özel ortaokullar, resmî kolejler ile resmî ve özel liseler ve bütün orta dereceli meslek ve teknik okullar öğretmenlerini kapsamaktadır.

Orta Öğretimde bahis konusu iki unsurun -öğretmen ve öğrenci - birbirine olan durumunun birarada daha açık olarak gösterilmesi düşünüldüğünden, Grafik 4'de yer verilmiştir. Öğretmen ve öğrenci sayılarıyla ilgili bu iki serinin mukayesesi için, her iki zaman serisine ait veriler 1945'den 1965'e kadar olan devreye ait olduğundan, 1945 yılı verileri 100 kabul edilerek, daha sonraki yıllara ait verilerin yüzdeleri hesaplanmıştır. Bu suretle iki dizinin de verileri nisbi kıymetlere çevrilerek, diziler mukayese edilebilir hale getirilmiştir.

İlköğretim, vasıflı insan gücü yetiştirme düzeninin temeli olarak alındığından, bir üst seviyede öğretime hazırlayıcı mahiyette olmasına mukabil, orta öğretim kademesi memurlarının büyük bir kısmının ekonomiyeye akması gerekmektedir. Bilindiği gibi, gerek insan gücü ihtiyaçları yönünden bütün elemanların yüksek öğretimden geçmesi zorunlu olduğundan, gerek yüksek öğretim kapasitesinin sınırlı olmasından, orta öğretim memurlarının tamamının yüksek öğretime devası bahis konusu değildir. Buna rağmen, ekonomiyeye akışı temin için, orta öğretim yapan gençlere muayyen mesleki yeteneklerin kazandırılması gerekir. Bu husus, orta öğretimde "klâsik" ve "mesleki - teknik" ayrımını ortaya çıkarmaktadır.

10
500

Gratik : 4
Orta Öğretimde Öğretmen
ve Öğrenci Durumu

400

300

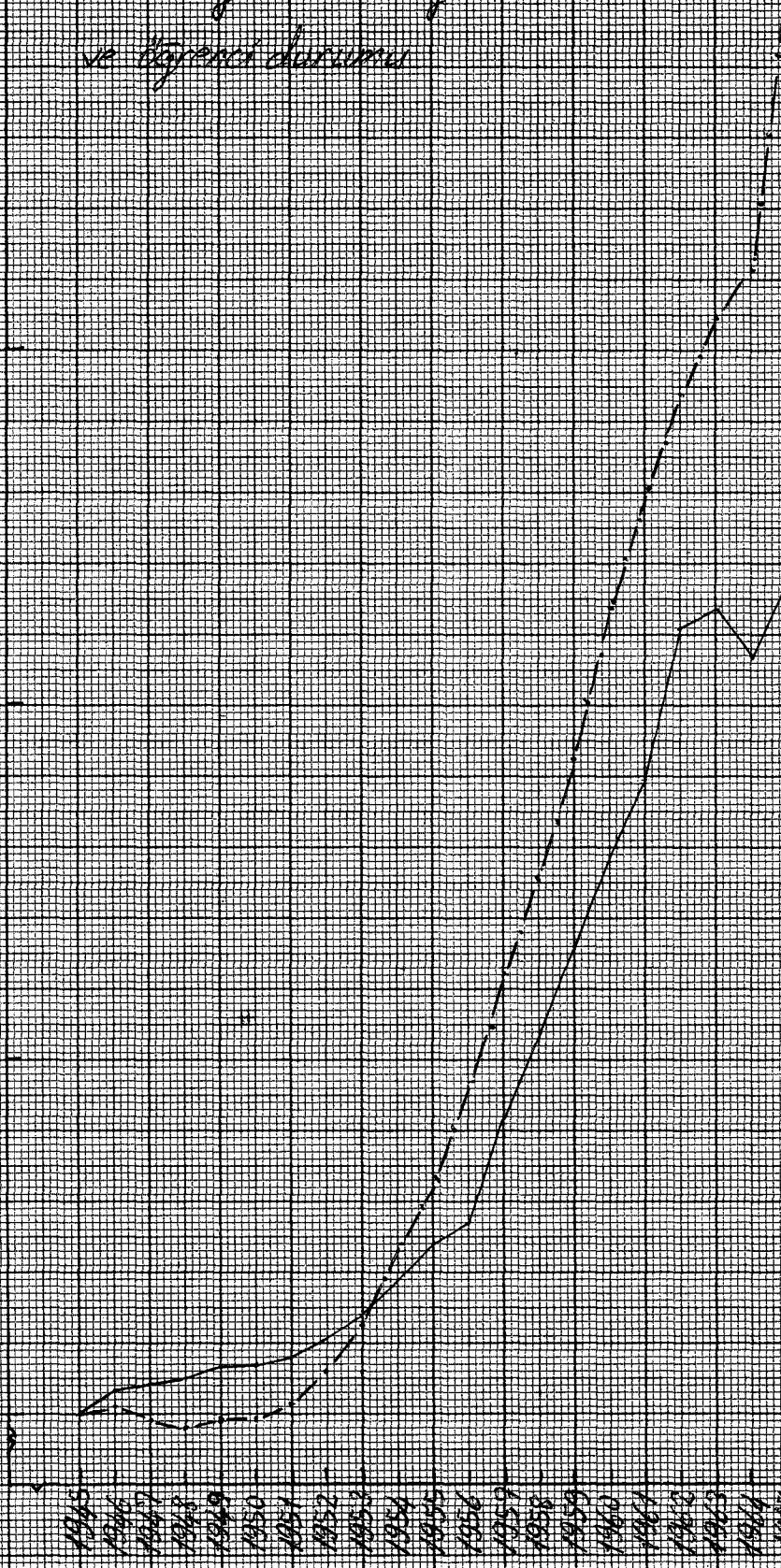
200

100

1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965

Öğrenci

Öğretmen

Malihesirde orta öğretim kademesinde klâsik ve mesleki-tek-
nik (1) öğretim dalları arasındaki öğrenci dağılımı yeterli olmadı-
ğından, orta seviyede mesleki yetenekler kazanarak ekonomiye dahil
olan insan gücü sayısı yetersiz kalmaktadır.

Orta öğretim öğrencilerinin klâsik, teknik, tarım, sağlık ve
meslek öğretimine nasıl dağıldıklarına incelemek maksadıyla Tablo 11
hazırlanmıştır. Tablo, 1945 yılından itibaren ve sayısız yıllarına
göre orta öğretimin muhtelif dallarında kayıtlı bulunan öğrenci sayı-
sını ihtiva ettiği gibi, bu dallarda öğrenim yapan öğrenci nisbetleri
hesaplanmak suretiyle, orta öğretimdeki klâsik ve mesleki-teknik olan
temayülün ve gösterilen rağbetin seyrini tesbit kolaylaştırılmıştır.

Tablo 11'in incelenmesinden de görüleceği gibi, ele alınan
1945-1965 devresinde klâsik orta öğretim daima büyük bir rağbet gör-
müştür. Klâsik öğrenim yapanlar oranı 1960 yılına kadar yükselmeye
devam etmiştir; Bu oran 1945 yılında % 62,7 iken, 1960 yılında %77,2
ye yükselmiştir. Klâsik öğrenim yapanlar oranınının 1960 yılındaki
artışını, ve dolayısıyla teknik ve meslek öğrenimi yapan öğrenciler
oranındaki eksiliği, 1959-60 ders yılından itibaren Erkek Sanat, Ya-
pı, Kız Sanat ve Ticaret Ortaokullarında klâsik ortaokullar müfredat
programlarının uygulanmaya bağlanması ile kısmen isah etmek mümkünse
de, bu durum aynı zamanda az gelişmiş meslekletlere mahsus eğilimin
Türkiye'de de varlığını hissettirdiğini ifade etmektedir.

Türkiye'de meslek ve teknik öğretime itibar edilmesinin
sebebini, bu alandaki öğretim imkânsızlıklarından ziyade, sorunsuzla-

(1) Genel Ortaokul ve liseler KLÂSİK OKULLAR gurubunda; Erkek Sanat
Enstitüleri, Teknik Okullar ile Matbaacılık, Tapu ve Kadastro,
D.B.Y. Meslek ve P.T.P. Meslek Okulları, TEKNİK OKULLAR gurubunda;
Maliye Meslek, İlköğretim, İnanç-Hatip ve Teoloji, Ticaret, Sek-
reterlik ve Otelcilik, Konservatuar, Güzel Sanatlar, Gazetecilik,
Tersilik, Ev Ekonomisi, Polis, Saçır-Dilsiz ve Körler Okulları
ile Kız Enstitüleri MESLEK OKULLARI gurubunda gösterilmişlerdir.
Orta dereceli tarım ve sağlık okulları da TARIM ve SAĞLIK ÖĞRE-
TİM gurupları içinde ele alınmışlardır.

TABLO : 11

Orta Öğretimde Öğrencilerin gözetli alanlara ayrılışı

Yıllar	Toplam Öğrenci (1)	%	Klasik Öğrenci (2)	%	Teknik Öğrenci (3)	%	Mezlek Öğrenci (4)	%	Fazla Öğrenci (5)	%	Sağlık Öğrenci (6)	%
1945	145.371	100,0	91.123	62,7	21.948	15,0	28.870	19,8	2.332	1,6	1.098	0,8
1950	143.645	100,0	90.356	62,9	20.340	14,2	30.636	21,3	1.218	0,9	1.095	0,7
1955	239.304	100,0	166.629	69,6	30.345	12,7	38.597	16,2	2.473	1,0	1.260	0,5
1960	475.119	100,0	366.898	77,2	39.604	8,4	64.190	13,5	2.540	0,5	1.887	0,4
1965	730.327	100,0	547.851	75,0	73.093	10,0	98.925	13,6	4.425	0,6	6.033	0,8

KAYNAKLAR:

- (1) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 517, s. 25, 28 ve 31
 - (2) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 25 ve 28
 - (3) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 36 ve 37
 - (4) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 35, 36, 37, 38 ve 39
 - (5) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 40
 - (6) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, Yayın No. 517, s. 40
- Örnekler, yukarıdaki verilere istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.

rin bu Öğretim alanındaki tutumu ve tatbikatında aramak lâzım geldiğini ifade edebileceğinin gibi, memleketimizde meslek seçiminde hakim olan telâkkiler ile orta ihtisas erbabının unvan, yetki ve sanatlarını iera, hak ve sorumluluklarının kanunlarla ve iş hayatında teminat altına alınması olmasının tesiriyle de, klâsik Öğretime götö- rülen ilginin büyüklüğünü izah etmek mümkündür.

Bu durumyla orta Öğretim, mesunlarına meslek kazandırma ve ekonomiyeye orta derecede ihtisas sahibi insan gücü arzete amaçından uzak kalmaktadır. Yüksek Öğretime hazırlık durumunda olan orta Öğretimin, iş hayatına vasıflı eleman kazandırması ve yüksek Öğretim kapasitesini açmıyacak şekilde bu Öğretim kademesine Öğrenci akışını mümkün kıılması, Türkiye'nin kit olan vasıflı insan gücü ve mali kaynakların rasyonel olarak kullanılması bakımından şarttır.

C- Yüksek Öğretim

İktisadî gelişme, özel Öğretim ve eğitime ihtiyaç gösteren yeteneklerin eskkiye nasaran daha fazla geliştirilmesini gerektirmektedir. sanayimizin çoğu acil olan problemlerinin çözümü için, iyi bir genel Öğretim, ne kadar mükemmel olursa olsun, kifayetsizdir (1). Yüksek Öğretim, bugün ekonominin ihtiyaç duyduğu teknik ve bilişsel insan gücünün yetiştirilmesi vasifesini yüklenmiştir.

Türk toplumu yüksek Öğretime büyük değer vermektedir. Gerçi ilmi tecrübe Batı Dünyasınıninki kadar kuvvetli değildir, fakat bilginin bütün memlekette saygı gördüğü ve itibar sağladığı bir gerçektir.

(1) Higher Education, Report of The Committee on Higher Education, London 1965, s. 6

Yüksek Öğretim kurumları üç kategoride toplanmaktadır (1):

- 1- Üniversiteler,
- 2- Program, teşkilât ve faaliyetleri itibariyle Üniversitelerden bir mahiyet taşıyan yüksek öğretim ve araştırma müesseseleri,
- 3- Sadece öğretimsel görevli yüksek dereceli meslek okulları.

Üniversiteler, bilindiği gibi, bilim ve araştırmaya öncelik veren kurumlardır.

Yüksek okullar, sadece öğretim fonksiyonunu yerine getiren ve akademik kariyerin bulunmadığı kurumlardır. Bunlar genellikle bir mesleğin icrası ile ilgili icapları ön planda tutan meslek okullarıdır.

İktisadî ve Ticarî İlimler Akademileri Üniversiteye eşit bir araştırma ve öğretim seviyesine sahip bulunmakla beraber, Üniversite statüsü dışında bırakılmıştır (2); 1959 yılında kabul edilen 7334 Sayılı Akademiler Kanunu Üniversiteler Kanununa tamamen paralel hasırlanmış, hattâ kariyer esasları aynen alınmıştır. Fakat malf özerkliklerinin bulunmaması sebebiyle, 1959 yılından sonra akademi - lerde süratli bir gelişme görülmüşse de, çalışmalarını arzu edilen seviyeye ulaşılamamıştır.

Yüksek öğrenim yapan öğrenci sayısı ile ilgili rakamlar, fakülteler, resmî ve özel iktisadî ve ticarî ilimler akademileri ile resmî ve özel yüksek okullar öğrencilerini kapsamaktadır. Devlet is-

(1) N.Sayar, Kamu Personelinin Eğitiminde İktisadî ve Ticarî İlimler Akademilerinin Rolü, Kamu Personelinin Eğitim Konferansı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 213-195, Ankara 1967, s. 103

(2) T.S.Balta, Kamu Personelinin Eğitimi, Kamu Personelinin Eğitim Konferansı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 213-195, Ankara 1967, s. 481

tatistik Enstitüsünün Öğrenci sayısı ile ilgili rakamlarıyla, Millî Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Öğretim İstatistik Yayın Müdürlüğü'nün 1959-1960 Öğretim yılına kadar olan rakamları arasında bir fark yoktur. Türkiye İstatistik Yıllığı 1964/65'de, 1964-65 ve 1965-66 yıllarına ait bilgiler Öğretim yılı başına ait olduğundan, Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966 broşüründeki 1965-66 yılı Öğrenci sayısı ile İstatistik Yıllığındaki Öğrenci sayısı arasında önemli bir fark belirlemektedir; burada "Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966" broşüründeki verilere yer verilmiştir.

TABLO : 12
Yüksek Öğretimde okullaşma oranı

Yıllar	Toplam nüfus (1)	18-23 yaş gurubu bin olarak (2)	nüfusa % (3)	Öğrenci sayısı (4)	Okullaşma oranı (5)
1945	18.790	2.064	10,9	19.273	0,93
1950	20.947	2.617	12,4	24.815	0,95
1955	24.065	2.912	12,1	36.998	1,27
1960	27.755	2.878	10,4	65.297	2,26
1965	31.391	3.083	9,8	97.308	3,15

KAYNAKLAR:

- (1) Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. III; 1965 Genel Nüfus Sayımı % 1 Örneklemeye Sonuçları, Yayın No. 508, s. 8
- (2) İstatistik Yıllığı 1953, cilt 21, Yayın No. 360, s. 70; Türkiye 1950 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 410, s. 63; Türkiye 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 399, s. 48; Türkiye 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No. 452, s. 4; 1965 Genel Nüfus Sayımı %1 Örneklemeye Sonuçları, Yayın No. 508, s. 9
- (3) Sütun (1) ve sütun (2)deki rakamlara istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.
- (4) Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 517, s. 59
- (5) Sütun (2) ve sütun (4)deki rakamlara istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır.

12 numaralı tabloda yüksek öğrenim çağındaki nüfus gurubunun toplam nüfus içindeki payına da yer verilmiştir. Tabloda gösterilmiş bulunan yüksek öğretim çağındaki nüfusun genel nüfusa oranında kaydedilen düşme göz önünde tutulursa, yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısı artışı, yüksek öğretim imkânları ve talebindeki artışla izah edilebilir.

Yukarıda belirtildiği vechile, bugün en fazla rağbet gören serbest meslekler için yüksek öğrenim şarttır. Bundan başka, lise seviyesine varan gençleri yüksek öğrenim yapmaya zorlayan diğer bazı faktörler vardır:

Börsülmüş olan öğrenim süresine ve nev'ine göre kazançların ne gibi farklar gösterdiği hakkında Türkiye'de araştırmalar henüz yapılmamıştır; Bununla beraber anlaşılıyor ki, tahsillerini lise diplomasını aldıktan sonra bitirenler için hiç değilse büyük şehirlerde, iş bulmak kolay değildir ve elde edecekleri kazanç bakımından bunların durumu elverişli olmaktan uzak, hattâ belki daha düşük dereceli teknik ve mesleki okullar mezunlarından kötüdür (1).

Diğer taraftan, 1960 yılından bu yana yedek subay olan hakkinin yalnız yüksek öğrenim yapmış olanlara tanınmış olması, lise seviyesinde öğrenim yapmış olanların bir üst seviyede öğrenim yapmaya zorlanıyor bir sebep olduğunu ifade edebiliriz.

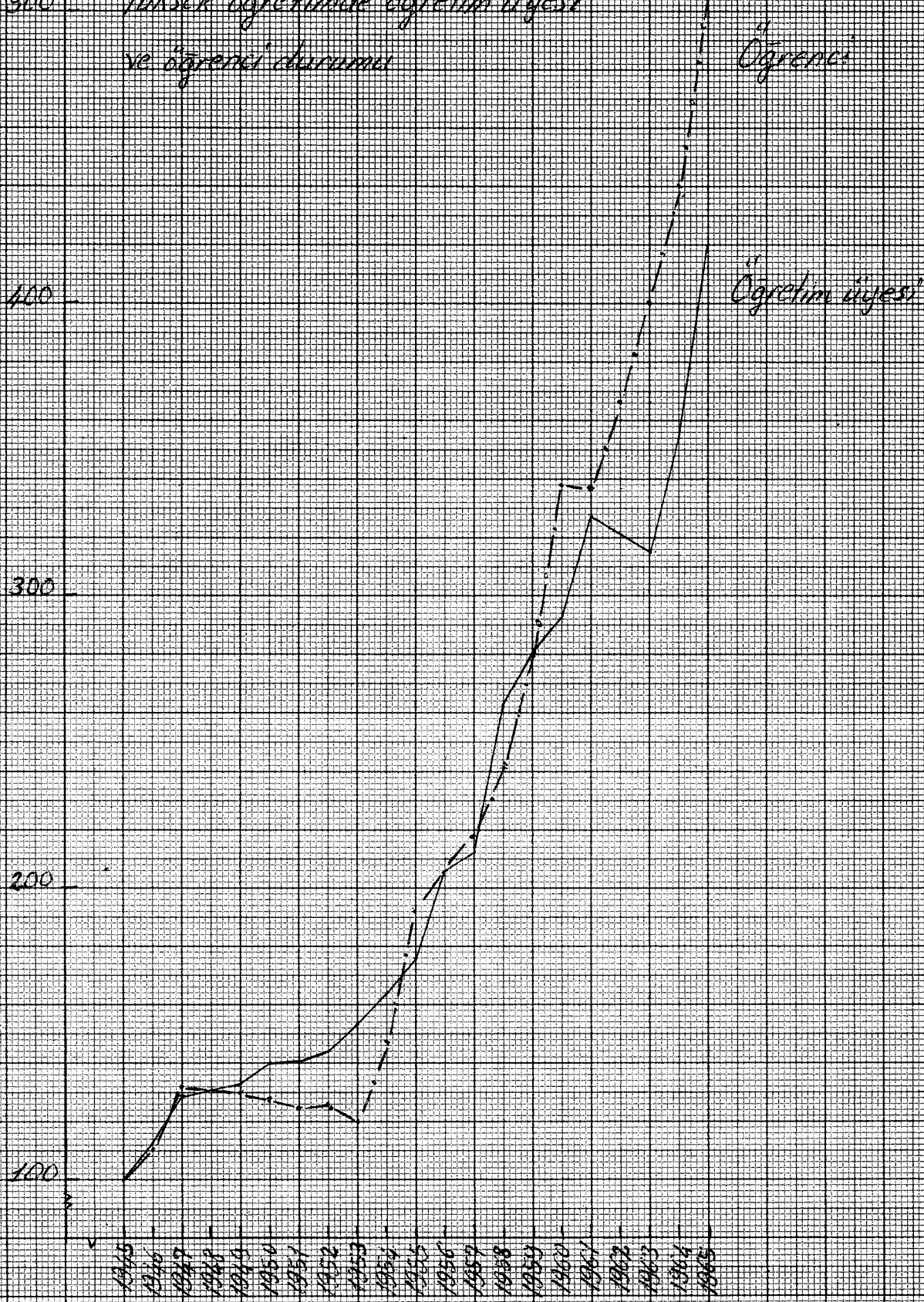
Yüksek öğretim kademesinde kaydedilen öğrenci artışına karşılık, gerekli ilâve öğretim üyesinin yetiştirilmesine - yetiştirme süresinin uzunluğu dolayısıyla - imkân olmadığı Tablo 13'deki rakamların tetkikinden anlaşılacaktır.

İncelenen devrede bahis konusu iki unsurun - öğretim üyesi ve öğrenci - birbirine olan durumunun birarada gösterilmesi maksadıyla, Grafik 5 hazırlanmıştır.

(1) G.C.Sarı, Türkiye'de Yüksek Öğretim, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti, İstanbul 1966, s. 102

46 Analiz : 5

500 Yüksek öğretimde öğretmen üyesi ve öğrenci durumu

Yüksek Öğretimdeki gelişmeye gelince; Yarattılan imkânlar bilhassa sosyal ilimler sahasında olmuştur.

Edebiyat ve sosyal ilimler dalına şu yüksek öğretim kurumları dahil edilmiştir: Öğretmen Okulları ve Enstitüleri, Konservatu - ar; Güzel Sanatlar Akademisi, İktisadî ve Ticarî İlimler Akademileri, Gazetecilik Enstitüsü ve Basın Yayın Okulu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fa - kültesi, Hukuk Fakülteleri ile İlahiyat Fakültesi ve Siyasal Bilgi - ler Fakültesi, Edebiyat ve İktisat Fakülteleri, İdari İlimler Fakül - tesi.

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri ile Jeoloji ve Lisans Enstitüsü Öğrencilerini, sahip olduğumuz maldümete istinaden tefrik etme imkânı olmadığından, Fen-Edebiyat Fakültesi ile Jeoloji ve Lisans Enstitüsü Öğrencilerinin yarısını, Edebiyat ve İla - ler alanında öğrenim yapıyor farzedilmiştir.

Fen ve teknik ilimler gurubuna, Fen Fakülteleri, İstanbul Teknik Üniversitesinin bütün fakülteleri, Ankara Ortadoğu Universi - tesi Mühendislik ve Mimarlık Fakülteleri, Karadeniz Teknik Üniversi - tesi Temel Bilimler Fakültesi ile Denizcilik Okulu dahil edilmişler - dir.

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi ile Ankara Orta - doğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencilerinin yarı - sı fen ilimleri öğrenim yapıyor farzedilmiştir.

Sağlık gurubuna Dişçi ve Sosyalilik Okulları ile diğer bütün Yüksek Sağlık Okulları; Tıp, Sosyalilik, Sağlık Bilimleri ve Diş Ne - kisiği Fakülteleri alınmıştır.

Tarım Yüksek Öğretimi gurubuna Ziraat, Veteriner ve Orman Fa - külteleri dahil edilmiştir.

Yüksek öğretim kapasitesi orta öğretimdeki sız konusu denge - sizlik sebebiyle zorlanınca, gerek öğretim görevlisi temini, gerek Öğrenci miktarının arttırılması daha kolay olan sosyal bilimler da -

linda kapasite arttırılmakta ve bunun bir neticesi olarak, sosyal bilimler alanında yagilmalar olmaktadır (1).

Yuksek Ogretim Ogrencilerinin qesitli Ogretim alanlarına ayrılışı, sayım yılları esas alınarak ve 1945-1965 devresi için, Tablo 14'de gösterilmiştir.

TABLO : 14

Yuksek Ogretimde Ogrencilerin qesitli alanlara ayrılışı (%)

Yıllar	Edebiyat ve sosyal ilimler	Fen ve Teknik	Sağlık	Tarım
1945	57,1	18,8	18,7	5,4
1950	61,7	16,3	17,2	4,8
1955	66,9	18,0	11,0	4,1
1960	68,3	18,1	8,1	5,5
1965	64,0	21,4	10,3	4,3

KAYNAKLAR:

Orenlar, Millî Eğitim Hareketleri 1927-1966 istatistikindeki verilere istinaden tarafımızdan hesaplanmıştır; s. 62-67

Tablo 14 incelendiğinde görüleceği gibi, 1945-1965 devresinde Ogrencilerin qesitli alanlara ayrılışında meydana gelen başlıca değişim, sağlık ile ilgili Ogretim müesseselerindeki Öğrenci oranının 1945 yılında % 18,8 iken, 1960 yılında % 8,1'e ve 1965 yılında

(1) Öğrenci miktarındaki artış, bilhassa işletme idaresi Öğretimine yer veren İktisadî ve Ticarî İlimler Akademilerinde müşahade edilmektedir. Sosyal bilim dalında Ogretim veren ve yüksek seviyede işletme idaresi Öğretimiyle meşgul olan, bu bakımdan gelişme düzenleri birbirine çok benzeyen İktisadî ve Ticarî İlimler Akademileri ile Siyasal Bilgiler, İktisat, Orta-Doğu Teknik Üniversitesi Bilimler fakülteleri arasında partiler ve imkânlar bakımın -

de $\frac{1}{10}$ 'e kadar düşmüş olmasına mukabil, bilhassa sosyal ilimler eğretilmiş öğrencilerinde öğrenci oranının yükselmiş olmasıdır.

Oranlardaki bu değişimler, geçitli eğretilmiş alanlarına gösterilen rağbetteki değişiklikleri ifade etmekten ziyade, belirli eğretilmiş kollarında tesislerin ve eğretilmiş üyeleri kadrosunun yeteri kadar genişletilememiş olmasının ve yüksek öğrenim yapanların bir çoğunun, yer ve eğretilmiş üyesi ağırlığının nisbeten az olduğu dallara sun'u olarak kaydırılmasının bir sonucu olduğunu ifade edebiliriz.

Memleketimizde Edebiyat ve Sosyal ilimler öğrenimi yapanların ekseriyeti teşkil etmesi, bu sahada öğrenci miktarının arttırılmasının kolaylığı ile ilgilidir. Bu kollarla öğrenci başına eğretilmiş masrafı, sağlık ve teknik, ve hattâ tarım eğretilmiş alanına nazaran daha düşüktür. Bunun için, bütün az gelişmiş memleketlerde olduğu gibi, Türkiye'de de Sosyal ve İktisadi ilimlerle ilgili yüksek eğretilmiş öğrencileri çok sayıda öğrenciye eğretilmiş vermede, ve böylece yüksek eğretilmiş talebi kısmen karşılanmaktadır.

Ancak, bu şekilde gelişen yüksek eğretilmiş, insan gücü ihtiyaçlarına cevap verme yerine, her isteyen vatandaşla yüksek eğretilmiş verme durumuna girmektedir. Öğrenci kapasitesinin arttırılması, yeter-

dan farklar vardır.

Bilindiği gibi, bu kurumların eğretilmiş, eğitim, araştırma ve yayın fonksiyonlarını yerine getirmeleri geniş ölçüde öğrenci üyesi kadrosuna bağlıdır; 1965-1966 eğretilmiş yılında öğrenci/öğretilmiş üyesi oranı Orta-Dogu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesinde 10, Siyasal Bilgiler Fakültesinde 13, İktisat Fakültesinde 44 iken, İktisadi ve Ticari ilimler Akademilerinde 101 dir.

Diğer taraftan, işletme idaresi eğretilmiş veren kurumlar arasında mali imkanlar yönünden de bariz farklar vardır; 1965 yılında öğrenci başına cari harcamalar Siyasal Bilgiler Fakültesinde 4.900,-, İktisat Fakültesinde 1.486,- TL. iken, İktisadi ve Ticari ilimler Akademilerinde öğrenci başına cari harcamalar sadece 551,- TL. dir. (C.Öğuz, Türkiye'de işletme idaresi eğretilmiş ve Akademilerin Bazı Sorunları, Antalya Semineri, Eylül 1966, s. 3-5)

li üretim verilmediğinin bir gstergesidir.

Yüksek retimdeki bu durum, memleketimizde bu üretim alanında sayıdan ziyade kalite geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu gstermektedir. Bunun için de bilhassa üretim yesi yetiştirilmesine önem verilerek, bu sahadaki sıkıntının mümkün olduğu kadar çabuk giderilmesi zaruridir. Mevcut yüksek üretim müesseselerinin kuruluşlarına tamamlanmaları ve optimum kapasiteye erişmeleri, keza ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerektirdiği insan gücünün yetiştirilmesi için gereklidir.

Memleketimiz için en mbia husus, üretim müesseselerinin fertleri belirli bilgi kalıpları içinde kalmaya zorlayan, veya seğkin sınıfta rahat bir mevki elde etmesine yarayan bir vasıta değil, produktif hizmetlere nazırlayan ve kalkınmayı kolaylaştıran bir vasıta olmalarına alaşılmasıdır.

K I S I M I V

ÖRNEĞİNİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜ

K I S I M I V

ÖĞRETİMİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜ

I. ÖĞRETİMİN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜNÜN KANTİTATİF TAHLİLİNDE ESAS ALINACAK KRİTERLERİN TAYİNİ

Bundan evvelki kısımda 1945-1965 devresindeki Türk Öğretim sistemi ile Türk Öğretiminin durumu incelenmiş, iktisadî kalkınmanın gerektirdiği vasıflı insan gücünün yetiştirilmesi bakımından yeterli olup olmadığı tetkik edilmiş ve bazı neticelere varılmıştır.

Bu kısımda Öğretim meselesi başka bir zaviyeden ele alınacak ve iktisadî gelişimindeki rolü kantitatif bir tahlile tâbi tutularak, bu rolün tesbitine çalışılacaktır.

Her ne kadar Öğretimin ekonomik kalkınma için ehemmiyeti ötedenberi anlaşılmağa bulunmakta, ve hattâ son zamanlarda bazı memleketlerde millî gelir üzerindeki tesirlerinin ölçülüp rakamla ifadesine dahi çalışılmakta ise de, istatistiklerin pek eksik olduğu Türkiye'de, objektif esasa müstenid bu gibi kantitatif tahliller şimdiye kadar yapılmamıştır.

İşte bu bölümün gayesi, ele alınan devrede Öğretimin iktisadî gelişimindeki rolünü, istatistik imkânlar nisbetinde kantitatif bir

tahlile tâbi tutulmaktadır.

Böyle bir tetkikin yapılabilmesi için muhtelif kriterler esas alınabilir. Bu kriterler üzerinde kısaca duralım:

- (a) Öğretimin iktisadî gelişmedeki rolünü tesbit bakımından, aktif veya toplam nüfus arasında orta ve yüksek öğrenim görenlerin payı esas alınarak, bu kriter ile nüfus başına millî gelir arasındaki korrelasyon tetkik edilebilir.

Bilindiği gibi, bir memleketin bütün nüfusu veya aktif nüfusu arasında orta yüksek öğrenim yapmış olanların payı, nüfus başına millî gelirle as çok paralel seyreden ve iktisadî seviyenin göstergelerinden biri olan bir nisbettir (1).

- (b) İş gücünün öğrenim kompozisyonundaki değişiklikler tetkik edilerek, bu değişiklikler ile istihlal yapısındaki değişiklikler arasındaki temel bağılıklar üzerinde durulabilir.

Gelişmekte olan ülkeler ekonomilerinin sanayileşmesi, bu ülkelerdeki iş gücünün eğitim ve öğrenim kompozisyonunda da değişiklikler olmasına gerektirir. Nitekim yapılan araştırmalar, esaslı birimi başına düşen ilköğretim gören iş gücü sarfının, ülkenin gelişim seviyesinin yüksekliği oranında azaldığını, daha az belirli de olsa, orta öğrenim gören iş gücü oranının arttığını ortaya koymuştur (2).

-
- (1) S.C.Saro, Türkiye'de Yüksek Öğretim, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul 1966, s. 100
- (2) H.C.Sos, İktisadî Gelişmede Eğitimin Yeri ve Değeri, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul 1966, s. 70

- (c) Öğretim alanına yapılan yatırımlar esas alınarak, Öğretim yatırımları ile nüfus başına gayri safi millî hasıla arasındaki ilişkiler araştırılabilir.

Bilindiği gibi, modern ekonomi alanında ve istihlal tekniğinde sermaye unsuru ön plana geçmiştir, binaenaleyh Öğretimin iktisadî gelişmedeki rolünü tesbite matuf bu araştırmada, Öğretim yatırımları ve beşerî sermaye ihmal edilmemelidir. İstihlal ve gelirler yatırıma bir fonksiyonu olduğundan, Öğretimin ekonomik bakımından taşıdığı değerin tetkikinde, Öğretim yatırımlarının ölçüsünde bulundurulması ve tahlile girmesi gerekir.

Bu bakımdan, bu bölümdeki tetkik ve tahliller, Öğretim yatırımlarına istinad edecektir; Bunlarla ilgili metodolojik meselelere, ilgili paragraflarda yer verilecektir.

Öğretim yatırımları ile iktisadî gelişme arasındaki temel bağıllığın tesbiti için, istatistik analizlere imkân verecek bir iktisadî kalkınma ölçüsünün tayinine lüzum vardır.

Bilindiği gibi, iktisadî gelişme seviyesinin göstergesi olarak NÜFUS BAŞINA GELİR, NÜFUS BAŞINA GAYRİ SAFİ MİLLÎ HASILA, veya AKTİF NÜFUS İÇİNDE ZİRAATLA MEŞGUL OLANLAR ORANI gibi ölçüler kabul edilmektedir.

Öğretimin ekonomik bakımdan taşıdığı değerin tetkikinde kriter olarak seçmiş bulunduğumuz ÖĞRETİM YATIRIMLARININ mahiyeti ve istatistik imkânlar ölçüsünde tutularak, iktisadî kalkınma seviyesinin göstergesi olarak, NÜFUS BAŞINA GAYRİ SAFİ MİLLÎ HASILA tercih edilmiştir.

Tahlillerimizde ölçüsünde bulundurağımıza kriterleri bu suretle tesbit ettikten sonra, Türkiye'de bu kriterlerle ilgili he -

say ve istatistiklerin ne durumda olduğunu ve tabii ki hangi çerçevede içinde yapılmasına müsait bulunduğunu araştıralım.

Türkiye'de 1948 yılından bu yana cari ve sabit fiyatlarla NÜFUS BAŞINA GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA serisi vardır. Bu bakımdan, iktisadi kalkınma seviyesinin göstergesi olarak kabul edilen bu ölçü - nün tesbiti hususunda herhangi bir güçlükle karşılaşmamıştır.

Öğretim yatırımları mevzuunda durum farklıdır. Gerçi Öğretim sahasına fiilen yapılmış bulunan harcamaları, resmi istatistik - lerden tesbit etmek mümkündür de, Öğretim yatırımlarının tamamı, fiilen yapılmış bulunan bu harcamalardan ibaret değildir. Bu bakımdan, metodolojisine ileride geniş yer vereceğimiz münasab istatistik geliş - meler yapmak mecburiyeti hasıl olmuştur.

II. ÖĞRETİM YATIRIMLARI

A- Öğretim harcamalarının yatırım karakteri

Fertlerin yetenek, maharet ve bilgi bakımından yükselmesini ifade eden beşeri sermaye birikimi ile fizik sermaye teşkili tarzı arasında bir benzerlik müşahade etmek kabildir; Zamanlarını öğrenime vakfeden ve müstehlik durumunda olan gençler, öğrenimleri süresince istihlak malları arzına bir ilâvede bulunmaktadırlar. Ancak bu hal, istihsal malları fabrikasyonu ile iştigal eden kimselerin, başkalarının istihsal ettiği istihlak mallarından faydalanmalarını durusıyla aynıdır.

Ekonomide ihtiyaç duyulan vasıflı insan gücünün yetişmesinde, öğrenim yapanlar kadar aileleri ve toplum da yardımcı olmaktadır

Toplum, vergiler vasıtasıyla eğretim harcamalarına iştirak ederken, aileler de öğrenim yapan çocuklarının maaş ve öğrenim masraflarını tekeffül etmekle, eğretim harcamalarına katılmaktadır. Çocukları öğrenim yapan kişiler, daha az servet sahibi olabildikleri gibi, çoğu zaman istihlâklerine dahi kısmak sorunda kalmaktadırlar. Birer tasarruf sahibi durumunda olan bu kişileri normal tasarruf sahiplerinden ayıran husus, aynı zamanda yatırım yapan kişiler olmasıdır; Halbuki bilindiği gibi, ekonomide tasarruf ve yatırımlar, çok defa aynı kişi tarafından yapılmaktadır.

Bu hususlar belirtildikten sonra, eğretimin tevliid ettiği masrafların ne dereceye kadar yatırım mahiyetini haiz olduğunu araştıralım.

Eğretim için yapılan harcamaların yatırım veya istihlâk harcaması olup olmadığı hususunda şimdiki kadar yapılan tartışmalarda, usuliyetle eğretimin hem bir yatırım, hem bir istihlâk yönü olduğuna işaret edilmektedir (1).

Yaratıcı bir çalışmanın gerektirdiği bilgi ve yeteneklerin geliştirilmesi için yapılan eğretim harcamaları, istihsal artışı doğrudan doğruya müessir olduklarından yatırım olarak sınıflandırılmalı ve, istihsal artışına hisset etmeyip "basi şeylerden daha çok zevk alınmasını veya basi şeylerin daha iyi anlaşılmasını temin eden" eğretim ile ilgili masraflar istihlâk olarak kabul edilmektedir.

Schultz, eğitime yapılan masrafların bir kısmının her iki tesiri de haiz olduğu, bu bakımdan eğretimin sadece istihlâk veya sadece yatırım olması mümkün olduğu gibi, her iki maksada da hizmet edebileceğine işaret etmektedir (2).

(1) H. Hell, Kapitalbildung und Wirtschaftswachstum Unter Besonderer Berücksichtigung der Bildung von immateriellem Kapital, Verlag F. G. Keller - Winterthur 1963, s. 136

(2) T. S. Schultz, Capital Formation by Education, The Journal of Political Economy, vol. 68, December 1960, Number 6, s. 571

Muhtelif Öğretim kademelerine ve Öğretim tiplerine yapılan harcamalardan ne kadarının istihsal artışı üzerinde müsbet tesir icra edeceği, ne kadarının bedii zevkleri arttıracığı kolaylıkla tefrik edilebilecek bir husus olmadıgından, Öğretim harcamalarının yatırım ve istihlâk olarak tefriki hem teorik, hem pratik bakımdan güçlükler arz etmektedir. Hangi Öğretim kademeleri ve Öğretim tiplerinin istihlâk, hangilerinin yatırım telâkki edileceği hususundaki görüşleri kısaca özetlemeye çalışalım:

Önderliğini T. Schults'un yaptığı görüş, ilköğretim ile genel orta öğretimi istihlâk, mesleki-teknik orta öğretimi ve yüksek öğretimin tamamını yatırım olarak tanımlamaktadır (1).

Dini Öğretim karakter gelişiminde, cemiyetçe benimsenen davranışların teşekkülünde ve milletin prodüktif kapasitesine tesir eden gelişme moralinin yaratılmasında önemli bir role sahip olduğu takdirde, bu Öğretim tipine yapılan harcamalar, toplum yönünden yatırım olarak mütalâa edilmektedir (2).

Askerî eğitim ve öğretimin yatırım karakteri şüphesiz konudur. Bu Öğretim tipi daha iyi işçi değil, daha iyi asker yetiştirmeyi hedef tutuyorsa, yatırım ile ilgili bir kâr yüzdesi tayin etmek mümkün olmazken beraber, askerî Öğretim için yapılmış masraflar, millî cesaretle yapılmış bir yatırım telâkki edilebilir (3). Ancak millî gelir istatistikçileri, askerî masrafları çok lüzumlu bir istihlâk masrafı tipi olarak mütalâa etmektedirler.

Askerî Öğretim, sivil hayata dönenlerin prodüktif kapasitelerinde bir artış kaydettiği takdirde toplum yönünden yatırım telâkki edilebilir.

-
- (1) F. Machlup, The Production and Distribution of Knowledge in the United States, Princeton 1962, s. 109
 (2) F. Machlup, a.g.e., s. 110
 (3) F. Machlup, a.g.e., s. 109

Netice olarak, Öğretimin hem bir yatırım, hem bir tüketim yönü olduğunu kabul eden görüş, genel bilgi ve kültürel değerleri yaymak için bir vasıta olarak görülen ilköğretim ile klasik orta öğretimi ekseriya öğretimin istihlak cephesi, ihtisasa iççisi yetiştirme fonksiyonunun yüklendiği olan mesleki-teknik orta öğretim ile yüksek öğretimi de, öğretimin yatırım cephesi olarak vasıflandırdığını ifade edebiliriz.

Bu görüşe nazaran, ekonomik kalkınmada etkili olan yatırım karakterindeki öğretim imkânlarının sâlakün kaldığı nisbette geliştirilmelidir (1). Fakat bugünkü gelişen toplumlarda, her ferdin hiç olmasa okur yazar olması hususundaki sosyal ve politik baskı düşü - mülürse, öğretimin hem bir yatırım hem bir istihlak hizmeti mahiyetinde olduğunu kabul eden bahis konusu görüşe göre, istihlak hizmeti mahiyetinde olan öğretim tipinin geliştirilmesi zarureti ortaya çık - mış bulunmaktadır.

Arthur Lewis'e göre, bazı mesleklerin icrası için okur yazarlık şart olmaksızla beraber, muayyen bir sâmerenin (köylü, kapıcı, berber, ev hizmetlerinde çalışanlar) okur yazar olmasıyla, bu sâmerenin produktivitesinin artacağı iddia edilemez (2). Binaenaleyh, bu kimseler için talep edilen öğretim bir yatırım olmayıp, bu kimselerin bazı şeylerden daha çok zevk almalarına veya bazı şeyleri daha iyi anlamalarına yardımcı olacağı için, istihlak olarak mütalâa edilebilir.

Bu esbabı mucibe kabule şayan olmaksızla beraber, meselenin gelişen ekonomiler yönünden ele alınmasıyla, elementer öğretimin yatırım karakteri ortaya konmuş olacaktır. Gerçi muayyen bir devre için

(1) G.KBell, a.g.e., s. 136

(2) W.A.Lewis, The Theory of Economic Growth, George Allen and Unwin LTD 1960, s. 183

elementer eğitim, mahiyeti itibarıyla yatırımdan ziyade bir istihlak hissetimidir, ama yatırım vasfını zamanla kazanmaktadır.

Gelişen bir ekonominin insanları, kalkınmanın başarılabilmesi için yeniliklere intibak etmesi ve değişen çevreye uymaya bilebilme- lidirler. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan sakinleşme ve oto- maasyon, intibakı bilhassa gerektirmektedir. En azından ilköğretim yapmamış olan bir kimsenin zamana ayak uydurabilmesi pek mümkün de- ğildir.

Intibak yeteneği bir yana bırakılacak olsa bile ekonomide- ki yayılma ve çeşitlenme, özellikle sanayileşme ilköğretime başka bir sebepten dolayı da yatırım vasfını kazandırmaktadır; Köyden ve tarım sahasından sanayi merkezlerine akan eden hiç öğrenmiş görmemiş insan gücü, müfrit hareketlerin kolayca kurbanı olmakta ve sosyal ve politik bakımdan gayet hassas kitleler meydana getirmektedir. Böyle hassas ve kaynaşmaya hazır kitlelerin, iktisadi gelişmeyi geniş öl - çüde destekleyeceği muhakkaktır. Fertlerin millî gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden ilköğretim, böylece, gelişmeyi destekleyebilecek müfrit hareket- lere mâni bir vasıta olmaktadır.

Evvelki bölümde bir vesile ile işaret ettiğimiz gibi, tarım istihsalî artışını mümkün kılacak olan yeni yatırımlardan ve yeni istihsalî metodlarından verimli bir şekilde faydalanılması için, tarım nüfusunun yenilikleri benimseyecek ve teknikleri uygulayacak seviyeye gelişmesi ile mümkündür. İlköğretim bu imkânı vermekle, yatırım karakterini kazanmaktadır.

Akademik eğitim sahasına yapılan harcamaların yatırım ola - rak mütalâa edilip edilemeyeceği hususu, iş piyasasındaki arz-talep münasebetlerine dayandırılmaktadır (1). Yüksek öğrenim yapmış muay-

(1) H.Höslı, a.g.e., s. 137 ve W.A.Lewis, a.g.e., s. 185

yen bir sermaye iş piyasasındaki talep arzdan az olduğu takdirde, akademik ęretim bir istihlak hizmeti, aksi durumda ise, daha yksek sosyal statü ve daha yksek gelir elde etme vasitasi olarak, yatırım telakki edilmektedir.

Colişen lükelerin iktisadi kalkinmalarinin, yksek ęrenim gredif kimselerin bugünkü mevcudundan çok daha fazlasina lüzum gsterdiği hususu kabul edilirse, bu lükelerde elementer ęretim ile birlikte akademik ęretimin de sermaye teşkili mahiyetinde olduğu, binaenaleyh ęretimin tamamı için yapılan harcamaların yatırım olarak kabul edilebileceği sonucuna varabiliriz.

ęretim harcamalarının yatırım karakteri ile ilgili isahla - rımsa son vermeden evvel, ęretimden kısa bir müddet sonra vasgeçilmesi halinde, sarfedilmiş olan ęretimin masraflarının yatırım har - caması olarak mütalâa edilemeyeceğini belirtmek yerinde olacaktır. Gerçi iki ve üç senelik bir ęretimin de beğeri sermaye teşkiline amil olacağı hususundaki görüş benimsenebilir. Ancak tecrübeler, as - garî bilgilerin unutulduğunu ve bu bilgilerin tazelenmesi ve derin - leştirilmesi için zeminin nokean kaldığını ortaya koymaktadır. bu bakımdan, bu tip ęretim masraflarının yatırım olarak telakki, ye - rinde olmayacaktır.

Biz tahlillerimizde, istihlak hizmeti olarak değerlendirile - cek durumlardan sarfinasar edilebileceğine inanıyoruz; Zira fizik sermaye teşkilinde de yatırımların prodüktif olup olmayacağı ancak zamanla belli olmaktadır.

ęretim alanına yapılmış harcamaların, istihsal kapasitesini arttırıcı tesirleri dolaysiz yatırım olarak tanımlanabilecekleri ususî bir şekilde belirtildikten sonra, ağağıdaki paragraflarda ę - retim maliyeti konusuna geçilecek ve önce maliyet hesabıyla ilgili metodolojik meselelere temas edilecektir.

B- Öğretimin maliyeti

Türkiye'de öğretimin finansmanından sadece merkezî hükümet mesul bulunmaktadır. Memleketimizde özel tahsisat kaynakları halen sınırlıdır ve bu imkân daha çok özel eğitim kurumlarının finansmanı şeklinde olmaktadır. Resmî ve özel sektörün bazı meslek ve teknik eğitim kurumlarına olan malf yardımları dışında, eğitim giderlerine başka katkısı yoktur.

Gerçekleştirilmesi istenen hizmetlere göre, eğitim bütçesi - nin sarf dilimeleri şöyle sıralanabilir:

- İdari ve cari giderler
- Maaş ve ücretler
- Sermaye yatırımları, onarım giderleri v.s.

Ancağ bu veriler, eğitime tahsis edilen kaynakların tahlili eğitim maliyetinin tesbiti bakımından yeterli olmadığı bir gerçek - tir. Eğitimin maliyeti hesaplanırken, öğretmen ve idarecilerin maaş ve ücretleriyle eğitim kurumlarının bina ve teçhizatının tesisi ve idaresi için gerekli harcamalar ile birlikte, eğitimden mütevellid gelir kayıplarının da nazarı itibara alınması gerekmektedir.

"Eğitimin mütevellid gelir kayıpları" kaleminde, öğrenci - lerin öğrenimleri esnasında vazgeçmek zorunda kaldıkları kazançlar ile, kitap ve fasiladan bazı giyim ve taşın masraflarını gösterebili - ris.

Öğrencilerin kitap masraflarıyla, okula devam etmeyen aynı yaşta gençlere nazaran farklı olan giyim ve taşın masrafları, ma - liyet unsuru olarak nazarı itibara alınmaktadır (1). Bu nevi masraf-

(1) F.Machlup, a.g.e., s. 102

lar, insan gücünde bilgi ve yeteneklerinin gelişmesini temin ile ilgili harcamalardır, bu bakımdan eğitime yapılmış masraf oldukları kabul edilmektedir.

Öğrencilerin öğrenimleri esnasında vaxgeçmek sorunda kaldıkları kazançların bir maliyet unsuru olarak mütalâa edileceklerini belirtirken, alternatif masraf mefhumunu esas almaktayız.

Bilindiği gibi, bir malın veya hizmetin alternatif masrafı, o malı veya hizmeti istihsal etmek için gerekli faktörlerin istihsal edebileceği diğer mal veya hizmetlerin kıymeti ile ölçülür. Bu durumda öğrenimleri için zaman ve gayret sarfeden öğrenciler, çalışa - bilecek yaşta iseler, eğitim dolayısıyla gelir elde etme fırsatından vaxgeçmişlerdir. Eğitim dolayısıyla feda edilen bu fırsatlar, eğitimin bir masrafı mahiyetindedir (1).

Bu şekilde eğitim maliyetine girecek masraf kalemleri tesbit edildikten sonra, eğitimin maliyeti;

(a) Eğitime ilgili ve masraf istatistiklerinde yer alan nakdi ödemelerden ibaret olan iktisadi maliyet ile,

(b) Eğitimden mütevellid gelir kayıplarını da kapsamına alan edretimin sosyal maliyeti olmak üzere iki telif bağı-

lık altında incelenecektir.

1. Eğitimin sosyal maliyeti

a- Sosyal maliyetin görünmeyen unsuru - Öğrencilerin öğrenimleri esnasında vaxgeçmek sorunda kaldıkları kazançlar

Çalışma çağında olup öğrenim yapan gençlerin vaxgeçmek sorunda kaldıkları kazançlar, sadece öğrenci veya ailelerini ilgilendiren

(1) T.W.Schultz, Capital Formation by Education, The Journal of Political Economy, Vol. 68, December 1960, Number 6, s. 573

Özel bir maaş olmayıp, aynı zamanda bir sosyal maaştır, sıra sıralı maaşla yapılmaması muhtemel ilâve yapılmamıştır. Bu bakımdan vasıta geçen kazançlar, öğretimin sosyal maliyeti olarak ele alınmaktadır; diğer taraftan, fiili bir harcama bahis konusu olmadığından, öğrencilerin öğrenimleri esnasında vasıta geçen sorunda kaldıkları kazançlar, sosyal maliyetin görünür bir unsuru olarak tahlil edileceklerdir.

Öğrencilerin, öğrenimleri dolayısıyla vasıta geçen sorunda kaldıkları kazançlar, gençlerin okula devam etmemeleri halinde, mal ve hizmet istihsalinde istihdam edilecekleri faraziyesine dayanılarak, öğretim maliyetinin bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan, bu maliyet unsurunun hesaplanabilmesi için, önce gençlerin çalışmaya başlayabilecekleri asgari yaş haddinin tayini gerekmektedir.

Çalışma (işgücüne katılma) yaşı, bilindiği gibi, memleketten memlekete pek farklı durumlar arz etmektedir. Asgari yaş haddinin tayininde, iktisadi ve sosyal durum büyük ölçüde müessir olmaktadır. Maamafin, öğrencilerin vasıta geçen sorunda kaldıkları kazançların tahmini maksadıyla yapılan hesaplarda, çok defa asgari çalışma yaşı olarak üçüncü yaş alınmaktadır (1).

Ancak, asgari çalışma yaşının tayininden ayrı olarak, vasıta geçen kazançların hesaplanmasında, daha birçok problem ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin, öğrenimleri esnasında ve öğrenimleri dolayısıyla vasıta geçen sorunda kaldıkları kazançların tahmininde, istihdam durumunun nazarı itibara alınıp alınmayacağı; işsizlik oranı göz önünde bulundurulduğu takdirde, müzahede edilen devreye ait oranın mı, yoksa çalışma çağındaki gençlerin tamamının iş hayatına katılmaları durumundaki işsizlik oranının mı nazarı itibara alınacağı; Vasıta geçen kazanç tutarlarının hesaplanmasında hangi ücretlerin esas

(1) F. Machlup, The Production and Distribution of Knowledge in the United States, Princeton, New Jersey 1962, s. 94

alınacağı; Öğrencilerin iş piyasasına geçmeleriyle artacak olan işgücü arzının, Seretlere olan tesirinin şu ölçüde bulundurulup bulundurulmayacağı hususlarında karara varılması gerekir.

Her ne kadar vazgeçilen kazançların hesaplanmasında, Öğrenim yapanların zaman ve gayretlerini eğitime harcamak suretiyle, gâli - şarak gelir elde etme fırsatını kaybettikleri; kaybedilen bu fırsatların Öğretim sosyal maliyetinin bir unsuru olduğu hususunda görüş birliği varsa da, muhtemel Öğrenci kazançlarının miktarının ne olacağı, nasıl bir hesaplama metodu uygulanacağı hususundaki görüşler birbirinden farklıdır. Bu görüşleri kısaca özetlemeğe çalışalım.

aa- Muhtemel Öğrenci kazançlarının miktarı hakkındaki görüşler

i- Muhtemel Öğrenci kazançlarının, fiili kazançlara eşit olacağı hususundaki görüşü

Bu görüşü benimsemiş olanlar, Öğrenim yapan gençlerin, işgücüne katılmış olanlara nisbetle daha istidatlı ve daha haris olsadıkları farasiyesini kabul ederek, muhtemel Öğrenci kazançlarının, Öğrenim yapmayan gençlerin kazancını aşmayacağı fikrini savunmaktadırlar.

Jacob Mincer (1), lise Öğrenimi yapanların kaybettikleri kazanç miktarının, aynı yaşlardaki ortaokul mezunlarının gelirlerine eşit olacağını; yüksek Öğrenim yapan gençlerin vazgeçmek zorunda kaldıkları muhtemel kazanç miktarının, aynı yaşlardaki lise mezunu gençlerin elde ettikleri gelir kadar olacağını ifade etmektedir.

Theodore W. Schultz, işgücüne dahil olan ve endüstri sektörü -

(1) J.Mincer, On-The-Job Training: Costs, Returns and Some Implications, The Journal of Political Economy, Vol. 70, No. 5, Part 2, October 1962, s. 55

ründe çalışan emayyen yaş guruplarındaki (14-17, 18-19, 20-24, 25-29) erkek ve kadın işçilerin çalıştıkları hafta sayısı ve bunlar arasındaki işsizlik oranını tesbit ettikten sonra, öğrenimlerine devam eden aynı yaştaki ve cinsiyetteki gençlerin işgücüne katılmaları halinde, aynı iş imkânlarına sahip olacaklarını farzetmektedir (1).

11- Muhtemel öğrenci kazançlarının, fiili kazançlara nazaran yüksek olacağı hususundaki görüş:

Öğrenim yapan gençlerin, okulu terkettiği olanlara nazaran vukuf, çalışkanlık ve telkin ettikleri itiaad bakımından daha üstün, binaenaleyh daha iyi istihdam imkânlarına sahip olacaklarını kabul eden görüş sahipleri vardır (2).

Öğrenim yapan gençlerin okulu terkettiği olanlara nazaran daha iyi iş imkânlarına sahip olacakları faraziyesini kabul edenler, öğrenciler tarafından elde edilmesi muhtemel kazançların, işgücüne katılmış olan gençlerin fiili kazançlarına nisbetle daha yüksek olacağını ifade etmektedirler. Nitekim, kabiliyetli kişilerin, diğerlerine nazaran daha fazla öğrenim imkânına sahip oldukları, ve kazanç dağılımının ehliyetli kimseler lehine olduğu, tesbit edilmiş ampirik neticelerdir (3).

Muhtemel öğrenci kazançlarının, öğrenim çağında olup çalışan gençlerin kazançlarına nisbetle daha yüksek olacağını ifade eden Klits, öğrenim çağında olup işgücüne katılmış olanlar arasında, sadece yaz tatillerinde muvakkat olarak çalışan öğrencilerin, öğrenim

-
- (1) T.W.Schultz, Capital Formation by Education, a. g. e., s. 573 ve 574.
 (2) F.Machlup, a. g. e., s. 95; Aynı fikir için bkz: B.A.Weisbrod, Education and Investment in Human Capital, The Journal of Political Economy, Vo. 70, No. 5, Part 2, October 1962, s. 113
 (3) G.S.Becker, Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis, The Journal of Political Economy, Vol. 70, No. 5, Part 2, October 1962, s. 37

yapmadıkları halde devamlı olarak gelişmeyen vasıfsız işçilerin ve tembellik veya geri sekâllilik gibi sebeplerle okulu terkemiş gençlerin bulunduğuna işaret etmektedir (1). Bu gibi kimselere yapılan ödemeler usuliyetle düşük olduğundan, öğrenim çağındaki bütün işçilerin ortalama kazançları fevkalâde düşük görülmektedir. Bu durumda, Blitz'e göre, öğrenim yapan gençlerin full-time çalışmaları halinde elde edecekleri kazançlar, öğrenim çağında olup çalışmayanların ortalama kazançlarından çok daha yüksek olacaktır.

iii- Muhtemel öğrenci kazançlarının, fiili kazançlara nazaran düşük olacağı hususundaki görüş:

Bilindiği gibi, sabit masrafların maliyet hesapları üzerinde baskı yaratacağı hallerde, bir işletmenin kullanabileceği işçi sayısı ve üreteceği ücret haddi, fiyat seviyesine ve emek verimliliğine bağlıdır (2).

Ücret masrafı, çalıştırılan son işçinin işletmeye getirdiği malfattan az olduğu takdirde, personel adedinin arttırılması yoluna gidilecektir. Ancak, muayyen bir haddin itibaren Azalan Bandıman Kanununun tesiri altında, çalışan işçi başına düşen istihsal miktarı azalmaktadır.

Diğer taraftan, diğer istihsal faktörleri miktarı sabit kalmak şartıyla, istihsale iştirak eden işçi sayısının devamlı olarak çoğalması karşısında, emeğin marjinal prodüktivitesi bir hadde kadar artar, ondan sonra durur, ve nihayet azalmaya başlar; muayyen bir haddin sonra istihsale katılan sonuncu (marjinal) işçinin istihsale

(1) F.Machlup, a.g.e., s. 95'ten: E.C.Blitz, The Nation's Educational Outlay, April 1960, s. 46-48

(2) F.Örgün, İktisat, İstanbul 1964, s. 345

yaptığı ilâve asalar ve bu asalar devam eder.

İşletmeci daima sen alınan iş gücünün hasılatı ile ücret had-
dini mukayese etme durumundadır (1). Bu bakımdan, işgücü sayısının
artması halinde, marjinal emek produktivitesinin düşeceği hususunda-
ki muhakemeye istinaden, muhtemel öğrenci kazançlarının, fiilî (ha-
lihazır) kazançlardan daha düşük olacağı iddia edilebilir (2).

bb- Öğrencilerin muhtemel kazançlarının (muhtemel öğrenci
kazançlarının) hesaplanmasında kullanılan
metodlar

(a) Schultz, lise öğrencileriyle yüksek öğrenim yapan genç -
leri birbirinden tefrik ederek, bunların vası geçmek sorunda kaldıkları
yıllık kazançlar ile ilgili tahminlerini, 1900-1956 devresinin
1900, 1910, 1920, 1930, 1940, 1950 ve 1956 yılları için yapmıştır.
Bu hesaplamalarda 1949 yılını baz yıl olarak almıştır.

Schultz, öğrenim yapan gençlerin vası geçmek sorunda kaldıkları
kazancılarla ilgili tahminlerini yaparken, öğrencilerin bir sene
sarfında, müted çalışma süresi olan kırk hafta müddetle gelir elde
etme imkânından mahrum kaldıklarını farketmektedir.

Muhtemel öğrenci kazançlarının hesaplanmasında, endüstri
sektöründeki 14-17, 18-19, 20-24 ve 25-29 yaş guruplarındaki erkek
ve kadın işçilerin ortalama ücretleri nazarı itibara alınarak, aynı
yaş guruplarındaki erkek ve kız öğrencilerin senelik gelir kayıpları
tahmin edilmektedir.

Lise öğrencileriyle yüksek öğrenim yapan gençler için hesap-
ladığı muhtemel ortalama kazançları endüstri sektöründe çalışan iş -
çilerin ortalama haftalık ücreti cinsinden ifade eden Schultz, lise
öğrencilerinin çalışmadıkları kırk haftalık müddet sarfında, onbir

(1) O.Üğus, Genel İktisat Teorisi Dereleri, İstanbul 1966, s. 249

(2) F. Machlup, a.g.e., s. 95

haftalık ortalama işçi ücreti tutarına eşit bir gelirden; yüksek öğrenim yapan gençlerin de aynı müddet sarfında yirminbeş haftalık ortalama işçi ücreti tutarına eşit bir gelirden vası geçmek sorunda kaldıklarını hesaplamaktadır (1).

Schultz, hesapladığı değerlerden, ilgili yıla ait işsizlik oranı nisbetinde bir miktara tensil ederek, öğrencilerin vası geçmek sorunda kaldıkları kasağlarla ilgili tahminlerini "tahmin" etmektedir.

Schultz, kullandığı bu metod sayesinde, tahminlerini yaparken sadece bir endüstri işçisinin ortalama haftalık kazancı ile, lise ve yüksek öğrenim öğrencilerinin sayısı ile ilgili maldmata ihtiyacı duymaktadır.

(b) Hans Hsali, İsviçre'de öğrenim dolayısıyla kaybedilmiş kasağların tahmininde, mevcut istatistik maldmat muvacehesinde, vasıfsız kadın ve erkek işçilerin ortalama saat ücretleriyle, vasıflı erkek işçilerin ortalama saat ücretini esas olarak almıştır (2).

Orta öğrenimdeki erkek öğrencilerin vası geçmek sorunda kaldıkları kasağlarla ilgili tahminleri, vasıfsız erkek işçilerin; orta öğrenim yapan kız öğrencilerin vası geçmek sorunda kaldıkları kasağlarla ilgili tahminleri de vasıfsız kadın işçilerin ortalama saat ücretine istinad ettirmiştir.

Hsali, yüksek öğrenim kademesinde kız-erkek tefrikinde yer vermemiş ve vasıflı işçi ortalama saatlik ücreti, tahminlere esas teşkil etmiştir.

Bir işçinin normal olarak senede kırksekiz hafta, ve haftada kırksekiz saat çalıştığını göz önünde bulunduran Hsali, orta ve yük-

(1) T.W.Schultz, a.g.e., s. 573

(2) H.Hsali, a.g.e., s. 144

sek öğrenim yapan gençlerin bir yıl sarfında vasıgeçmek sorunda kaldıkları kasap tutarlarına tahmin etmektedir; orta ve yüksek öğrenim kademelerindeki öğrenci sayısına istinaden, bir sene sarfında öğrenim dolayısıyla kaybedilmiş kasapları hesaplamaktadır.

(c) Blits, Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenim dolayısıyla kaybedilen kasaplarla ilgili tahminlerini, öğrenim çağındaki gençlerin gerçek (actual) kasapları hususunda 1899-1956 arasında muhtelif devrelerde yapılmış empirik çalışmalara istinad ettirmiştir (1).

Schults, Amerika Birleşik Devletleri öğrencilerinin vasıgeçmek sorunda kaldıkları kasapların tahminini yaparken, geçici ek görev (part-time casual work) mahiyetindeki işlerde istihdam edilen öğrencileri de nazarı itibara almasına mukabil, Blits'in istifade etmiş olduğu etüdlerdeki gruplar, incelenen yıllarda okulu terketmiş olan öğrenim çağındaki asli (actual) işçileri ihtiva etmektedir. Bu itibarla, Blits'in tahminleri, Schults'un hesapladığı değerlere nisbetle daha yüksektir(2).

Hans Hölzi, İsviçre ile ilgili hesaplamalarını yaparken, işsizlik durumunu nazarı itibara almadığı gibi, öğrencilerin öğrenimleri esnasında çalışarak, gelir elde edebilecekleri hususu üzerinde hiç durmamıştır.

Buna mukabil hem Schults, hem Blits, Amerika Birleşik Devletleri ile ilgili tahminlerini yaparlarken, öğrencilerin yas tatillerinde tam (full-time), öğrenim yılı esnasında ise kısmen (part-time) çalışarak, gelir elde etme imkânına sahip olabileceklerini kabul etmişlerdir. Bu durumda, öğrencilerin öğrenimleri dolayısıyla vasıgeçmek

(1) F. Machlup, a.g.e., s. 97

(2) F. Machlup, a.g.e., s. 97

zorunda kaldıkları kazançların tesbitinde, öğrencilerin elde etmeleri muhtemel kazançlardan, fiili kazançlarının temsil edilmesi gerekmektedir.

Maasafih, Rudolph C. Blits ve Theodore W. Schultz, öğrencilerin yas tatillerinde ve ders yılı ortasındaki çalışmalarını hakkında sarif malumat elde edemediklerinden, muhtemel öğrenci kazançları ile ilgili tahminlerinde, öğrencilerin fiili kazançlarına hesaba katmamışlardır. Bununla beraber, T.W.Schultz'un da belirttiği gibi (1), öğrencilerin vazegeçmek zorunda kaldıkları kazançlar üzerinde arttırıcı tesiri olan fiili kazançlar ile, muhtemel kazançlar üzerinde azaltıcı tesir icra eden kalemlerin birbirini karşılayacağı, işlenen hata payının azalacağı ve neticenin hakikata yaklaşacağı düşünülebilir.

(a) öğrencilerin, öğrenimleri dolayısıyla vazegeçmek zorunda kaldıkları kazançlar, yukarıdaki izahattan da anlaşılacağı üzere, fevkalâde kompleks bir mefhum ve hesaplanmasız ser olan bir maliyet unsurudur. Peter J. D. Wiles, muhtemel öğrenci kazançlarının miktarının tayininde ve metodların tatbikinde karşılaşılan müşkülâtı önlemek gayesiyle, vazegeçilen öğrenci kazançlarının tahmininde, tek maliyet masrafları tutarı (flat maintenance allowance) kullanmıştır(2).

Wiles'in İngiltere'de öğrenim dolayısıyla kaybedilmiş kazançların tahmininde kullandığı bu metod, öğrenim çağındaki gençlerin okula devam etmeye çalışmaları halinde, hiç olmazsa kendilerini geçindiriciye yetecek geliri elde edecekleri faraziyesine istinad etmektedir.

Öğrencilerin vazegeçmek zorunda kaldıkları kazançların tahmininde kullanılan farklı metodlardan hangisinin tercih edileceği hususu, geniş ölçüde mevcut istatistik malsesinin mahiyetine bağlı bu-

(1) T.W.Schultz, a.g.e., s. 575

(2) F.Maghlup, a.g.e., s. 95

lanmaktadır. Biz, Türkiye'de öğrenim dolayısıyla kaybedilmiş kazançların tahmininde hangi metodun esas alınacağını tayin ederken, istatistik imkânlar kadar, memleketimizin iş imkânlarına da dikkat edeceğiz; bu bakımdan, evvelâ Türkiye'deki istihdam durumu ile muhtelif metodların tatbiki için lüzumlu olan istatistik malûmatı inceleyerek, kullanılacak tahmin usulünün tesbitine çalışacağız.

ce- Türkiye'de muhtemel öğrenci kazançlarının hesaplanmasında kullanılacak usulün tayini:

1- İstatistik imkânların seviyeyi

Öğretimin sosyal maliyetinin önemli bir kalemini teşkil eden "öğrencilerin öğrenimleri dolayısıyla vakte geçmek zorunda kaldıkları kazançlar" ın hesaplanmasında kullanılan başlıca metodlara kısaca işaret etmiş bulunuyoruz.

Bundan evvelki paragraflarda, T.W.Schultz'un ve R.C.Blitz'in, muhtemel öğrenci kazançları ile ilgili tahminlerini, bazı hususlarda ayrılıklar olmakla beraber, öğrenim çağındaki sanayi işçilerinin ortalama ücretlerine istinad ettirdiklerine işaret edilmişti.

Theodore W.Schultz'un muhtemel öğrenci kazançlarının tahmininde takip ettiği metodun tatbik edilebilmesi için, işçüüne dahil muayyen yaş guruplarındaki erkek ve kadın işçilerin ortalama ücretleriyle ilgili malûmata ihtiyaç vardır; halbuki Türkiye'de bu hususta veriler bulunmamaktadır.

Bilindiği gibi, Türkiye'de 1950 yılında yapılan Sanayi sayımı ile Sanayi anketine dahil müesseselerden alınan bilgiler, bir yıl içinde bütün işçilere ödenen ücret tutarını tesbite imkân vermektedir (1).

(1) Türkiye'de Sanayileşme ve Yatırım Meseleleri, Türkiye Ticaret

Diğer taraftan, İŒi Sigortaları Kurumunun muhtelif faaliyet şubelerindeki sigortalı iŒinin yıllık ücret kazançları ve galişilen iŒünü hakkındaki istatistikleri, sanai ücretler hakkında fikir vermekle beraber, bunlar sadece İŒ Kanununa tâbi maddeseleridir kavradıklarından, kısmi mahiyettedir ve öğrenim çağındaki iŒileri değıil, tamamını kapsamaktadır.

İstatistik Genel Müdürlüğünün 1954 yılından itibaren Ekim ve Nisan aylarında olmak üzere senede iki defa toplamağa başladığı reel ücretler hakkındaki bilgiler, sariş ve teferruatlı olmakla beraber, Schultz'un tatbik ettiğı metod için lüzumlu olan muayyen yaş guruplarının vasatı ücreti hakkında bir fikir vermeyecektir.

Bu istatistik verileri, muhtemel öğrenici kazançlarının tahmininde, Schultz'un tatbik ettiğı metodu uygulamaya imkân yoktur; Ayrıca Blits'in muhtemel öğrenici kazançları ile ilgili tahminlerini istinad ettirdiğı "okul çağındaki asli iŒilerin gerçek kazançları" hususunda herhangi bir ampirik inceleme Türkiye'de henüz yapılmamıştır. Bu durumda, Blits'in uyguladığı metottan da yararlanmağa imkân yoktur.

Hans Hüali'nin muhtemel öğrenici kazançlarıyla ilgili tahminlerinde, vasıfsız erkek ve kadın iŒi ortalama saatlik ücreti ile vasıflı erkek iŒi ortalama saatlik ücretini esas olarak aldığına daha önce belirtmiştik; Elminde bu hususta da istatistik malûmat bulunmamaktadır.

Böylece, Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre'de öğrenim dolayısıyla vasıçılmış kazançların tahmininde kullanılmış olan bu üç farklı metodun, yeterli istatistik malûmata sahip olmadığımızdan, tatbik edilemeyeceğı neticesine varabiliriz.

Sayımlarda esaslı çalışma haddi umumiyetle tatbik edilmemekle beraber, hukuk mevzuatının, örf ve adetlerin asgari bir çalışma yaşı vasettiği memleketlerde, faal nüfus istatistikleri için bir asgari yaş esasının kabul edildiği görülmektedir.

Kısacası, çalışma yaşı memleketten memlekete pek farklı durum arz etmektedir; İktisadi ve sosyal vasayetler şu şekilde bulundularak Kanada, Salvador, Danimarka, Hollanda ve A.B.D.'de dört, Mısır'da beş, asgari haddi tayin etmektedir (1).

Asgari çalışma yaşı memleketten memlekete değiştiği gibi, aynı memlekette sayıdan sayıya da değişmektedir. Nitekim Türkiye'de 1950 ve 1955 nüfus sayımlarında asgari çalışma yaş haddi yedi iken, 1960 ve 1965 genel nüfus sayımlarında onbeş olarak kabul edilmiştir.

Durum böyle olunca, incelememizde esas alacağımız asgari çalışma yaşını bizzat tayin etmemiz gerekmektedir.

Türkiye'de insanlar beş ilâ yedi gibi çok küçük yaşlardan itibaren istihsal hayatına atılmaktadırlar ve bütün sıraat memleketlerinde olduğu gibi, "produktivitenin düşüklüğünden başka nüfusun büyük ekseriyetinin köylerde toplanmış olması, aile işletmeciliği bakımından sıraatın yardımcı işçileri diğer bütün faaliyet şubelerinden daha müsait bulunması, sıraatten gayri iş sahalarının darlığı ve istihsal tekniğinin bilhassa emeğe dayanması" (2) gibi sebeplerle, yardımcı aile efradı sıfatıyla çalışmaya bağlama hususunda kat'i yaş limiti vasedilememektedir.

Bununla beraber, beynelmilel mukayeselerde faal olabilecek nüfusla mutaden gayri faal ve tâbi durumda bulunanları yekdiğerinden ayırmak icap ettiği zaman, "henüz faaliyet çağına girmemiş olan 0-14 yaşlarındaki çocukları, çalışma çağında bulunan 15-64 yaşlarındaki

(1) H.Cilleo, Memlek İstatistikleri, İstanbul 1956, s. 23

(2) K.Gürtan, Faal Nüfus Oranına Tesir Eden Amiller, a.g.e., s. 231

yetişkinleri ve nihayet faaliyet yaşama geçirmiş ve ekserisi tâbi durumda bulunan 65 yaşlarındaki ihtiyarlara birbirinden ayrı gurupta toplamak tesâdüfendir" (1). Esasen istatistiklerde 0-14 ve 65 + yaşlarında faal görülenlerin çoğu hakikatte tam faal olmayıp, bilhassa siraat sektöründe yardımcı aile efradı sıfatıyla ancak oâ'si ölçüde çalışan tâli faallerdir. Binaenaleyh bu yaş guruplarının usuliyetle gayri faal ve tâbi sayılmasının bir hata teşkil etmeyeceği kabul edilebilir (2).

Bu durum muvacehesinde, asgarî çalışma yaşınının 1950 ve 1955 genel nüfus sayımlarında asgarî haddi tayin eden yedi yağın üzerine çıkarılması gereği belirnektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'de Usulî Nüfusihha Kanununun 173'ün-öü maddesinin birinci fıkrasına göre "oniki yaşından ayağı bütün çocukların fabrika ve imalâthane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işletmelerinde emele ve çirak olarak istihdamı mecnudur". Oniki yaşından küçük çocukların bunların haricinde hafif işlerde küçük sanatlarda, zanaatkâr yanında, siraat işlerinde çalıştırılabilir(3). Mevsubahis kanunun bu hükmüne göre oniki yaşından küçük çocuklar ancak yardımcı aile efradı veya tâli faal olarak hafif işlerde çalıştırılabilirler.

Ve nihayet, Anayasa hükümleri gereğince bütün yurttaşlara asgarî beş yıllık bir tahsil verilmesi derpiş edildiğine, ve daha evvelce de belirttiğimiz gibi ilköğretim 7-12 yaş arasındaki bütün çocuklar için Anayasasınca mecburi kılındığına göre, çalışabilecek sünreyi oniki ve daha yukarı yaşlara teşmil etmek, realiteye daha uygun olacaktır.

(1) K.Gürtan, Türkiye'de Nüfus Problemi ve İktisadi Kalkınma ile İlgisi, İstanbul 1966, s. 222

(2) K.Gürtan, a.g.e., s. 223

(3) F.H.Saymen, Türk İş Hukuku, İstanbul 1954, s. 316

İncelemenizin öfönel kısmında belirttiğiniz gibi, ele alınan 1945-1965 devresinde ilkökul mesunlarından bir üst seviyede okula devan edenler oranı hiç bir zaman % 50'yi aşmamıştır. Bu durum, vatandaşın daha ileri öğrenim yapma iktidârını bulamamasından olduğu kadar, daha ileri öğrenim yapmayı istemesinden de ileri geldiğini sanıyorsunuz. Çünkü Türkiye'de ilk ve orta okul öğrenimi kalitatif saafalara sebebiyle vatandaşın iktisadî güeline, kasandığı bilgi ve maharetten çok, verdiği diplomaya tanınan hukukî garantilerle etkili olabilmektedir. Bilindiği gibi, diplomanın sağlediğı haklar umumi - yetle kamu sektöründe iş görmekte ve Cumhuriyet devrinde kamusal sektördeki memuriyet için oldukça ileri dereceli diplomalar şart koşulmuştur.

Bu inahetinizden de anlaşılabacağı üzere, memleketinde gerek gelirlerin kifayetsiz oluşu, gerekse son zamanlara kadar en fazla rağbet gören hükümet memurluğunun üst mevkileri veya şimdi en fazla rağbet edilen serbest meslekler için yüksek öğrenimin önemli bir şart olması, ilköğretimden sonra pek çok gençün istihsal hayatına atıl - masını sorunlu kılmaktadır.

Beynelmilel esaslara uyarak gayesiyle 1960 ve 1965 genel nüfus sayımlarında asgarî çalışma yaşı olara onbeş yaş haddi kabul edilmiştir; bu limit memleketinin gerçeklerine uygun düşünmektedir. Bu bakımdan, Türkiye'de öğrencilerin öğrenimleri dehayısıyla vangeçmek sorunda kaldıkları kazanğların tahmininde ilkökulu bitirme yaşı olan oniki, aynı zamanda işgücünü katılmanın asgarî haddi olarak kabul edilecektir.

B) Asgarî maaşet masraflarının tayini

Evvelki paragrafta belirttiğiniz gibi, öğrencilerin öğrenimleri dolayısıyla vangeçmek sorunda kaldıkları kazanğları tahmin ederken asgarî çalışma yaşından başka, Türkiye'de gençlerin okumayıp çalışmaları halinde elde edebilecekleri ve hiç olmasa kendilerini ge-

lara kazançların tahmininde esas olacak tek asgari ücret haddini Sosyal Sigorta Kanununda bulmaktayız.

Bilindiği gibi sigorta mevzuatı sigorta pirimine esas olan ücreti belirtmiş, bundan daha az bir ücretin pirimini kabul etmemiştir. Sigorta mevzuatının tayin ettiği olduğu bu asgari sigorta ücreti için en az geçimini sağlayacak, pirimin alınmasına esas olan ücrettir; bu ise, asgari ücret haddinden başka bir şey değildir.

4772 Sayılı Sosyal Sigorta Kanununda asgari günlük sigorta ücreti 1,50 TL iken, 1.3.1950 tarihinden itibaren iki liraya ve on 18.2.1957 tarih ve 6917 sayılı kanun ile üç liraya çıkarılmıştır. 1.3.1959 tarihinden itibaren ücretsiz çalışanlarla, günlük kazancı altı liradan aşağı olan sigortalıların sigorta pirimleri altı lira üzerinden hesaplanmaya başlanmış, son olarak ücretsiz çalışanlarla günde sekiz liradan düşük ücret alanların sekiz lira (1) sigorta pirimine esas olacağı, Bakanlar Kurulu kararı ile tesbit edilmiştir.

İşte incelememizde Türkiye'de öğrenim dolayısıyla kaybedilmiş kazançların tahmininde, seyrini yukarıda kısaca incelemiş olduğumuz asgari sigorta ücreti esas alınacaktır.

b- Sosyal maliyetin fiilî unsuru

Öğretimin sosyal maliyeti, öğrencilerin öğrenimleri delay - sıyla vaze etmek sorunda kaldıkları kazançlardan ibaret değildir. Öğrencilerin öğrenim yapımlarından doğan bazı münhasır masrafları da vardır ve sosyal maliyet hesaplanırken, bu masraf kalemlerinin de hesaba katılması gerekir. Nitekim, öğrencilerin öğrenim yapmayan gençlere nasıran bazı münhasır masraflarının, öğretim maliyetine sosyal maliyetin fiilî unsuru olarak dahil edilmesi gerektiği görüşünü benimseyen-

(1) Kararname No. 6/4575, Kabul tarihi 1.3.1965

ler vardır (1); Öğretimin maliyeti hesaplanırken, gençlerin öğrenim yapmalarından doğan masraflar maliyete dahil edilmektedir.

Schultz, orta öğrenim yapan öğrencilerin vazegeçmek sorunda kaldıkları kazançların % 5'ini, yüksek öğrenim yapan gençlerin öğrenimleri esnasında vazegeçmek sorunda kaldıkları kazançların % 10'unu almak suretiyle, taşın, kitap, okul malsemesi ile giyim masraflarını öğrenim maliyetine dahil etmektedir (2).

Machlup öğrencilerin kitap, taşın, okul malsemesi ile giyim masraflarının tahmininde, liselilerin vazegeçmek sorunda kaldıkları kazançların % 3'ünü, yüksek öğrenim yapan gençlerin vazegeçmek sorunda kaldıkları kazançların % 6'sını almak suretiyle, bu sunsam öğrenim masraflarını öğrenim maliyetine dahil etmektedir (3).

Orta ve yüksek öğrenim yapan gençlerin, aynı yaşlarda olan fakat okula devam etmeyen gençlere nazaran farklı ve fazladan olan bazı masraf kalemlerinin tahmininde, biraz evvel belirttiğim gibi, öğrencilerin öğrenimleri esnasında vazegeçmek sorunda kaldıkları kazançların muayyen bir yüzdesinin alınması esastır.

Türkiye'de öğrencilerin sunsam masraflarının tahmininde, aynı usul uygulanacaktır. Bu tip masrafların tahmininde, T.W. Schultz tarafından uygulanan oranlar esas alınacaktır; Orta öğrenim öğrencilerinin vazegeçmek sorunda kaldıkları kazançların % 5'i, yüksek öğrenim yapan gençlerin vazegeçmek sorunda kaldıkları kazançların % 10'u sosyal maliyetin fiili unsuru olarak hesaplanacaktır.

(1) T.W.Schultz, Capital Formation by Education, The Journal of Political Economy, Vol.68, No.6, December 1960, s.573; B.A. Weisbrod, Education and Investment in Human Capital, The Journal of Political Economy, Vol.70, Part 2, October 1962, s.123; F.Machlup, The Production and Distribution of Knowledge in the United States, Princeton, New Jersey 1962, s.102

(2) F.Machlup, a.g.e., s.102

(3) F.Machlup, a.g.e., s.102

2. Öğretimin ekonomik maliyeti

Öğretimin ekonomik maliyeti, öğretmen, idareci ve hizmetlilerin maaş ve ücretleriyle öğrenim kurumlarının bina ve teçhizatına tesis ve idaresi için gerekli olan masraflardan ibarettir. Hesaplanması usuliyetle bir güçlük arz etmemektedir, zira ekonomik maliyetin tahmini, öğretim sahasına fiilen yapılmış bulunan harcamaların yekûnundan ibarettir. Esasen resmî istatistikler, öğretim hizmetleri için fiilen yapılmış bulunan nakdî harcamaları ihtiva etmektedir.

Bilhassa öğretim harcamalarının hemen hemen tamamının devlet tarafından yapılması halinde, bu hususla ilgili istatistik malûmâtın temininin kolaylaşacağı aşiktir.

III. TÜRKİYE'DE ÖĞRETİM YATIRIMLARI

Evvelki paragraflarda öğretim yatırımı mahiyetinde olan masrafları, öğretim yatırımlarının hesaplanması ile ilgili metodolojik meseleleri ve Türkiye'de öğretim maliyetinin tesbitine matuf çalışmalarımızda takip edeceğimiz yol ve metodları isah etmiş bulunuyoruz.

Bu bölümde, Türkiye'deki öğretim yatırımlarının tesbitine çalışılacaktır. Dördüncü kısım başlangıcında belirtildiği veçhâle, istatistik analizlere iakân verecek iktisadî kalkınma seviyesinin göstergesi olarak tesbit etmiş olduğumuz NÜFUS BAŞINA GAYRİ SAFİ MİLLÎ HASILA serisi, 1948 yılından bu yana teşkil edilmiştir. Bu bakımdan, öğretim yatırımlarının 1948-1965 devresindeki miktarı hesaplanacaktır.

Önce Türkiye'de öğretimin sosyal maliyeti hesaplanacak, bilâhère resmî istatistiklerden tesbiti mümkün olan ekonomik maliyet

ile ilgili tutarların ilavesiyle, toplam Öğretim maliyetinin tahminine çalışılacaktır.

A- Öğretimin sosyal maliyeti

1. Sosyal maliyetin görünmeyen unsuru

Sosyal maliyetin görünmeyen unsuru olarak sınıflandırdığımız "Öğrencilerin öğrenimleri esnasında vasseğmek sorunda kaldıkları kazançlar"ın hesaplanmasında, asgari sigorta ücretinin esas alınacağını ve oniki yaşın asgari çalışma yaşı olarak kabul edileceğini, metodoloji ile ilgili meselelere yer verdiğimiz paragraflarda belirtilmişti.

Bu esaslara göre, bir öğrencinin bir yıl sarfında vasseğmek sorunda kaldığı gelirin hesaplanması için, bir yıl sarfında 296 gün çalışıldığını (1) kabul ederek, tesbit etmiş olduğumuz bu yıllık çalışma süresi ile muhtelif yıllarda cari olan asgari günlük sigorta ücreti çarpımını almaktayız.

Daha evvelce de belirtildiği gibi, Sosyal Sigortalar Kanununa göre 1948 ve 1949 yıllarında günlük sigorta ücreti 1,50 lira iken, 1950-1956 devresinde 2 lira, 1957 ve 1958 yıllarında 3 lira, 1959 - 1964 devresinde 6 lira ve nihayet 1965 yılında 8 liradır.

Bu durumda, 1948-1965 de resinde bir öğrencinin yıllık gelir kaybı ile ilgili tahminlerimiz, müteakip sayfada yer alan numaralı tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo tetkik edildiğinde görüleceği gibi, orta ve yüksek öğrenim yapan bir öğrencinin bir yıl sarfında vasseğmek sorunda kaldığı gelir, 1948 ve 1949 yıllarında 440 lira; 1950 - 1956 devresinde 592 lira ; 1957 ve 1958 yıllarında 888 lira; 1959 - 1964 yılları arasında 1776 lira ve nihayet 1965 yılında da 2368 liradır.

gelir kayıpları, muhtelif yıllardaki orta ve yüksek öğrenim öğrencilerinin sayısıyla çarpılmak suretiyle, ilgili yıllardaki vasgeçilmiş gelirler toplamının hesabına çalıqlanmıştır. Bu yoldan bulunmuş olduğumuz sosyal maliyetin görünmeyen unsuru ile ilgili neticeler, Tablo 15'de gösterilmiş bulunmaktadır.

2. Sosyal maliyetin fiili unsuru

Öğretimin sosyal maliyetinin görünmeyen unsurunu (öğrenciler tarafından kaybedilmiş kazançlar) hesaplandıktan sonra, öğretimin sosyal maliyetinin fiili unsuru olarak vasıflandırdığımız öğrencilerin kitap, taşın ve giyim masraflarının tahmini mümkün olmaktadır. Öğretim sosyal maliyetinin fiili unsurunun tahmini, orta ve yüksek öğrenim yapan öğrencilerin tefrik edilmesi suretiyle yapılacaktır.

Tatbik edilecek usûlü daha evvelce belirtmiştik; bu usûle göre, orta öğrenim yapan öğrencilerin vasgeçmek zorunda kaldıkları kazançların % 5'ini, yüksek öğrenim yapan gençlerin vasgeçmek zorunda kaldıkları kazançların % 10'unu almak suretiyle, Türkiye'de öğretimin sosyal maliyetinin fiili unsurunun tahminine çalışılmıştır.

Öğretimin sosyal maliyetinin fiili unsuru (öğrencilerin kitap, taşın ve giyim masrafları) ile ilgili neticeler Tablo 16'da gösterilmiştir.

TABLO : 15

Öğretim sosyal maliyetinin görünmeyen unsuru

(Öğrencilerin öğrenimleri dolayısıyla vasa geçmek sorunda kaldıkları kazançlar)

Yıllar	Öğrenci başına	Öğrenci sayısı		Öğrencilerin vasa geçmek sorunda kaldıkları gelir		
	yıllık gelir kaybı İl	Orta Öğretim	Yüksek Öğretim	Orta Öğretimde Milyon İl	Yüksek Öğretimde Milyon İl	Toplam Milyon İl
1948	444	138.875	25.209	62	11	73
1949	444	142.130	25.091	63	11	74
1950	592	143.645	24.815	65	15	100
1951	592	149.191	24.040	68	14	102
1952	592	162.411	24.366	96	14	110
1953	592	182.145	23.309	108	14	122
1954	592	212.204	28.069	126	17	143
1955	592	239.304	36.998	142	22	164
1956	592	279.658	39.820	166	24	190
1957	888	323.706	42.060	287	37	324
1958	888	365.325	46.466	324	41	365
1959	1.776	415.344	54.069	738	96	834
1960	1.776	475.119	65.297	844	116	960
1961	1.776	522.930	65.084	929	116	1.045
1962	1.776	565.227	70.649	1.004	125	1.129
1963	1.776	595.671	77.281	1.058	137	1.195
1964	1.176	614.784	84.335	1.092	150	1.242
1965	2.368	730.327	97.308	1.729	230	1.959

Bilindiği gibi, Öğretim masraflarına gerçekleştirilmesi istenen hizmetlere göre yatırım harcamaları, personel masrafları ve genel giderler olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Bütçe ve resmi istatistiklerde okul binası inşa ve onarımı v. devamlı olarak kullanılacak malseme temini ile ilgili harcamalar yatırım telâkki edilmektedir. Yıl içinde istihlak edilen malseme için yapılan genel giderler, personel ile ilgili masraflar ve yüksek Öğretim kurumlarında okutulan öğrencilere verilen burslar cari harcama sayılmaktadır.

Ancak, resmi istatistiklerde cari harcama ve Öğretim masraflarının bir kalemi olarak yer alan bursların, incelememizde Öğretim maliyetine dahil edilmeyeceğini belirtmeliyiz.

Hatırlanacağı üzere, Öğretimin sosyal maliyeti ile ilgili izahlarımızda, sosyal masrafların vazeçilmiş fırsatları ifade ettiklerini belirtmiştik. Bu bakımdan, mutlak surette yapılması gereken maaş masrafları Öğretim maliyetine dahil edilmemiş, buna mukabil orta ve yüksek öğrenim yapan gençlerin aynı yaşlarda olan fakat okula devam etmeyen gençlere nazaran farklı ve fazladan bazı masrafları nazarı itibara alınmıştır. Durum böyle olunca, öğrencilerin öğrenimleri esnasındaki yiyecek, giyecek ve barınma masraflarını karşılamak için sarfettikleri burslar, Öğretim maliyetine dahil edilmeyecektir.

Türkiye'de Öğretim harcamalarının hemen hepsi devlet tarafından yapılmaktadır ve resmi Öğretim harcamaları, Millî Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere muhtelif bakanlıkların harcamaları ile genel ve katma bütçeli dairelerin ve özel idarelerin Öğretim harcamaları toplamından ibarettir.

Türkiye'de özel Öğretim harcamaları, özel Öğretim kurumlarının finansmanında kullanılmaktadır. 1950-1960 devresindeki özel Öğretim harcamaları rakamları Devlet Planlama Teşkilâtının (Basic Facts and Figures on Turkish Education in the Last Ten Years 1950-1960) çalışmasından alınmış, bu devre dışındaki yıllara ait tahminlerde

Özel Öğretim harcamalarının resmî Öğretim harcamalarına olan oranın takip edeceği trend esas alınmıştır. Eldeki seri, trendte değişiklik gösteren bir devreyi kavradığından, gelecek yıllarda hadisenin ne gibi kıymetler alacağını tahminlerle hesaplamak için, seri iki devreye ayrılarak, her devre için tipik olan bir trend hesaplamak yolu tercih edilmiştir.

Öğretimin ekonomik maliyetini teşkil eden resmî ve özel Öğretim harcamaları ile ilgili rakamlar Tablo 17'de gösterilmiştir.

TABLO : 17

Öğretimin ekonomik maliyeti
(Milyon ₺)

Yıllar	Resmî Öğretim harcamaları	Özel Öğretim harcamaları	Öğretimin ekonomik maliyeti
1948	207	4	211
1949	248	5	253
1950	221	5	226
1951	240	5	245
1952	251	6	257
1953	301	9	310
1954	370	9	379
1955	441	12	453
1956	518	15	533
1957	615	17	632
1958	660	20	680
1959	797	31	828
1960	1.194	46	1.240
1961	1.676	76	1.752
1962	1.816	91	1.907
1963	2.399	132	2.531
1964	2.795	168	2.963
1965	2.948	191	3.139

C- Öğretimin toplam maliyeti

Öğretim alanına yapılmış fiili harcamaların (yüksek öğretim kurumlarında okutulan öğrencilere verilen burslar hariç) teşkil ettiği ekonomik maliyet ile öğretimin sosyal maliyetini birleştirmek durumundayız. Ancak, elde edilecek neticelerin kati ve sahîh rakamlar olmayacağı tabiidir. Zira öğretimin sosyal maliyeti ile ilgili hesaplar tahminlere istinad etmektedir; Elde edilen neticeler, öğretim sahasına tahsis edilmiş bulunan kaynakların ehemmiyeti hakkında daha iyi fikir edinilmesine hizmet edecektir.

Orta ve yüksek öğrenim yapan öğrencilerin öğrenimleri esnasında vası geçmek sorunda kaldıkları kasaşlar ile aynı öğretim seviyelerindeki öğrencilerin kitap, taşın ve giyim masraflarıyla ilgili ve ayrı tablolarında yer alan tahmin rakamları birleştirilerek "Öğretimin sosyal maliyeti" olarak Tablo 18'in birinci sütununda gösterilmiştir.

Resmî ve özel öğretim harcamaları ile ilgili rakamlara "Öğretimin ekonomik maliyeti" olarak Tablo 18'in ikinci sütununda yer verilme suretiyle, Türkiye'de öğretim yatırımlarının içerisinde fiili harcamalar ile sosyal maliyetin önemi ve durumu belirtmek istenmiştir.

Türkiye'de 1948-1965 de resinde gerçekleştirilmiş bulunan öğretim yatırımlarını, Tablo 18'in üçüncü sütunundan tesbit etmek mümkündür: devrenin başında 288 milyon lira iken, 1965 yılında yatırım tahminleri ile ilgili rakamlar büyük bir artışla 5.207 milyon liraya yükselmiştir. Bu tutar ilk nazarda çok büyük gibi görünüyorsa da, para değerinin yıldan yıla değişmesi, mutlak olarak ve cari fiyatlarla ifade edilen rakamların fazla manâ ifade etmemesine sebep olmaktadır.

TABLO : 18
Öğretim yatırımları
(Cari fiyatlarla)
Milyon ₺

Yıllar	Öğretimin sosyal maliyeti	Öğretimin ekonomik maliyeti	Öğretim yatırımları
1948	77	211	288
1949	78	253	331
1950	106	226	332
1951	107	245	352
1952	116	257	373
1953	128	310	438
1954	151	379	530
1955	173	453	626
1956	200	533	733
1957	342	632	974
1958	385	680	1.065
1959	881	828	1.709
1960	1.014	1.240	2.254
1961	1.103	1.752	2.855
1962	1.192	1.907	3.099
1963	1.262	2.531	3.793
1964	1.312	2.963	4.275
1965	2.068	3.139	5.207

Türkiye'de öğretim yatırımları hakkında umumî bir fikir veren bu rakamların daha doğru olarak yorumlanması için, yatırım rakamlarının sabit fiyatlara irca edilmesi lâzım gelir; öğretim yatırımlarının sabit fiyatlarla tetkikinde takip edilecek usûl ve çalışmalara bundan sonraki paragraflarda yer verilecektir.

fiyatlar üzerinde tetkiki ve hakiki tahavvüllerin tesbiti son derece güçleşmektedir.

Öğretim yatırımlarına, bilfiars toptan eşya fiyatları indeksini tatbik etmemis uygun değildir; zira toptan eşya fiyatları indeksini bir memleketin genel fiyat seviyesini ifade etmekle beraber, bu indeks, ekserisi öğretim yatırımlarıyla ilgili olmayan kalemlerin fiyatlarına istinaden düzenlenir. İndeks, esas itibarıyla gıda ve istihlal bakımından lüksümlü maddelerin toptan fiyatlarını kavrar (1). Bu itibarla toptan eşya fiyatları indeksinin öğretim yatırımlarındaki tahavvülleri lıyıkı veyhile aksettiremeyeceği aşıkârdır.

Öğretim yatırımlarının büyük bir kısmını personel masrafları ile öğrencilerin öğrenimleri esasında vasgeçmek zorunda kaldıkları kazançların teşkil ettiğini nazara alarak, öğretim yatırımlarının sabit fiyatlara tahvilinde bir geçinme indeksi (müstehlik fiyat indeksi veya hayat pahalılığı indeksi) tatbikinin doğru neticeler vereceği düşündülebilir. Ancak, bir tek bu indeksin tatbiki de mahsurludur, zira geçinme indeksi, belli bir yaşama seviyesini devam ettirebilmek için satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişmeyi göstermeye çalıştığından (2), öğretim kurumlarının bina ve teçhizatının tesisi ve idaresi için gerekli yatırım eşyasındaki fiyat tahavvüllerini takip bakımından kifayetsizdir.

Bu durum muvacehesinde, cari fiyatlarda vuku bulan tahavvüllerin yatırım rakamları üzerindeki tesirlerini mümkün olduğu kadar bertaraf etmek maksadıyla, mevcut istatistik kaynaklar da göz önünde bulundurularak, öğretim yatırımları kalemleri için ayrı ayrı fiyat indeksleri tertibine ve tatbikine çalışılmıştır. Esasen grup indekslerinin başlıca fiyat kategorilerindeki değişiklikleri ifade etmeleri

(1) K.Göçmençelebi, İndeks Sayıllar, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No.459, Ankara 1964, s.52

(2) H.S.Miller, İktisadi İstatistik (İstatistik Metodlarının İktisada Uygulanışı), Çev. U.Korun, Ankara 1962, s.110

bakımdan fiyatların ekonomik etkilerinin analizinde, grup indekslerinin genel indexten daha faydalı olduğu benimsenmiştir (1).

Cari fiyatlar esaslı Üzerinden bulunan Öğretim yatırımları rakamlarının sabit fiyatlara irca edilmesinde, Öğretimin sosyal maliyetini teşkil eden kalemler ile Öğretimin ekonomik maliyetini teşkil eden kalemleri birbirinden tefrik etmek suretiyle, iki ayrı fiyat indeksi kullanılacaktır.

Öğrencilerin öğrenimleri sırasında vaxgeçmek zorunda kaldıkları kazançlar ve bunların mayyen bir yüdesi alınmak suretiyle hesaplanmış olan Öğrencilerin kitap, taşın ve giyim masraflarının sabit fiyatlara irca edilmesinde, geçinme indeksini tatbik edeceğis. Hatırlanacağı gibi, Öğretimin sosyal maliyetini teşkil eden bu kalemlerin tahmini, işğinin en az geçimini sağlayacak olan ve sigorta pirimine esas teşkil eden neğari sigorta ücretine istinad ettirilmişti. Bu bakımdan geçinme indeksi deflätör olarak kullanılacaktır. Öğretimin sosyal maliyetini teşkil eden yukarıda sikrettiğimis bu kalemlerin sabit fiyatlara irca edilmesinde, İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Ankara geçinme indeksi tatbik edilecektir.

Diğer taraftan, cari fiyatlarda vuku bulan tahavvüllerin Öğretimin ekonomik maliyetini teşkil eden yatırım rakamları Üzerindeki tesirlerini bertaraf etmek maksadıyla da ayrı bir fiyat indeksinin tatbiki gerekir. Cari mütecanis kalemlerden (idarî ve genel giderler ile maaş ve ücretler, sermaye yatırımları ve onarım giderleri) müteşekkil olan bu Öğretim yatırımlarına tatbik edilecek indeksin, ücret tahavvülleri ile birlikte malzeme fiyatlarını da göz önünde bulundurması gerekir.

Bu maksatla kullanılmakta olan bir usül, (implicit price index) adı verilen ve o faaliyetlerden mütevellid milli gelirin cari ve sabit fiyatlarla ifade edilmiş kıymetleri arasındaki nisbete isti

(1) K.Göçmençelebi, a.g.e., s.56; K.Sürtan, Türkiye'de Yatırımlar, İstanbul 1959, s.113

nañ eden bir indeks hesaplanmaktadır (1). Öğretim harcamalarındaki tahvüllerin giderilmesinde bu usul tatbik edilecektir. Öğretim harcamalarının büyük bir kısmı devlet tarafından yapıldığı için, öğretim harcamaları devlet hizmetleri içinde mütalâ edilerek, kullanılacak olan sımsı deflasyon indeksi, devlet hizmetleri gayri safi hasılasının cari ve sabit fiyatlarla ifade edilmiş kıymetleri arasındaki orana istinaden hesaplanacaktır.

Öğretim yatırımlarına tatbik edilen fiyat indeksinin hesabı
(Zımsı deflasyon indeksi)

Yıllar	Cari fiyatlarla devlet hizmetleri gayrisafı hasıla indeksi (1)	Sabit fiyatlarla devlet hizmetleri gayrisafı hasıla indeksi (2)	İndeks 1948=100 (3)
1948	100	100	100
1949	99,4	97,7	101,7
1950	104,1	101,9	102,1
1951	108,9	107,5	101,3
1952	123,1	115,2	106,8
1953	142,9	132,2	108,0
1954	165,4	142,1	116,3
1955	170,3	139,5	122,0
1956	196,6	141,7	138,7
1957	233,6	157,2	148,6
1958	265,9	160,6	159,6
1959	397,9	178,1	223,4
1960	407,9	186,2	219,0
1961	504,4	201,5	249,8
1962	527,7	209,6	251,7
1963	624,9	226,3	276,1
1964	706,3	242,4	291,3
1965	782,8	265,0	295,4

(1) K.Gürtan, s.g.e., s.113

Öğretim yatırımlarına tatbik edilecek olan fiyat indeksleri nin seyri, aşağıdaki gibidir:

Öğretim yatırımlarına tatbik edilen fiyat indeksleri
(1948 = 100)

Yıllar	Ankara geçinme indeksi	Zımnî deflasyon indeksi
1948	100	100
1949	106,4	101,7
1950	103,2	102,1
1951	105,8	101,3
1952	110,6	106,8
1953	113,8	108,0
1954	122,6	116,3
1955	145,4	122,0
1956	155,9	138,7
1957	179,6	148,6
1958	214,2	159,6
1959	265,6	223,4
1960	272,0	219,0
1961	272,0	249,8
1962	260,6	251,7
1963	289,2	276,1
1964	291,3	291,3
1965	308,4	295,4

Tatbik edeceğimizi belirttiğimiz Ankara geçinme indeksi ile zımnî deflasyon indeksi marifetiyle 1948 fiyatlarına irca olunan Öğretim yatırımları kıymetlerinin 1948-1965 de resindeki seyri, Tablo 19'da gösterilmiştir.

Öğretim yatırımlarınının sabit fiyatlara irca edilmesinden sonra, Öğretim yatırımlarında ve milli hasılda vuku bulan tahavvüller arasındaki kantitatif münasebetlerin tesbitine geçebiliriz.

TABLO : 19
Öğretim yatırımları
(Sabit fiyatlarla)
Milyon ₺

Yıllar	Öğretimin sosyal maliyeti	Öğretimin ekonomik maliyeti	Öğretim harcamaları
1948	77	211	288
1949	73,3	248,7	322,0
1950	102,7	221,5	324,2
1951	101,1	241,8	342,9
1952	104,8	240,6	345,4
1953	112,4	287,0	399,4
1954	123,1	325,8	448,9
1955	119,0	371,3	490,3
1956	128,2	384,2	512,4
1957	190,4	425,3	615,7
1958	179,7	426,9	605,7
1959	331,7	370,6	702,3
1960	372,8	566,2	939,0
1961	405,5	701,3	1.106,8
1962	424,8	757,6	1.182,4
1963	436,3	916,7	1.353,0
1964	450,4	1.017,1	1.467,5
1965	670,5	1.062,6	1.733,1

Bu husustaki hesap ve tahlillere geçmeden evvel, sabit fiyatlarla öğretim yatırımlarının seyrini ve şimdiye kadar öğretim maliyetinin bir unsuru olarak ele alınmayan öğretim sosyal maliyetinin toplam öğretim yatırımları içindeki payını görelim.

Tablo 19'da görüldüğü gibi, öğretim yatırımları 1948 yılından 1957'ye kadar istikrarlı bir artış gösterdikleri halde, 1958 yılında bir düşme kaydetmişlerdir. 1959 yılında öğretim yatırımlarının reel hacminde bir genişlemeye şahit olunmaktadır. 1965 yılında sabit fiyatlarla öğretim yatırımları asami seviyeye ulaşmışlardır.

Öğretim yatırımlarında devrenin sonlarına doğru müşahede edilen artış tempusunun, öğretimin sosyal maliyetindeki artıştan ileri geldiğini ifade edebiliriz. Zira öğretim ekonomik maliyeti ile ilgili rakamlar ele alınan devrede oldukça istikrarlı bir artış göstermiş olmalarına mukabil, öğrencilerin öğrenimleri esnasında vazgeçmek zorunda kaldıkları kazançlar ile öğrencilerin kitap, taşın ve giyim masrafları toplamı, gerek mutlak miktar olarak, gerek nisbi olarak bilhassa 1958 yılından sonra bilhassa büyük bir artış göstermişlerdir.

Sabit fiyatlarla öğretim yatırımlarında 1948-1965 devresinde ekonomik ve sosyal öğretim maliyetlerinin mutlak payları Tablo 19'da gösterilmiştir, nisbi payları aşağıda görüldüğü gibidir:

Öğretim yatırımlarında ekonomik ve sosyal maliyetin payları

(1948 fiyatlarına göre)

Yıllar	Öğretimin ekonomik maliyeti	Öğretimin sosyal maliyeti
1948	73	27
1949	77	23
1950	68	32
1951	70	30
1952	69	31
1953	77	23
1954	72	28
1955	75	25
1956	75	25
1957	69	31
1958	70	30
1959	56	44
1960	60	40
1961	63	37
1962	64	36
1963	67	33
1964	61	39
1965	61	39

Öğretim yatırımları içinde ekonomik ve sosyal maliyetin paylarını gösteren numaralı tabloda görüldüğü gibi, her seviyeden eğitime yapılmış yatırımların içinde, öğretimin sosyal maliyetinin oranı zamanla artmıştır.

Ele alınan 1948-1965 devresinin başlarında % 23 ilâ % 31 arasında değişmiş iken, 1959 yılında onsekiz yıllık devrenin esasî oranı olan % 44 kaydedilmiş, bundan sonraki yıllarda da sosyal maliyetin öğretim yatırımları içindeki payı % 33 ilâ % 40 arasında değişmiştir.

Sabit fiyatlarla ifade olunmuş öğretimin sosyal maliyetinin zamanla mutlak ve nisbi olarak artmış olmasını, ele alınan devrenin son yıllarında orta ve yüksek öğretimin önem kazanmış olmasıyla izah edebiliriz.

B- Öğretim yatırımlarında ve milli hasılda vakubulan tahavvüller arasındaki kantitatif münasebetlerin tesbiti

Öğretimin iktisadî kalkınmadaki rolünün kantitatif tahlilinde esas alınacak kriterlerin tayini ile ilgili paragrafta, öğretimin ekonomik bakımdan taşıdığı değerın tetkikinde, sabit fiyatlara irca olunmuş öğretim yatırımları ve nüfus başına gayri safi hasıla rakamlarına istinad edileceğini belirtmiştik.

Bilindiği gibi, beşeri sermaye teşkili maksadıyla yapılan öğretim yatırımları, istihsal faaliyetini kolaylaştıran, destekliyen ve böylece istihsal artışı üzerinde ancak uzun vadede ve vasıtalı bir şekilde müessir olan yatırımlardır. Öğretim yatırımlarının tahakkuku ile müstahsil hale gelmesi arasında uzunca bir zaman ihtiyâç olduğundan, ekonomi bakımından uzun vadede faydalı olabilecek, fakat milli gelir üzerinde hemen tesiri görülmeyen yatırımlardır. Bu bakımdan, öğretim yatırımları ile nüfus başına gayri safi milli hasılda vakubulan tahavvüller arasındaki kantitatif münasebetin tesbitinde, mu-

Milyar TL

Grifik : 6

Öğretim yatırımları (1948 fiyatları ile)

1100

1000

900

800

700

600

500

400

300

200

100

0

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

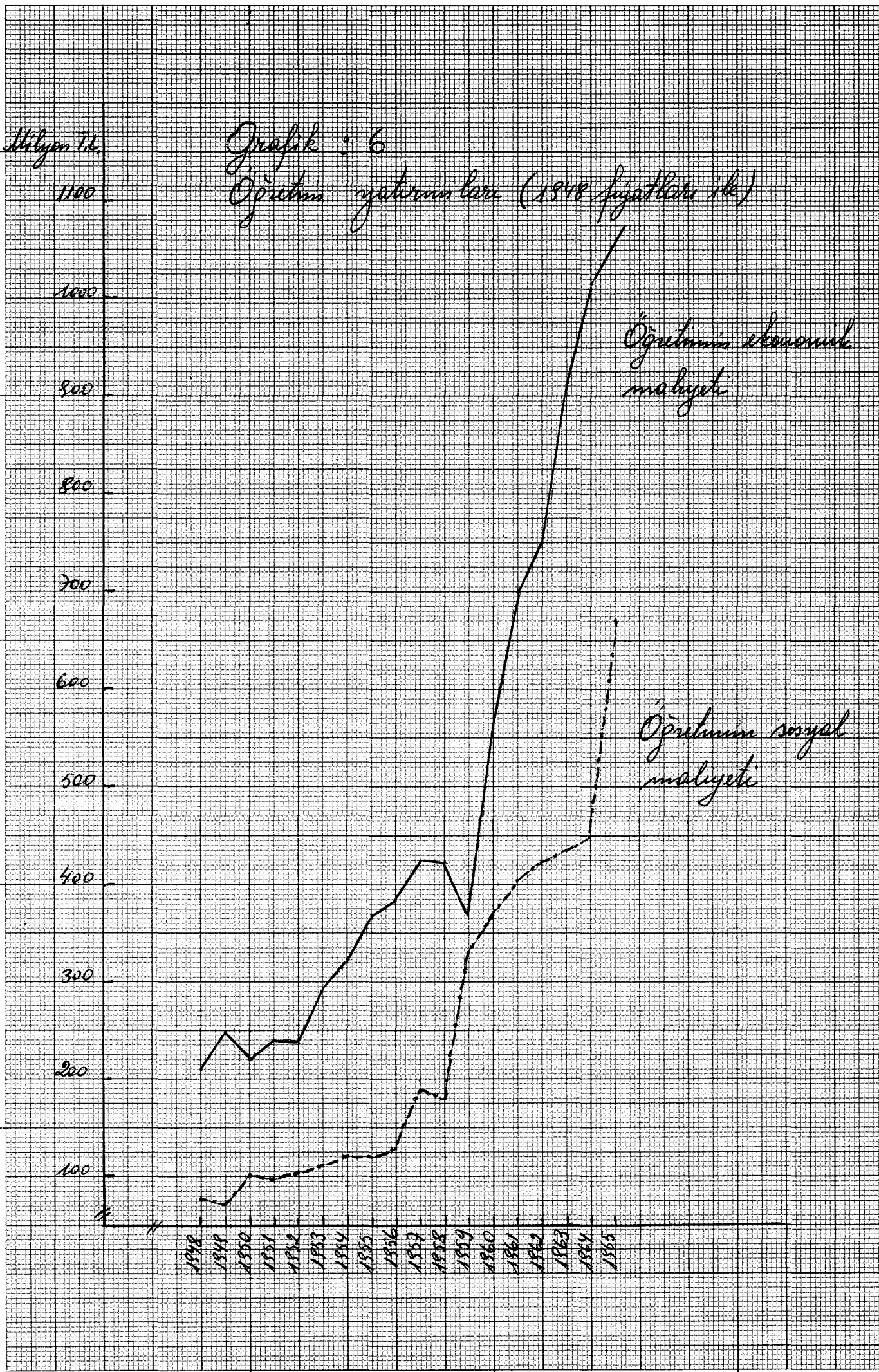
1963

1964

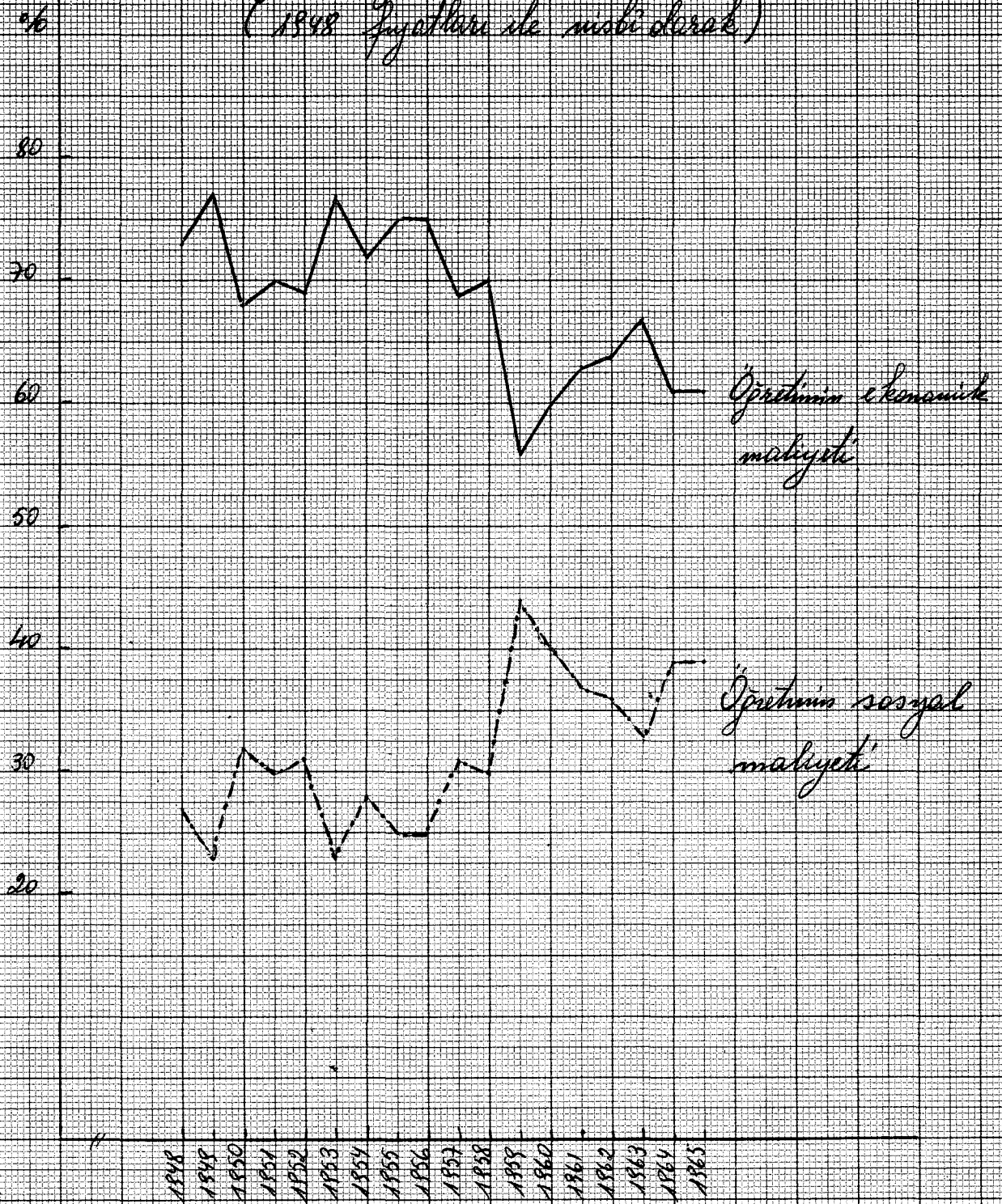
1965

Öğretimin ekonomik maliyeti

Öğretimin sosyal maliyeti

Grafik : 7
 Öğretim yatırımları
 (1948 fiyatları ile mali olarak)

ayyın bir senenin eğitim yatırımları ile o senenin nüfus başına gayri safi milli hasılası arasında değil, belki bu yatırımların tamamlandığı senenin nüfus başına gayri safi milli hasılası arasındaki münasebet tesisi hatıra gelebilir. Ancak, mesleketimizde muhtelif eğitim kademelerindeki yatırımları seneler itibarıyla gösteren istatistik materyelin noksanlığı, bu nevi bir tanıla imkân vermemektedir; Bu istatistik güçlüğü karşısında, eğitim yatırımları ile bu yatırımların müstahsil hale geldiği senenin nüfus başına gayri safi milli hasılası arasındaki münasebetleri tetkik etmek imkânından mahrum bulunuyoruz.

Ancak, eğitim yapılmış yatırımlar iktisadi kalkınmaya müessir oldukları gibi, iktisadi kalkınmanın da eğitimin geliştirilmesini mümkün kıldığı aşikârdır; bu durumda eğitim, ekonomik kalkınmanın hem sebebi hem bir neticesi olmaktadır (1). Bu bakımdan ve bir deneye mahiyetinde olmak üzere, muayyen bir senenin eğitim yatırımları ile o senenin nüfus başına gayri safi milli hasılası arasındaki münasebetin araştırılmasına yer verilecektir.

Eğitim yatırımları ile iktisadi gelişme seviyesinin bir göstergesi olarak kabul ettiğimiz nüfus başına gayri safi milli hasıla arasında araştırılan bağıllık ve bunların neticeleri, korelasyon teorisi yardımıyla tetkik edilecektir.

Bilindiği gibi, iki veya ikiden ziyade değişkenlerin birbirleriyle olan münasebetlerinde hesaplanacak olan korelasyon indeksleri, istatistik serilerinin mahiyetine (kalitatif-kantitatif), yapılarına (iki-üç-çok tertipli) ve aynı zamanda bağıllık şekline (doğrusal-egrisel) göre çeşitli ifadelerle hesaplanırlar (2).

Ele aldığımız ve aralarındaki bağıllık derecesini tayine çalıştığımız eğitim yatırımları serisi ile nüfus başına gayri safi

(1) F.Harbison - C.A.Myers, Manpower and Education, McGraw-Hill 1965, s.xi

(2) F.Gülçür, a.g.e., s.532

Nüfus başına
G.S.M.H. (TL)

800

700

600

500

400

300

200

300

400

500

600

700

800

900

1000

1100

1200

1300

1400

1500

1600

1700

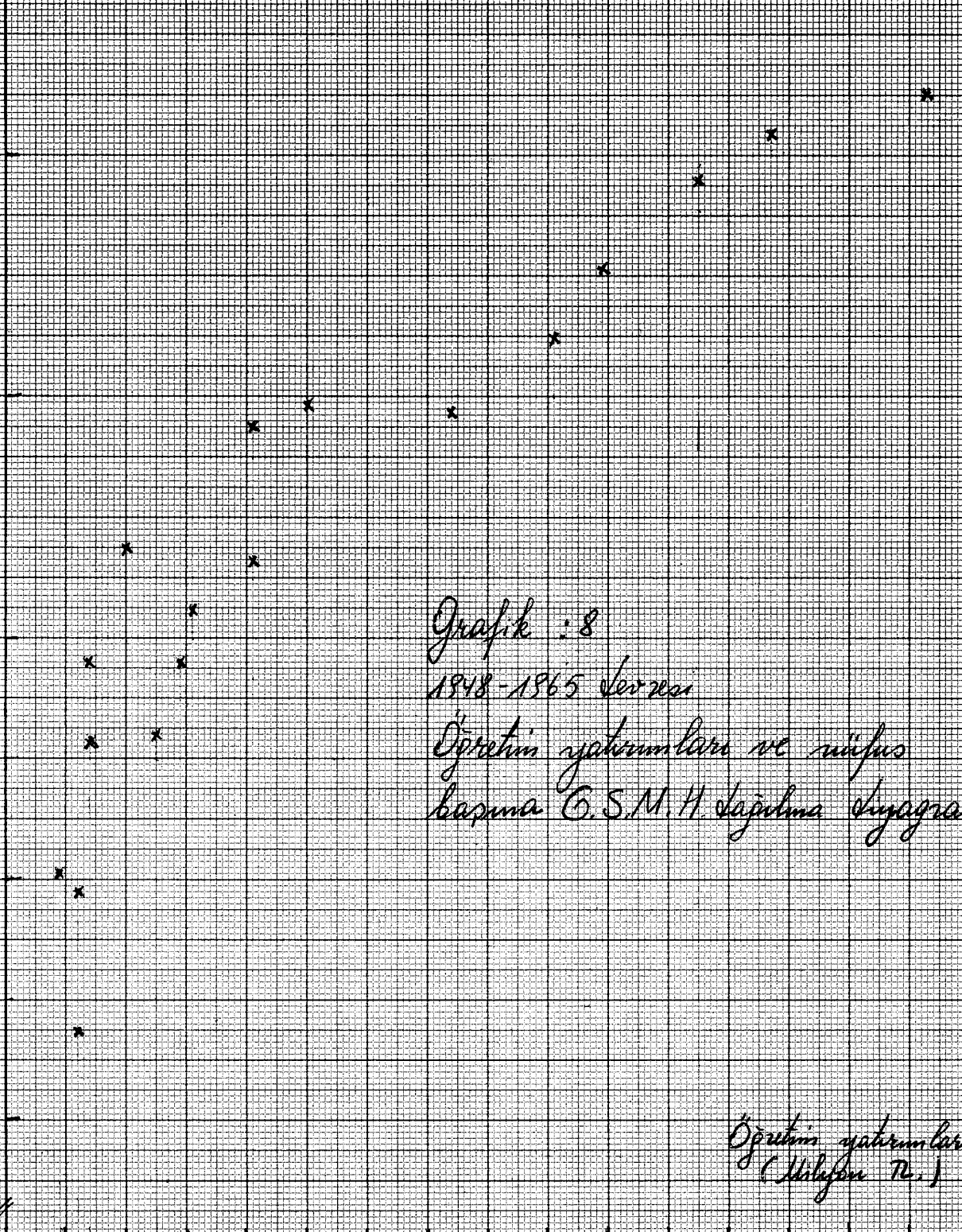
1800

Grafik : 8

1948-1965 Veresi

Öğretim yatırımları ve nüfus
başına G.S.M.H. dağılımı diyagramı

Öğretim yatırımları
(Milyon TL.)

ZABLO : 20

Öğretim yatırımlarıyla nüfus başına gayri saff millî hasıla arasındaki korelasyon katsayısının hesabı

Yıllar	Öğretim yatırımları Milyon ₺ X	Nüfus başına G.S.M.H. % Y	$x = X - \bar{X}$	$y = Y - \bar{Y}$	$x \cdot y$	x^2	y^2
1948	288,0	502	- 444,1	- 141	62.618,1	197.224,81	19.881
1949	322,0	438	- 410,1	- 205	84.070,5	168.182,01	42.025
1950	324,2	496	- 407,9	- 147	59.961,3	166.382,41	21.609
1951	342,9	556	- 389,2	- 87	33.860,4	151.476,64	7.569
1952	345,4	588	- 386,7	- 55	21.268,5	149.536,89	3.025
1953	399,4	635	- 332,7	- 8	2.661,6	110.689,29	64
1954	448,9	561	- 283,2	- 82	23.222,4	80.202,24	6.724
1955	490,3	588	- 241,8	- 55	13.299,0	58.467,24	3.025
1956	512,4	610	- 219,7	- 33	7.250,1	48.268,09	1.089
1957	615,7	630	- 116,4	- 13	1.513,2	13.548,96	169
1958	605,7	685	- 126,4	+ 42	5.308,8	15.976,96	1.764
1959	702,3	694	- 29,8	+ 51	1.519,8	888,04	2.601
1960	939,0	690	+ 206,9	+ 47	9.724,3	42.807,61	2.209
1961	1.106,8	725	+ 374,7	+ 82	30.725,4	140.400,09	6.724
1962	1.182,4	752	+ 450,3	+ 109	49.082,7	202.770,09	11.881
1963	1.353,0	790	+ 620,9	+ 147	91.272,3	185.516,81	21.609
1964	1.467,5	809	+ 735,4	+ 166	122.076,4	540.813,16	27.556
1965	1.733,1	825	+1.000,0	+ 182	182.182,0	1.002.001,00	33.124
	$\bar{X}=732,1$	$\bar{Y}=643$			602.616,8	3.475.152,34	212.648

tekbül eden Student bölümüne göre % 01'den de azdır. Bu durumda eğitim yatırımları ile nüfus başına gayri safi milli hasıla arasında anlamlı (manşlı) bir korrelasyon emsalinin varlığını kabul edebiliriz.

Ancak şunu belirtmeliyiz ki, eğitim yatırımları ile nüfus başına gayri safi milli hasıla arasında tesbit etmiş olduğumuz bu kantitatif münasebet, bir sebep - netice münasebeti mahiyetinde değildir; Korrelasyon katsayısı eğitim yatırımları ile bu yatırımların müstahsil hale geldiği senenin nüfus başına gayri safi milli hasıla arasındaki münasebetin tesbiti için hesaplanmış olsaydı, bu katsayıya istinaden, eğitim yatırımlarında kaydedilecek X oranındaki bir artışın, nüfus başına gayri safi milli hasılda Y oranında bir artışa müncer olacağı yine ifade edilemez. Bu bakımdan, bizim yapmış olduğumuz kantitatif analiz, beşeri sermayeye yapılmış yatırım olarak teklük ettiğimiz eğitim yatırımları ile iktisadi gelişme seviyesinin bir göstergesi olarak kabul ettiğimiz nüfus başına gayri safi milli hasıla arasında pozitif ve oldukça kuvvetli ilişkinin varlığını ortaya koymak suretiyle, eğitimin iktisadi kalkınmada oynadığı rolü teyid bakımından yardımcı olmuştur.

KISIM V

NETICE

K I S I M V

N E T İ C E

Türkiye'deki Öğretim durumu, Öğretime yapılan yatırımlar ve iktisadi kalkınma seviyesiyle Öğretim yatırımları arasındaki ilişkiler incelenerek elde edilen neticeler, ait oldukları paragraflarda belirtilmiştir. Burada, Öğretim yatırımlarının istihsal seviyesi üzerindeki tesirlerinin araştırılmasına yer verilecek, ayrıca Öğretim harcamaları ile millî hasıla arasındaki münasebet de incelenecektir.

I. ÖĞRETİM YATIRIMLARININ PRODÜKTİVİTESİ

Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini, iktisadi yatırımlarda olduğu gibi, ferdi ve sosyal olmak üzere iki seviyede mütalâa etmek mümkündür; Öğretimden hâsıl olan ferdi kazançları ferdi Öğretim masraflarıyla karşılaştırmak suretiyle Öğretim yatırımlarının ferdi prodüktivitesi tahmin edilebilir. Ancak, ekonomi ve cemiyet bakımından daha önemli olan yatırımın sosyal prodüktivitesidir.

Öğretimin sosyal prodüktivitesinden maksat, yatırımların safî istihsal yahut gelir üzerinde sebebiyet verdiği artıdır. Bu suretli, Öğretim yatırımlarının sosyal prodüktivitesi, bir ünite yatırımın mümkün kıldığı gelir artışı olarak tarif edilebilir.

Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini tayinde kullanılacak olan usûlün isahına geçmeden önce, Öğretim yatırımlarından hâsıl olan kazançlarla ilgili meselelere temas edelim.

A- Öğretimden hâsıl olan kazançlar

Öğretim alanına yapılmış olan yatırımların prodüktivitesini hesaplamak ancak kemfi olarak ifade edilebilen ölçü veya tahminlerin yardımıyla mümkün olacağı aşikârdır. Bu bakımdan, yapılacak prodüktivite hesaplarında kemfi olarak ifadesi mümkün olmayan öğretim kazançlarının ihmal edilmesi bir zaruret olmaktadır; Bu kazanç nevelerini kısaca belirtelim :

- (a) Daha ileri bir öğrenim yapma imkânı (option) (1);
- (b) İş imkânlarında istikrar ve emniyet (2);
- (c) Değişen iş şartlarına intibak edebilme yeteneği (3);
- (d) Sosyal mevkiye yükselme (4).

Öğretimden hâsıl olan bu kazançların kemfi olarak ifadesi mümkün olmaktadır; binaenaleyh, nakdi kazanç elde etme imkânında (earning capacity) kaydedilen artış, öğretimin kemfi olarak ifade edilebilen bir neticesi (effect) olarak kabul edilsektedir.

Bu durumda, sunsam öğrenim dolayısıyla hâsıl olan kazançlar, sunsam öğrenim yapma kimselerin elde edecekleri sunsam kazançlarla ölçülmektedir. Başka bir ifade ile, n yıl öğrenim yapmış olan kimselerin ortalama yıllık kazançlar toplamı ile n-d yıl öğrenim yapmış kimselerin kazançları mukayese edilerek, beliren kazanç farkı, d yıllık öğretime atfedilmektedir(5).

Doğrudan var olan kabiliyet, çalışkanlık ve çalışma hirsainde müşahede edilen farkların ve benzeri avantajların ortalama kazanç farklarına tesir edeceği hususu, yukarıda söz konusu ettiğimiz mukayeselerde umumiyetle nazari itibara alınmamaktadır. Bu faktör-

-
- (1) B.A.Weisbrod, *Education and Investment in Human Capital*, a.g.e. s. 113
 - (2) B.A.Weisbrod, *Education and Investment in Human Capital*, a.g. e. s.113
 - (3) J.L.Fisher, *The Role of Natural Resources, Economic Development*, der. H.P.Williamson and J.A.Nutrick, *Printice-Hall 1962*, s.38
 - (4) S.Enke, *Economics for Development*, *Printice-Hall 1963*, s.385
 - (5) F.Machlup, a.g.e., s. 111

lerin ihmal edilmesinin sebebi, önemli olmalarından dolayı değil, ölçülebilirleri için henüz bir usûlün bulunmamasından ileri gelmektedir (1).

Diğer taraftan, Eğitim yatırımlarının sosyal üretkenliği bahis konusu olduğu zaman, münhasım öğrenim yapmış olan kişilerin lehine tahakkuk etmiş nakdi ve nakdi olmayan bütün ferdi kazançlarla birlikte, bilgi seviyesindeki artış dolayısıyla milli ekonominin muhtelif sahalarında hasıl olan ve "sosyal" diyebileceğimiz kazançların da nazarı itibara alınması gerekir. Bilindiği gibi, istihsal seviyesinin bilhassa işçilerin işbirliğini icap ettirmesi halinde, öğrenim görmüş vasıflı işçilerin fleksibilitesi ve intibak yeteneği, diğer işçilerin kazançlarına da arttırmakta, ayrıca işverene de safi menfaat temin etmektedir. Öğrenim yapmamış kişilerin lehine tahakkuk eden bu kazançlardan ayrı olarak eğitim, ferdi gelirler dağılımına daha adil bir yön verdiği gibi (2), sosyal bir gaye olan fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesinde de önemli rol oynamaktadır (3); Eğitimden hasıl bu nevi kazançların tamamını, "sosyal" kazanç olarak vasıflandırmaktayız.

Ancak, ehemmiyetli bütün eğitim masrafları kalemlerinin tahmini ve dolayısıyla eğitim maliyetine ithali mümkün olmakla beraber, nakdi olmayan ferdi kazançlarla (bu hususu başka bir vesile ile yukarıda zikretmiştik) sosyal kazançların tahmini ve kemal olarak ifadeleri imkânsızdır.

Nakdi olmayan ferdi kazançlarla birlikte bilgi seviyesindeki artışın milli ekonominin muhtelif sahalarında tevlid etmiş olduğu safi istihsal artışı kıymetinin tahmini mümkün olmadığına göre, üretkenlik hesaplarına eğitimden hasıl olan ölçülebilir kazançlara istinaden yapmak mecburiyeti ile karşılanmaktadır.

(1) F. Machlup, a.g.e, s.112

(2) B.A. Weisbrod, Education and Investment in Human Capital, a.g.e., s.115

(3) B.A. Weisbrod, Education and Investment in Human Capital, a.g.e., s.119

Daha önce de belirtildiği gibi, münhasım öğrenim yapmış olanların çalışma hayatları boyunca elde etmeleri muhtemel olan münhasım gelir, öğretimden hâsıl olan 31çülebilir kazanç olarak tarif edilmektedir. Öğretimden hâsıl olan 31çülebilir kazancın, yani münhasım öğrenim yapmış olanların elde etmeleri muhtemel olan münhasım gelirlerin tesbit edilebilmesi, muhtelif öğretim kademelerini tamamlamış olanların çalışma hayatları boyunca elde etmeleri muhtemel olan toplam gelirlerin tahminini gerektirmektedir.

Ancak şunu da ifade edelim ki, kazançlardaki artış, muayyen hallerde öğretim yatırımının bir neticesi değildir. Evvelâ zekâ, çalışkanlık ve atılganlık gibi doğuştan var olan vasıfların büyük tesiri vardır. Sanıyen, münhasım gelir, sahip olunan müsait sosyal imkânlardan istifade edilmiş olmasından doğmuş olabilir.

Bütün bu hususların haricinde, muhtelif öğretim kademelerini tamamlayıp çalışma hayatına atılmış olanların istihsal artışındaki hisselerini tayin bakımından büyük güçlüklerle karşılaşmakta - dir. İlhasa istatistiklerin pek eksik olduğu Türkiye için bu gibi hesaplar adeta imkânsızdır.

İncelememizde, muhtelif öğretim kademelerini tamamlamış olanların çalışma hayatları boyunca elde etmeleri muhtemel olan gelirler tahmininde, Türkiye'de umumî sektörde tatbik edilen barem sistemi esas olarak alınacaktır. Gerçi bu suretle daha fazla bilginin daha fazla mükâfatlandırıldığı sahalar ihmal edilerek öğretimden hâsıl olan 31çülebilir kazançlar asgari seviyeye düşürülmüş olmaktadır. Ancak, aynı husus her öğretim kademesi için varid olduğundan, mukayese şartları ihlâl edilmişceği gibi, barem sistemi farklı öğretim derecelerinden doğan kazanç farklarının mukayesesine de elverişli bulunmaktadır.

Belirtmiş olduğumuz bu sebepler dolayısıyla, münhasım öğretim yatırımlarıyla bunlardan hâsıl olan kazançların mukayesesine mâtufl olan aşağıdaki incelememizde varacağımız neticeler, ancak takribî olacaktır.

B- Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini tayinde kullanılan usül

Öğretim yatırımlarının prodüktivite hesaplarında esas alınacak öğretim kazançlarının mahiyeti usulî bir şekilde güden geçirildikten sonra, öğretim yatırımlarının sosyal prodüktivitesini tayinde kullanılacak olan usülle geçelim.

Yatırımın sosyal prodüktivitesi, bir ünite yatırımın tevliid ettiği gelir artışı olarak tarif edildiğine göre, öğretim yatırımlarının sosyal prodüktivitesi hesaplanırken muhtelif öğretim kademelelerinden mezun olanların çalışma hayatları boyunca elde etmeleri muhtemel olan münhasır gelirler, bu kısselerin münhasır öğretimleri için yapılmış bulunan öğretim yatırımlarıyla karşılaştırılacaktır. Gerçi çalışma hayatı boyunca elde edilecek muhtemel olan münhasır kazançlarla, yatırım devresi diyebileceğimiz münhasır öğretim süresince tahakkuk etmiş olan öğretim masrafları arasındaki nisbet, öğretim yatırımlarının verim nisbetinden ziyade, bu nisbetin bir göstergesi mahiyetinde olmaktadır. Böyle de olsa, belirtilen esaslara göre yapılacak prodüktivite hesaplarının, öğretim yatırımlarının millî ekonomi bakımından faydasının belirtilmesinde büyük ölçüde yardımcı olacağına şüphe yoktur.

Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini hesaplamaya geçmeden önce, prodüktivite hesabıyla ilgili bir meseleye temas edelim.

Gelirler ve yatırımlar azgok farklı fiyat tahavvüllerinden müteessir olduklarından, prodüktivite hesaplarında cari fiyatlarla gösterilen rakamların değil, sabit fiyatlara irca edilmiş olan gelir ve yatırım rakamlarının kullanılması tercih edilecektir. Akai halde, bu iki kıymete dahil unsurlar fiyat tahavvüllerinden farklı ölçüde müteessir olduklarından, hakiki artışların ve binnetice reel müstahsiliyetin sâhhatle tesbiti mümkün olmasın.

Muayyen öğretim kademelerinden mezun olanların çalışma ha -

yatları boyunca elde etmeleri muhtemel olan gelirlerin tayininde, aynı sektörde tatbik edilen barem sisteminin esas alınacağı belirtilmişti; Hesaplamalar yapılırken, aynı sektörde mesgali memuriyete giren bir kimsenin normal olarak terfi ettiği ve çalışma hayatının da otuz yıl olduğu kabul edilmiştir.

Mesgali memuriyetlere ilk defa girenlerin maaşlarına ve tahsillerine göre alınabilecekleri dereceleri gösteren 3656 Sayılı Kanunun muaddel üçüncü maddesinde, ortaokul mezunlarının 14'üncü dereceye tayin olunacaklarını tesbit etmek mümkündür. Aynı maddede ortaokul mezunlarından talip bulunmadığı takdirde Mesurin Kanununa göre memur olabileceklerin 14'üncü dereceye tayin olunacakları belirtilmektedir. İlkokul mezunlarının tayin olunabilecekleri bir alt derece tesbit edilmemiştir. Barem sistemi münzam gelirlerin tahmininde esas alındığından, bu duruma göre ilk ve ortaokul mezunlarının elde etmeleri muhtemel gelirler aynı olacağından, üç senelik ortaokul öğretiminin hâsıl olacak münzam gelirlerin tahmini mümkün olmaktadır. Bu itibarla, produktivite hesaplarında ilköğretimin ihmal edilmesi zarureti ortaya çıkmaktadır. Bu ihmal, tekrar edelim, ilköğretimin produktif bir saha addedilmesinden dolayı değil, tahminlerimizi istinad ettirerek durumunda olduğumuz esaslardan doğmaktadır.

Bu esaslara göre, ortaokul, lise, dört veya altı yıllık yüksek öğrenim yapmış kimselerin çalışma hayatları boyunca elde etmeleri muhtemel olan gelirler ile, bu kimselerin münzam öğrenimleri sebebiyle yine çalışma hayatları boyunca elde etmeleri muhtemel olan münzam gelirler, Tablo 21'de gösterilmiştir.

Öğretim yatırımlarının produktivitesinin hesaplanabilmesi için lüzumlu olan "münzam öğretim dolayısıyla hâsıl olmuş münzam kazançlar" dan ayrı olarak, münzam öğretim için yapılmış bulunan yatırımlarla ilgili tahminlere de ihtiyaç vardır.

Her öğretim kademesine yapılmış bulunan münzam yatırımların

TABLO : 21

**Tamamlanmış bulunan Öğretim seviyesine göre gelişme harcaı boyunca
elde edilmesi muhtemel olan kasançlar**

**1950 ve 1960 yılları
(1948 fiyatları)**

Öğretim seviyesi	1950 yılı		1960 yılı	
	Kasançlar	Muhsan kasançlar	Kasançlar	Muhsan kasançlar
I. DEVRE ORTA ÖĞRETİM	106.395	-	80.498	-
II. DEVRE ORTA ÖĞRETİM	122.965	16.570	93.035	12.536
ALTI YILBAŞ AŞ SÜRELİ YÜKSEK ÖĞRETİM	166.570	43.605	126.026	32.991
ALTI YILLIK YÜKSEK ÖĞRETİM	193.604	27.035	146.480	20.454

tesbit edilebilmesi için, kademeler itibarıyla Öğretim yatırımlarının miktarının bilinmesine lüzum olduğu aşıkârdır.

Memleketimizde Öğretim harcamalarının kademeler itibarıyla tesbitine lükân verecek istatistik materyel mevcut değildir; Kademeler itibarıyla Öğretim harcamalarının incelenen devre için Kesin Hesap Kanunlarından tesbiti ve ilgili mercilerden temini mümkün olmasştır.

Muhtelif kademeler itibarıyla Öğretim harcamalarını 1950 ve 1960 yılları itibarıyla gösteren Devlet Plânlama Teşkilâtının (Basic Facts and Figures on Turkish Education in the Last Ten Years 1950 - 1960) incelemesidir. Sadece iki yıla ait verilere istinaden Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini ele alınan devrenin tamamı için tetkik etmek lükânsız olduğu gibi, metodoloji ile ilgili aksaklıklar da ortaya çıkmakta, sunun Öğretim yatırımlarının tahmininde, ilgili paragraflarda tekrar belirtileceği gibi, basit bir usül kullanılması durumuyula karşılaşılmaktadır.

Meseleyi 1948-1965 devresinin heyeti umumiyesi için inceleyemekle beraber, bir deneme mahiyetinde olmak üzere 1950 ve 1960 yılları için ele almak mümkündür. Bu yıllar için Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini hesaplariken, Devlet Plânlama Teşkilâtının rakamlarından istifade edilecektir. Kesin Hesap Kanunlarına istinaden hesaplanmış olduğumuz Öğretim harcamaları ile Devlet Plânlama Teşkilâtının rakamları arasındaki esasî fark % 3'den ibarettir; bu bakıadan prodüktivite hesaplarında DPT'nin rakamlarının esas olarak alınması mahsurlu değildir.

Table 22'de gösterilmiş bulunan orta ve yüksek Öğretim kademelerine yapılmış yatırımlar, Öğretimin sosyal ve ekonomik maliyeti toplamından ibarettir. İlköğretim kademesine yapılmış bulunan yatırımlara tabloda yer verilmişştir; Belirtildiği gibi, ilköğretimden doğan kazançlar tahmini, Öğretimden hâsıl olan kazançlarla ilgili hesaplamalarımızda esas aldığımız baren sistemi dolayısıyla mümkün olma-

dır, bu itibarla bu Öğretim kademesi ile ilgili prodüktivite hesapları yapılacaktır.

Öğretim yatırımlarının prodüktivitesi hesaplanırken, mayyen bir Öğretim kademesinden mezun olmuş kişinin münsem Öğrenimi dolayısıyla çalışma hayatı boyunca elde etmesi muhtemel olan münsem kazancının, mezunun münsem Öğrenimi dolayısıyla yapılmış olan yatırım miktarıyla karşılaştırılacağı ifade edilmişti. Ancak mevcut istatistik veriler, mezun başına münsem Öğretim yatırımının hesaplanmasına imkân vermemektedir.

Çalışmalarımızı mevcut verilere istinaden yürütüşk durumunda olduğumuzdan, münsem Öğretim yatırımlarının hesaplanmasında şu basit usül takip edilmiştir: Önce 1950 ve 1960 yıllarında orta ve yüksek Öğretim kademelerine yapılmış olan yatırımlar, aynı yıllardaki orta ve yüksek Öğretim kademeleri Öğrenci sayısına bölünmek suretiyle, 1950 ve 1960 yıllarındaki Öğrenci başına maliyetler hesaplanmıştır, (Tablo 22).

TABLO : 22

Kademeler itibariyle Öğretim yatırımları
ve Öğrenci başına maliyet
(1948 fiyatlarıyla)

Öğretim kademeleri	1950	1960
ORTA ÖĞRETİM		
Toplam yatırımlar (Bin TL)	168.940	545.789
Öğrenci başına (TL)	1.176	1.148
YÜKSEK ÖĞRETİM		
Toplam yatırımlar (Bin TL)	46.414	126.482
Öğrenci başına (TL)	1.870	1.937

Daha sonra, her Öğretim kademesi için yapılmış olan münhasım Öğretim yatırımı miktarının tesbiti için, orta Öğretim için hesaplanmış bulunan Öğrenci başına maliyetin üç katı alınarak üç senelik lise öğrenimi için ortalama olarak sarfedilen miktar; yüksek Öğretim için hesaplanmış bulunan Öğrenci başına maliyetin dört katı alınarak dört senelik yüksek Öğretim; iki katı alınarak da altı yıllık yüksek Öğretimin münhasım iki yılı için ortalama olarak sarfedilen toplam yatırım miktarının tesbitine çalışılmıştır. Neticeler Tablo 23'de gösterilmiştir.

TABLO : 23

Kademeler itibariyle

Öğrenci başına münhasım Öğretim yatırımı (E)

(1948 fiyatları)

Öğretim kademeleri	1950	1960
II. DAVRE ORTA ÖĞRETİM	3.528	3.444
ALTI YILDAN AZ SÜRELİ		
YÜKSEK ÖĞRETİM (4yıl)	7.480	7.748
ALTI YILLIK		
YÜKSEK ÖĞRETİM	3.740	3.874

Tabloda görüldüğü gibi, 1950 yılında ikinci devre orta Öğretimin münhasım masrafı Öğrenci başına 3.528 lira, dört yıllık yüksek Öğretim için 7.480 lira ve bundan sonra yapılacak olan iki yıllık münhasım yüksek Öğretimin masrafı da 3.740 liradır.

1960 yılında aynı Öğretim kademeleri için Öğrenci başına münhasım Öğretim yatırımları sırasıyla 3.444, 7.748 ve 3.874 liradır.

Prodüktivite hesabına geçmeden evvel, mesum maliyeti yerine Öğrenci başına maliyet rakamlarının ikamesinin, diğer taraftan 1950 ve 1960 yılları için hesaplanan Öğrenci başına maliyetlerin bu yıllarla ilgili münasip Öğretim yatırımlarının tahmininde kullanılmasının, usûlün sayıf tarafları olduğunu belirtelim. Ancak maddi imkânsızlıklar sebebiyle bu yola gidilemiştir. esasen Öğretim yatırımlarının prodüktivitesinin hesaplanmasıyla ilgili hesaplamalarının bir demeye mahiyetindedir.

Mesum maliyeti yerine Öğrenci başına maliyetin ikame edilmiş olması, prodüktivite oranını arttıracı mahiyette olmakla beraber, Öğretim yatırımlarının prodüktivitesini azaltıcı ve arttıracı diğer bütün faktörlerin net tesiri alınacak olursa, yapılan prodüktivite hesabının asgariye tekabül ettiği, yani Öğretim prodüktivitesinin asgari seviyesini belirttiğini ifade etmeliyiz.

TABLO : 24

Öğretim yatırımlarının prodüktivitesi
(Bin liralık yatırım başına illik gelir artışı)
(1946 fiyatları)

Öğretim kademeleri	1950	1960
II. DEVRE ORTA ÖĞRETİM	4.694	3.640
ALTI YILDAN AZ SÜRELİ		
YÜKSEK ÖĞRETİM (4 yıl)	5.829	4.258
ALTI YILLIK		
YÜKSEK ÖĞRETİM	7.230	5.280
Ortalama	4.893	3.723

İkinci devre orta eğitim ile yüksek eğitim alanına yapılmış olan yatırımların üretivitesi hesaplanmış ve Tablo 24'de gösterilmiştir.

Üretivite hesapları yapılırken, makayese şartlarının ihlali bahis konusu olmayacağından, uzun vadeli problemlerle ilgili meselelere yer verilmemiştir.

Tablo 24'de görüldüğü gibi, II. devre orta eğitim ile yüksek eğitim alanına yapılmış olan yatırımların müstahsiliyet derecesi yüksektir ve her iki yıl da eğitim kademelerinin yükselmesi ile birlikte, eğitim yatırımlarının müstahsiliyet derecesi de yükselmektedir.

1950 yılında II. devre orta eğitimle yüksek eğitim sahalarına yapılmış olan yatırımların ortalama müstahsiliyet derecesine gelince, bin liralık yatırım beş bine yakın bir gelir artışı tevlid etmiştir. 1960 yılında müstahsiliyet derecesinde bir düşme olmakla beraber, bin liralık yatırımdan hâsil olan kazanç dört bine yakındır.

Hesaplanmış olduğumuz müstahsiliyet dereceleri, daha evvelce de belirttiğimiz gibi, eğitim yatırımlarının müstahsiliyetinin sadece birer göstergeleri durumunda olmakla beraber, eğitime yapılmış yatırımların fevkalâde yüksek bir verim sağladıklarını ifade etmek mümkündür. Bu suretle, öğrenim görmekte olan nesillerin, eğitim sahalarına yapılan her yatırımla, potansiyel istihlal gücü ve kıymeti artan bir millî sermaye olduğu ve müstakbel üretivitesi yüksek olan bu beşeri sermayenin iktisadî kalkınmanın gerçekleşmesi ve süratlenmesi bakımından fevkalâde önemli olduğu ortaya konmuş olmaktadır.

II. ÖĞRETİM HARCAMALARI İLE MİLLİ HASILA ARASINDAKİ

MÜHASERET

Türkiye'de insan gücü kaynaklarının kalkınmanın gereklerine göre geliştirme amacı son zamanlarda önem kazanmış olmasına ve plânlı devrede öğretim harcamalarında öngörülen hızlı artışa rağmen, öğretim meselelerinin çözümünü sınırlıyan ekonomik yetersizlik henüz giderilememiştir. Öğretim harcamalarının nisbeti iktisaden gelişmiş memleketlere nazaran yüksek görünmektedir. Bu hususta mukayese ölçüsü olarak kullanılan öğretim harcamalarının gayri safi milli hasılaya nisbeti, seneler itibariyle Türkiye'de şöyledir:

Öğretim harcamalarının gayrisafi hasılaya oranı

(Cari fiyatlara göre)

Yıllar	%
1948	2,09
1949	2,70
1950	2,17
1951	1,99
1952	1,96
1953	1,84
1954	2,21
1955	2,36
1956	2,39
1957	2,26
1958	1,92
1959	1,89
1960	2,66
1961	3,57
1962	3,47
1963	4,03
1964	4,44
1965	4,34

Gayri safi milli hasıladan öğretime ayrılan hisse 1960 yılından itibaren oldukça istikrarlı bir şekilde artmış ve 1964 yılında, devrenin asaf nisbeti olan % 4,44'e yükselmiştir.

Türkiye'de 1948-1965 devresinin bilhassa sonlarına doğru GSMH'dan öğretime ayrılan payla 1959 ve 1960 yıllarında iktisaden gelişmiş memleketlerin gayri safi milli hasıllarından ayırdıkları nisbet mukayese edildiği takdirde, Kanada ve Birleşik Amerika Devletlerinde ayrılan hissese yaklaşmış olduğu müşahede edilmektedir. Nitekim bu hisseler Kanada'da % 4,5 ; ve A.B.D.'de % 4,6'dır. Diğer iktisaden gelişmiş memleketlerde: Finlandiya'da % 6,3 , Sovyetler Birliğinde % 7,1 ve Japonya'da % 5,6 dir.

Ancaak, Türkiye'de GSMH'dan öğretime ayrılan hisse ile iktisaden gelişmiş memleketlerdeki hisse mukayese edilirken, masininin ğretim imkânları ile bunun neticesinde elde olunan ğretim seviyeleri, ve dolayısıyla yapılan ğretim harcamaları nev'i de göz önünde bulundurulmalıdır.

Yukarıda muhtelif bölümlerde yaptığımız tahliller göz önünde tutulursa, öğretimin insan gücü kaynaklarının fikri ve mesleki bakımdan iyi yetişmesini sağlayarak, iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesini mümkün kıldığı, öğretime yapılan yatırımlarla iktisadi gelişme seviyesi arasında tesbit edilen korrelasyonun ve ğretim yatırımlarında müşahede edilen yüksek mütahsiliyet derecesinin öğretimin iktisadi kalkınmadaki rolünü teyid ettiği, ancaak memleketimizde her seviye - den öğretime büyük bir öğrenci akını olmasına rağmen, ekonominin gücünü arttırıcı ğretim dallarının yeteri kadar gelişmediği, bu itibarla ğretim gelişmesinin Türkiye'de hızlı bir kalkınmanın gerektirdiği ölçüde henüz varamamış olduğu usulî bir netice olarak söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA

K İ T T A P L A R :

- H. Gillev : Meslek İstatistikleri - Metodolojide Yeni Mes-
seler, İstanbul 1956
- S. Hake : Economics for Development, Prentice - Hall 1963
- F. Ergin : İktisat, İstanbul 1964
- K. Öğmengelebi : İndeks Sayılar, Ankara 1964
- P.K. Gülçür : İstatistik Metodları - Analizi Araştırma Tec-
rileri, İstanbul 1964
- K. Gürtan : Türkiye'de Eğitim Problemi ve İktisadi Kalkın-
ma ile ilgili, İstanbul 1966
- K. Gürtan : Türkiye'de Yatırımlar, İstanbul 1959
- F. Harbison -
C. A. Myers : Education, Manpower and Economic Growth,
McGraw - Hill 1964
- F. Harbison -
C. A. Myers : Manpower and Education, McGraw - Hill 1965
- H. İçil : İstatistik Metodları ve Tatbikası, Ankara
1958
- H. Hüeli : Kapitalbildung und Wirtschaftswachstum Unter
besonderer Berücksichtigung der Bildung von
immateriellem Kapital, Verlag P.C.Keller-
Winterthur 1963
- W. A. Lewis : The Theory of Economic Growth, George Allen
and Unwin 1960
- F. Machlup : The Production and Distribution of Knowledge
in the United States, Princeton 1962
- A. Michaelis : Orta Doğu'nun Kalkınma Meselerleri, çev. İ. De-
mir, Ankara 1962
- H. S. Millir : İktisadi İstatistik (İstatistik Metodlarının
İktisada Uygulanışı), çev. U. Korum, Ankara 1962

- O. Oğuz : Genel İktisat Teorisi Dersleri, İstanbul 1966
- F. H. Saymen : Türk İş Hukuku, İstanbul 1954
- H. Serin : Türkiye'nin Sanayileşmesi, Ankara 1963
- J. von Spindler : Das Wirtschaftliche Wachstum der Entwicklungsländer, Kohlhammer GmbH, 1963
- United Nations : Measures for the Economic Development of Under-Developed Countries, New York 1951

M A K A L E L E R :

- H. Aktan : Türkiye Ziraatında Produktivite, Türkiye Ekonomisinde Produktivite Meseleleri, Türkiye Ekonomi Kurumu, İktisadi Araştırmalar Enstitüsü, Ankara 1958
- T. B. Balta : Kamu Personelinin Eğitimi, Kamu Personelinin Eğitimi Konferansı, Ankara 1967
- G. S. Becker : Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis, The Journal of Political Economy, Vol.70, No.5, Part 2, October 1962
- H. C. Bos : İktisadi Gelişmede Eğitimin Yeri ve Değeri, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul 1966
- J. L. Fisher : The Role of Natural Resources, Economic Development, der. H. F. Williamson and J. A. Buttrick, Prentice - Hall 1962
- C. Frankel : Yüksek Öğretimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul 1966
- H. H. Golden : Literacy and Social Change in Underdeveloped Countries, Underdeveloped Areas, der. L. W. Shannon, Harper and Brothers 1957
- K. Gürten : Paal Nüfus Oranına Tesir Eden Anıllar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 21, Ekim 1959 - Temmuz 1960, No.1 - 4
- H. A. Horowitz : High-Level Manpower in the Economic Development of Argentina, Manpower and Education, der. F. Harbison - C. A. Myers, McGraw-Hill 1965

- B. F. Hoeselitz** : Bir Sanayi İşçi Oluşunun Doğması ve Gelişmesi, İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti, İstanbul 1963
- J. Mincer** : On - The Job Training: Costs, Returns and Some Implications, The Journal of Political Economy, Vol.70, No.5, Part 2, October 1962
- G. C. Sarc** : Türkiye'de Yüksek Öğretim, Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti, İstanbul 1966
- N. Sayar** : Kamu Personelinin Eğitiminde İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinin Rolü, Kamu Personelinin Eğitimi Konferansı, Ankara 1967
- T. W. Schultz** : Investment in Human Capital, Economic Policy, der. Grampp and Weiler, Irwin 1961
- T. W. Schultz** : Reduction on Investment in Man, The Journal of Political Economy, Vol.70, No.5, Part 2, October 1962
- T. W. Schultz** : Capital Formation by Education, The Journal of Political Economy Vol.68, No.6, December 1960
- B. A. Weisbrod** : Education and Investment in Human Capital, Journal of Political Economy, Vol.70, No.5, Part 2, October 1962
- G. F. Whyte** : High - Level Manpower for Peru, Manpower and Education, der. F. Harbison - C. A. Myers, McGraw - Hill 1965
- H. F. Williamson** : Introduction, Economic Development, der. H. F. Williamson and J. A. Buttrick, Prentice-Hall 1962

MUHTELİF RESMİ NEŞRİYAT VE İSTATİSTİKLER :

T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Test ve Araştırma Bürosunun Muhtelif Neşriyatı, Etüdler

T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistik ve Yayın Müdürlüğü'nün Muhtelif Neşriyatı

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırmaları

v. Değerlendirme Merkezinin Neşriyatı

T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Muhtelif Neşriyatı

T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatının Neşriyatı, Etüdler.

Odalar Birliğinin İktisadi Raporları.